

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
SAĞLIK TURİZMİ DİSİPLİNLERARASI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

PROFESYONEL TURİST REHBERLERİNİN SAĞLIK
TURİZMİNE İLİŞKİN ALGILARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ

BANU ŞİMŞEK
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Ahu YAZICI AYYILDIZ

AYDIN-2024

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam sırasında sadece akademik bilgi birikimini paylaşmakla ve bana rehberlik etmekle kalmayıp aynı zamanda ilham verici yaklaşımıyla beni desteklediği için sevgili danışmanım Doç. Dr. Ahu YAZICI AYYILDIZ' a en içten teşekkürlerimi sunarım. Tez savunmamda jüri üyesi olarak yer alan Doç. Dr. Aziz BOSTAN ve Doç. Dr. Davut UYSAL hocalarıma değerli katkıları ve yol göstericilikleri için teşekkür ederim.

Sevgili arkadaşım Esra ERENOĞLU AKSOY 'a her zaman yanımda olduğu, bana destek çıktığı ve motivasyonumu yükselttiği için çok teşekkür ederim. Bu zorlu süreci başarıyla atlatabilmem için hep yanımda olan dostum ve can yoldaşım Soner DALKILIÇ' a da teşekkürü bir borç bilirim.

Hayatımın her aşamasında, en zor ve en güzel anlarımda yanımda olan en büyük destekçilerim canım annem Ayşe ŞİMŞEK ve canım kardeşim Berkcan ŞİMŞEK' e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Son olarak rahmetli babam Ahmet Ali ŞİMŞEK' e hayatım boyunca bana aşıladığı değerler ve öğretileri için minnettarlığımı ifade etmek isterim. Sizlerin varlığı ve desteği sayesinde bu tez çalışmamı tamamlayabildim.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
TEŞEKKÜR	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	v
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	vi
TABLolar DİZİNİ.....	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	x
1. GİRİŞ.....	1
2. GENEL BİLGİLER.....	4
2.1. Sağlık Turizmi	4
2.1.1. Sağlık Turizminin Tarihsel Gelişimi.....	7
2.1.2. Sağlık Turizminin Özellikleri	10
2.1.3. Sağlık Turizmi Çeşitleri.....	13
2.1.3.1. Medikal Turizm	13
2.1.3.2. Termal Turizm ve Spa-Wellness Turizmi	15
2.1.3.3. İleri Yaş Turizmi	18
2.1.3.4. Engelli Turizmi	20
2.1.4. Dünyada ve Türkiye’de Sağlık Turizmi	22
2.1.5. Türkiye Sağlık Turizminde Rol Alan Paydaşlar	28
2.1.6. Sağlık Turizmi Algısı ve Farkındalığı ile İlgili Yapılmış Çalışmalar	30
2.2. Profesyonel Turist Rehberliği.....	38
2.2.1. Profesyonel Turist Rehberliğinin Tarihsel Gelişimi	42

2.2.1.1. Dünyada Turist Rehberliğinin Tarihsel Gelişimi	43
2.2.1.2. Türkiye’de Turist Rehberliğinin Tarihsel Gelişimi.....	45
2.2.2. Profesyonel Turist Rehberliği Eğitimi	48
2.2.2.1. Dünyada Turist Rehberliği Eğitimi	48
2.2.2.2. Türkiye’de Turist Rehberliği Eğitimi	54
2.2.2.2.1. Örgün Turist Rehberliği Eğitimi	56
2.2.2.2.2. Yaygın Turist Rehberliği Eğitimi.....	57
2.2.3. Profesyonel Turist Rehberliğinde Uzmanlaşma	59
2.2.4. Profesyonel Turist Rehberleri Meslek Örgütleri	62
2.2.5. Profesyonel Turist Rehberinin Çalışma Alanları ve Çalışma Şekilleri	65
3. GEREÇ VE YÖNTEM.....	67
3.1. Gereç.....	67
3.2. Yöntem	68
4. BULGULAR	70
5. TARTIŞMA	79
6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	83
KAYNAKLAR	85
BİLİMSEL ETİK BEYANI	98
ÖZ GEÇMİŞ.....	99

KISALTMALAR DİZİNİ

ATRO	: Aydın Turist Rehberleri Odası
BM	: Birleşmiş Milletler
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
FEG	: European Federation of Tourist Guide Associations
GWİ	: Global Wellness Institute
JCI	: The Joint Commission International
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
MTİ	: Medical Tourism Index
SATURK	: Sağlık Turizmi Koordinasyon Kurulu
TUREB	: Turist Rehberleri Birliği
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRSAB	: Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği
UNWTO	: Dünya Turizm Örgütü
USHAŞ	: Uluslararası Sağlık Hizmetleri A.Ş.
WFTGA	: World Federation of Tourist Guides Association
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Turist rehberliği eğitimi	55
--	----

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Türkiye’de sağlık turizminde rol alan paydaşlar.....	29
Tablo 2. Turist rehberliği kokart/sertifika uygulaması bulunan ülkeler.	49
Tablo 3. Dünyada verilen turist rehberliği eğitimi ile ilgili ortak bilgiler.....	50
Tablo 4. Turist rehberleri odalarının isimleri ve yetki çerçeveleri.	64
Tablo 5. Profesyonel turist rehberlerinin demografik özellikleri.....	70
Tablo 6. Sağlık turizminin profesyonel turist rehberleri için ifade ettiği kavramlar.....	71
Tablo 7. Profesyonel turist rehberlerinin sağlık turizmi türleri hakkındaki bilgileri.	72
Tablo 8. Sağlık turizminin diğer turizm türlerinden farkı.....	73
Tablo 9. Türkiye’nin sağlık turizmi potansiyeli ve tercih edilme sebepleri.....	74
Tablo 10. Sağlık turizmi amacıyla gelen herhangi bir turiste rehberlik hizmeti sunmaları ve sağlık turistlerinin beklentileri.	75
Tablo 11. Profesyonel turist rehberlerinin Türkiye’de sağlık turizminin geleceği hakkındaki düşünceleri.	77

ÖZET

PROFESYONEL TURİST REHBERLERİNİN SAĞLIK TURİZMİNE İLİŞKİN ALGILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Şimşek B. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sağlık Turizmi Disiplinlerarası Yüksek Lisans Programı, Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2024.

Amaç: Küreselleşen dünyada ülkeler arası seyahat özgürlüğünün artması, ulaşımın kolaylığı ve dünya genelinde birçok ülkede sağlık hizmetleri kalitesinin gelişmesi sağlık turizmi kavramının dünya çapında önemini artırmıştır. Sağlık turizmi, dünyada en hızlı büyüyen ve gelişen sektörlerden biridir. İnsanların tedavi olmak amacıyla ikamet ettikleri yerden başka bir yere seyahat edip orada konaklama ihtiyaçları, özel bir turizm türü olan sağlık turizminin doğmasına neden olmuştur. Tedavi olmak ve tatil yapmak maksadıyla şehirlerarası veya uluslararası seyahatlerde gerçekleşen tüm faaliyetler sağlık turizmi kavramını oluşturmaktadır. Diğer turizm faaliyetlerinden çok farklı olmadığı düşünülen sağlık turizmi için de alan uzmanlığı ihtiyacının gerekli olup olmadığı tartışma konusudur. Bu sebeple de çalışmanın temel amacı, profesyonel turist rehberlerinin sağlık turizmi ile ilgili düşüncelerini, sağlık turizmine ilişkin algılarını değerlendirmektir.

Gereç ve Yöntem: Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Aydın Turist Rehberleri Odası'na (ATRO) bağlı olarak çalışan 30 profesyonel turist rehberi ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler ise içerik analizine tabi tutularak incelenip yorumlanmış ve öneriler getirilmiştir.

Bulgular: Rehberlerin büyük bir kısmı, sağlık turizminin önemli bir potansiyele sahip olduğunu ve sektördeki büyümenin sürdürülebilir olduğunu düşünmektedir. Ancak, rehberler arasında sağlık turizminin tanımı ve türleri konusunda belirgin farklılıklar bulunmaktadır. Bu noktadan hareketle, profesyonel turist rehberlerinin sağlık turizmi konusundaki bilgi düzeyinin artırılması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Sonuç: Çalışmanın sonuç bölümünde, profesyonel turist rehberlerinin algıları elde edilen bulgulara göre değerlendirilmiş ve çıkarılan sonuçlara dayanarak tespitler yapılmıştır.

Yapılan tespitlerde profesyonel turist rehberlerinin sağlık turizmi farkındalıklarının olduğu ama yine de eksikliklerin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Profesyonel Turist Rehberi, Sağlık Turizmi, Sağlık Turizmi Farkındalığı

ABSTRACT

EVALUATION OF PROFESSIONAL TOUR GUIDES' PERCEPTIONS ABOUT HEALTH TOURISM

Şimşek B. Aydın Adnan Menderes University, Institute of Health Sciences, Health Tourism Interdisciplinary Master's Program, Master's Thesis, Aydın, 2024

Objective: In the globalizing world, increased freedom of travel between countries, ease of transportation and improvement in the quality of health services in many countries around the world have increased the importance of the concept of health tourism worldwide. Health tourism is one of the fastest growing and developing sectors in the world. The need for people to travel and stay somewhere other than where they live for treatment has led to the emergence of health tourism, which is a special type of tourism. All activities carried out during intercity or international travel for the purpose of receiving treatment and having a holiday constitute the concept of health tourism. It is a matter of debate whether the need for field expertise is necessary for health tourism, which is not considered to be very different from other tourism activities. For this reason, the main purpose of the study is to evaluate the thoughts of professional tourist guides about health tourism and their perceptions of health tourism.

Materials and Method: In the study, in-depth interview technique, one of the qualitative research methods, was used. Face-to-face interviews were conducted with 30 professional tourist guides working under the Aydın Chamber of Tourist Guides (ATRO). The data obtained were analyzed and interpreted by content analysis and suggestions were made.

Results: Most of the guides think that health tourism has a significant potential and that the growth in the sector is sustainable. However, there are significant differences among guides regarding the definition and types of health tourism. From this point of view, it is necessary to increase the level of knowledge of professional tourist guides on health tourism.

Conclusion: In the conclusion part of the study, the perceptions of professional tourist guides were evaluated according to the findings and determinations were made based on the

results. It was concluded that professional tourist guides have health tourism awareness, but there are still deficiencies.

Keywords: Professional Tourist Guide, Health Tourism, Health Tourism Awareness

1. GİRİŞ

Günümüzde ulaşım imkânlarının ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte turizm de gelişmektedir. Bu doğrultuda turizme katılan bireylerin de ihtiyaçları ve istekleri farklılaşmaktadır. Bu farklılaşmayla birlikte birçok alternatif turizm türlerine yönelim artmıştır. Alternatif turizm türlerini eğitim, spor, din, kültür, tarih gibi amaçlara göre sınıflandırdığımızda sağlık turizmi de günümüzde ilgi çeken turizm türlerinden biri haline gelmiştir (Özkan M. E., 2019).

Literatürde pek çok tanımı olan sağlık turizmini genel hatlarıyla tanımlamak istersek; sağlıklı olma ve sağlığı geliştirme, fiziksel ve zihinsel anlamda sağlığa katkı sağlama amaçlı aynı zamanda dinlenme, konaklama gibi turizm faaliyetlerini bir arada bulunduran, bireylerin bulundukları yerden farklı bir ülkeye seyahat etmelerini barındıran turizm türüdür diyebiliriz (Tengilimoğlu, 2021). Önemli bir turizm türü olan sağlık turizminin; termal kaynaklardan faydalanmanın (kür hizmetleri, su banyosu, çamur banyosu) yanında fizik tedavi, rehabilitasyon hizmetleri ve konaklama, rekreasyon gibi turistik hizmetlerin de alındığı termal turizm (Çılğinoğlu ve Aytuğar, 2021); görme, duyma ve hareket için erişime ihtiyaç duyan kişilerin bağımsız olarak turizm ürünlerinden, servislerinden ve çevresinden faydalanabilmeleri olarak tanımlanan engelli turizmi (Aratoğlu, 2019); tıbbi tanı, tedavi, cerrahi işlemler veya diş hekimliği gibi tedavi uygulamalarını almak amacıyla kişinin kendi ülkesinden farklı bir ülkeye gitmesini tanımlayan medikal turizm (Akbolat ve Deniz, 2017); aktif çalışma hayatından ayrılmış bireylerin turizm hareketine katılmalarının yanında yaş ortalamalarına paralel olarak bakım gerektiren tedavilerden de faydalanma amaçlı farklı bir ülkeye seyahatlerini tanımlayan üçüncü yaş turizmi (Akoğlan vd., 2019) (Belirdi, 2020) olmak üzere dört türü bulunmaktadır.

Medikal turizm, tıbbi tedavilerin yapıldığı bir turizm türüdür ve uluslararası standartlara uygun hizmetler sunulması esastır. Bu tür turizmde, sağlık kuruluşlarının dil bilen personel bulundurması önemlidir. Ayrıca medikal turizm, hastaları ve refakatçileri diğer turistik aktivitelere yönlendirebilme kapasitesine sahiptir (Cabi, 2020).

Termal turizm, inhalasyon, termal su banyosu ve çamur banyosu gibi yöntemleri içeren, fiziksel ve zihinsel rahatlama amacıyla yapılan bir turizm türüdür. SPA Wellness turizmi ise su temelli terapileri kapsar ve “sudan gelen sağlık” anlamına gelen “Salus Per

Aquam” kelimesinden türemiştir. Bu tedaviler, stresli yaşam koşullarında olan bireyler için tercih edilir ve vücudu arındırma amacı taşımaktadır (Cabi, 2020).

İleri yaş turizmi, özellikle 65 yaş ve üzerindeki bireylerin sağlık bakımı ve tedavi amaçlı seyahatlerini kapsayan bir sağlık turizmi türüdür. Bu turizm çeşidi, yaşlıların sağlıklarını koruma ve potansiyel hastalıkları önleme amacı güder. Ayrıca klinik oteller, gezi turları, farklı terapiler, rekreasyon alanları, rehabilitasyon hizmetleri, bakım evleri ve tatil köylerindeki yaşlı bakımı, bu sağlık turizmi türünün alt bileşenleridir (Bucak, 2020).

Engelli turizmi, engelli bireylerin iç ve dış engelleri aşarak seyahat edebilmelerini sağlayan bir turizm türüdür. Dünya genelinde yaklaşık 650 milyon engelli bulunmaktadır ve bu sayı yaşam süresinin artmasıyla artmaktadır. Engelli kişiler için turizmin erişilebilirliğini artırmak amacıyla yeni pazarlar oluşmaktadır. Bu turizm türünde tesislerin engellilere uygun düzenlemeler yapması ve rehabilitasyon hizmetleri sunması önemlidir (Sevim, 2021).

Sağlık turizmi alanında farklı türde hizmetler sunulmasının yanında turistlerin seyahat deneyimlerini zenginleştiren unsurlar da bulunmaktadır. Sağlık turizmi destinasyonları, sadece tıbbi hizmetleri değil aynı zamanda çevresel güzellikleri, kültürel zenginlikleri ve turistik aktiviteleriyle de dikkat çekmektedir. Sağlık turistlerinin seyahatleri sırasında turist rehberleri de çevresel, kültürel ve gastronomik deneyimleri vurgulayarak turistlere benzersiz bir tatil deneyimi sunabilmektedirler. Profesyonel turist rehberleri bir ülkenin doğal, tarihi ve kültürel değerlerini gezginlere anlatan, yerli halk ile turistler arasındaki etkileşimi yönlendiren, kültürel mirasın korunmasında ve tanıtımında katkıları bulunan kişilerdir. Turizmin çeşitli disiplinlerle de ilişki içinde olmasından dolayı ve farklı ilgi alanlarına sahip turistlere de hitap edebilmek adına turist rehberlerinin de çeşitli alanlarda bilgi sahibi olmaları beklenmektedir. Turist rehberleri, herhangi bir turu yöneten lider olmalarının yanında, kültürler arası etkileşim sağlayarak turistlerin deneyimlerini etkileyen ve bir de destinasyon yönetimine ve turizmin sürdürülebilirliğine katkı sağlayan bireyler olarak da bilinmektedirler. Bu sebeple de turist rehberliğinde alan uzmanlığının olması, turist beklentilerine daha hızlı karşılık verilmesiyle hizmet kalitesinin korunması açısından etkili olmaktadır. Ayrıca turist rehberliğinde alan uzmanlığı, turizm faaliyetlerinin mevsimsel yoğunlaşmasını önleyerek tüm yıla yayılmasına da katkı sağlamaktadır (Yumuk ve İli, 2022).

Deniz-kum-güneş turizmi olarak benimsenen kitle turizmine alternatif olarak özel ilgi alanlarını tatmin edecek şekilde tasarlanmış, farklı sektörlerde ve konulardaki temalara

sahip turizm faaliyetlerini yürütecek uzman kadrolar gerekmektedir. Turizmin çeşitlenmesi ve mevsim ayrımı olmaksızın tüm yıla yayılması, ihtiyaçların farklı bölgelerde toplanması, değişik alanlarda, yeni temalarda veya destinasyonlarda uzmanlaşma ihtiyaı yaratmaktadır. Rehberlerin uzmanlamasına yönelik eğilimlerini turist profillerindeki ve ihtiyaçlarındaki değişiklikler etkili olmaktadır. Özel ilgi turizmine giren sağlık turizminin bahsedilen ihtiyaçlar kapsamında geliştirilmesi için profesyonel turist rehberlerinin sağlık turizmine ilişkin algıları ve farkındalıkları belirlenmelidir (Akpınar ve Avcı, 2021). Bu bilgiler ışığında araştırmanın önemi ortaya konmaktadır. Ayrıca araştırmanın literatür taraması yapıldığında; profesyonel turist rehberlerinin sağlık turizmine ilişkin algıları, bakış açıları ile ilgili herhangi bir araştırma olmadığı belirlenmiştir. Bu nedenle bu araştırmanın literatürdeki önemli bir boşluğu dolduracağı, gelecekte yapılacak olan çalışmalara da ışık tutacağı, profesyonel turist rehberlerinin sağlık turizmi farkındalıklarını ortaya çıkartarak ileride bu alanda uzmanlaşma sağlanması hususunda yn vereceği öngörülmektedir.

Turizmin diğer alanlarında olduğu gibi sağlık turizminde de profesyonel turist rehberlerinin uzmanlaması için rehberlerin sağlık turizmi hakkındaki düşüncelerinin ve hkimiyetlerinin değerlendirilmesi ve böyle bir ilgilerinin olup olmadığının ölçülmesi gerekmektedir. Bu sebeple de bu çalışmanın temel amacı profesyonel turist rehberlerinin sağlık turizmine ilişkin algılarını değerlendirmektir. Bir diğer amacı ise dünyada ve Türkiye’de gelişmekte olan sağlık turizmine profesyonel turist rehberlerinin farkındalığının oluşmasını sağlayarak gelecekte bu alanda uzmanlaşmaya gidilmesine katkı sağlamaktır. Bu çalışmada belirtilen amaca uygun olarak “Profesyonel turist rehberlerinin sağlık turizmine ilişkin algıları nelerdir?” sorusuna yanıt aranmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde sağlık turizmi kavramı, tarihsel gelişimi, özellikleri, türleri, paydaşları, Türkiye ve dünyadaki sağlık turizminin mevcut durumu ile ilgili literatür bilgisi verilmiştir. İkinci bölümde profesyonel turist rehberliği mesleği hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiş ve son bölümde ise ATRO’ ya bağlı profesyonel turist rehberlerinin sağlık turizmine ilişkin algıları derinlemesine görüşme tekniği ile araştırılarak bir sonuca bağlanmış ve öneriler sunulmuştur.

2. GENEL BİLGİLER

Çalışmanın bu bölümünün ilk kısmında sağlık turizmi kavramı, tarihsel gelişimi, özellikleri, çeşitleri ile sağlık turizminin dünyadaki ve Türkiye’deki durumu, Türkiye’de sağlık turizminde rol alan paydaşlar, sağlık turizmi algısı ve farkındalığı ile ilgili yapılmış çalışmalar ayrıntılarıyla açıklanmıştır. Bölümün ikinci kısmında ise profesyonel turist rehberliği kavramı, tarihsel gelişimi, eğitimi, profesyonel turist rehberliğinde uzmanlaşma, meslek örgütleri, çalışma alanları ve çalışma şekilleri detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

2.1. Sağlık Turizmi

Turizm, ülke ekonomilerini en fazla etkileyen sektörlerin başında gelir. Ülkelerin turizm faaliyetleri ile gelir getirici etkinliklere odaklanması ve bu etkinlikleri iyi bir şekilde yönetmesi büyük önem taşır. Turizm, bireylerin yaşadıkları yerlerden farklı yerlere çeşitli nedenlerle yaptıkları kısa süreli konaklamalara dayalı seyahatler olarak tanımlanır. Tarih boyunca insanlar, çeşitli nedenlerle farklı bölgelere seyahat ederek turizm faaliyetlerini gerçekleştirmişlerdir. Günümüzde küresel dünyada hızla gelişen ve genişleyen turizm sektörü, ülkelerin ekonomilerini ciddi şekilde etkilemektedir. Turizm aynı zamanda ülkeler için önemli bir pazarlama ve reklam aracı olarak da işlev görmektedir (Kazar ve Akpınar, 2021).

Günümüzde teknolojinin hızla ilerlemesi, ulaşım hizmetlerinin de gelişmesine yol açmış ve bu, turizmi de olumlu yönde etkilemiştir. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte çalışma koşullarının iyileşmesi, bireylerin kendilerine zaman ayırma fırsatını artırmıştır. İnsanlar, dinlenme, tatil yapma, iş amaçlı seyahatler, kongre katılımları, sağlık hizmetleri gibi nedenlerle farklı ülkelere seyahat etme imkânı bulmaktadır. Bu gelişme, seyahat edilen ülkelerin gelişmesine olumlu katkıda bulunurken aynı zamanda döviz girdisi sağlayarak ülkelerin ekonomik sorunlarının çözümüne yardımcı olmaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, turizme büyük önem vererek bu alandaki potansiyeli değerlendirmektedirler (Kazar ve Akpınar, 2021). Turizm ve sağlık, doğaları gereği tüketim ve üretim bakımından birbirlerinden farklı olan iki ayrı hizmet sektörüdür. Turizm genellikle eğlence, dinlenme

veya serbest zaman etkinlikleriyle ilişkilendirilirken sağlık, ihtiyaçları önceden tahmin edilemeyen ve acil olarak karşılanması gereken gereksinimleri ifade eder. Sağlık turizmi de bu iki kavramın özelliklerini bir araya getiren turizmin özelleşmiş bir alanıdır (Yüceler ve Kafes, 2021).

Küreselleşen dünyada, ülkeler arasındaki iş birliği, seyahat özgürlüğü ve olanaklarının artması, ulaşımın kolaylaştırılması ve sağlık hizmetlerinin dünyanın farklı bölgelerinde de iyileştirilmesi, sağlık hizmetlerinin finansmanında hem bireysel hem de bütçe kaynaklı zorluklar, dünya genelinde sağlık turizmi kavramının önemini artırmıştır (Tontuş, 2019).

Sağlık turizmine katılan bireyler genellikle bedensel ve zihinsel rahatlama, kilo verme kamplarına katılma, cerrahi operasyonlar geçirme gibi amaçlarla bu tür seyahatleri tercih etmektedirler. Bu tür seyahatler, yeni yerler keşfetme ve tatil yapma amacını da içerebilir. Sağlık Bakanlığı, tedavi amacıyla yapılan şehirlerarası veya uluslararası seyahatlerin tamamını sağlık turizmi olarak kabul etmektedir. Sağlık turizmi, kişinin ikamet ettiği ülkeden farklı bir ülkeye tedavi amaçlı seyahat etmesini ifade eder. Bireylerin kendi ülkelerinde değil de başka ülkelerde tedavi görmeyi tercih etmelerinin en önemli nedenlerinden biri maliyet unsurlarıdır. Sağlık turistleri, kendi ülkelerinde istedikleri tedavinin sunulmaması, tedavi maliyetlerinin yüksek olması, tedavi için uzun bekleme süreleri gibi faktörler nedeniyle farklı kıtalara veya ülkelere giderek sağlık hizmeti almayı seçmektedirler (Kazar ve Akpınar, 2021).

Modern anlamda sağlık turizmi teriminin yorumlanması konusunda tek bir görüş bulunmamaktadır. Bu nedenle sağlık turizmi kavramı, bazı yabancı yazarların ve bazı kuruluşların değerlendirmeleri ile aktarılabacaktır (Ananchenkova ve Ogurtsova, 2022). Sağlık turizminin en sık kullanılan tanımlarından birini yapan Kaspar (1996), sağlık turizmini insanların yaşam yerini kısa süreliğine değiştirerek fiziksel, zihinsel ve sosyal refahlarını güçlendirmek, istikrarlı hale getirmek ve gerektiğinde yeniden kazanmak amacıyla sağlık hizmetlerinin kullanımını içeren ilişkilerin ve olguların tümü olarak belirtmiştir. Bookman'lar (2007) ise sağlık turizmi kavramını, tıp ve turizm sektörünü bir araya getiren, kişinin sağlığını iyileştirmek amacıyla yapılan seyahat ve aynı zamanda hizmet ticaretini içeren bir ekonomik faaliyet olarak tanımlamışlardır. Rus araştırmacılar Goroshko ve Patsala' ya (2018) göre de kavram, ikamet edilen bölgenin dışında sağlık hizmetlerinin sağlanması, dinlenme ile yüksek nitelikli tıbbi yardım alımının birleştirilmesi olarak ifade edilmektedir. Uluslararası seyahat ve turizm alanında faaliyet gösteren Birleşmiş Milletler (BM) uzman kuruluşu olan Dünya Turizm Örgütü'ne (UNWTO) göre sağlık turizmi, insan

yaşamının fiziksel, zihinsel, duygusal, entelektüel ve ruhsal tüm temel alanlarını iyileştirmeyi ve dengelemeyi amaçlayan, bilime dayalı tıbbi şifa (teşhis, tedavi, sağlığı koruma ve rehabilitasyon) kullanımını içeren bir turizm faaliyetidir (Puczkó vd., 2018). Yetkili sağlık endüstrisi araştırmaları için lider kaynak olarak kabul edilen Global Wellness Institute (GWI) de ilk olarak 2013 yılında kişisel sağlığını koruma veya geliştirme amacıyla gerçekleştirilen seyahat şeklinde bir tanımda bulunmuştur. Türkiye’den de Sağlık Turizmi Derneği’nin yapmış olduğu tanımlama ise şu şekildedir: *“Sağlığına kavuşmak için ikamet ettiği ülkeden başka bir ülkeye herhangi bir sebeple tedavi amaçlı gidilmesidir. Tedavi amaçlı gidene de sağlık turisti denir.”*

Sağlık turizmi kavramının içeriği ile ilgili yapılan ortak yorumlar arasında şunlar öne çıkmaktadır (Ermakov ve Katashina, 2020):

- Sağlık turizminin insan sağlığının sürdürülmesi ve geliştirilmesiyle ilişkili olması;
- Genellikle kronik bir profil taşıyan mevcut hastalıkların tedavisinin, ekonomik açıdan kabul edilebilir koşullarda sağlanması;
- Sağlık ve iyileştirme programlarının, ilgili altyapıya dayalı olarak diğer hizmet türleriyle etkileşim içinde, yani hizmetlerin kapsamlı bir yaklaşımla sunulması.

Sağlık turizmi, turizm pazarının bir bölümünü oluştursa da küresel turist akışının genelinde nispeten küçük bir paya sahiptir. Ancak kesin istatistiksel veriler sunmak mümkün değildir. Bu durum, farklı ülkeler ve dünya bölgelerinde çok sayıda alt tür ve sağlık turizminin farklı biçimlerinin bulunmasından kaynaklanır (Sikorska, 2014).

Günümüzde, turizm türleri amaçlar, talepler ve bireylerin ilgi alanlarına göre giderek çeşitlenmektedir. Bu çeşitlenme sürecinde, sağlık turizmi sağlıklı yaşam biçimini benimseyen ve beden ile ruh sağlığına önem veren bireylere hizmet sunmaya başlamıştır. Yapılan araştırmalar, sağlık turizmine katılan turistlerin beklentileri ve aldıkları hizmetler açısından farklılıklar taşıdığını ortaya koymaktadır. Sağlık turizmi hizmeti alanlar, tedavi veya sağlığını koruma amacıyla seyahat ederler. Hasta bireylerin genellikle sağlık turizmi hizmetine yönelik temel talebi tedavi olmaktır. Bu nedenle tıbbi hizmetler ve kür tedavileri gibi uygulamaları tercih ederler. Sağlıklı bireylerin temel hedefi ise normal tatillerini geçirirken koruyucu sağlık hizmetleri sunan spa, kaplıca ve termal tesislerinden yararlanmaktır. Bu açıdan sağlık turizminin hedef kitlesi, sağlığını kaybetmiş bireylerden tutun da sağlığını korumaya duyarlı bireylere kadar geniş bir yelpazede bulunmaktadır (Yaba, 2022).

Antik çağlardan bu yana insanlar hastalıklarını tedavi etmek için en iyi yöntemleri aramak, en iyi ülkeleri ve ünlü şifacıları seçmek amacıyla dünyayı dolaşmışlardır. Günümüze geldiğimizde ise bilimsel ve teknik ilerleme, yenilikçi teknolojiler, tıpta kalite standartlarının gelişmesi ile sağlık turizmi popülerlik kazanmıştır (Tastanbekova, 2016). Bu açıdan sağlık turizminin tarihsel gelişimini anlamak, bu alandaki modern trendleri ve uygulamaları daha iyi kavramamıza yardımcı olacaktır.

2.1.1. Sağlık Turizminin Tarihsel Gelişimi

Sağlık turizmi kendiliğinden oluşan ve yeni olan bir sektör değildir. Sağlık turizminin tarihi derin köklere sahiptir. Eski uygarlıklarda bile kaplıcaların tedavi edici etkisi ve mineralli suların iyileştirici gücü biliniyordu (Tastanbekova, 2016). O dönemlerde, kutsal tapınakların termal kaynaklarla bir araya geldiği gözlemlenmiş ve böylece din ile sağlık arasında bir bağlantının varlığı ortaya konmuştur. Antik çağlardan başlayarak termal tesislerin sağlığa olan katkıları fark edilmiş ve uzak bölgelerden gelen insanların burada tedavi olmak amacıyla seyahat ettikleri görülmüştür. M.Ö. 4000 yıllarına kadar uzanan geçmişte, Sümerler tarafından bu tarz yapılar inşa edilmiştir. İsviçre’de bulunan Saint-Moritz bölgesindeki mineralli kaynaklar, Tunç Devri’nde sağlık ve tedavi amaçlı kullanılmıştır. Hindistan’da 5000 yıl önce doğan Ayurveda tıbbı binlerce yıldır sağlık turizmi bakımından rağbet görmektedir ve hatta günümüzde hala değerini korumaktadır. Roma imparatorluğu döneminde inşa edilen birçok kaplıca ve termal tesisin kalıntıları günümüzde dahi görülebilmektedir. Hatta bu yapılardan bazıları bugünkü koşullarda hala termal tesis olarak hizmet vermektedir (Sevim, 2021).

M.Ö. 3000’lerde Mısırlı kadınların bugünkü kozmetiklere benzer ürünler kullandıkları bilinmektedir. Aynı zamanda, Çin tıbbına dair en eski yazılı kayıtlar M.Ö. 1000 yılına kadar uzanır. Ancak Çin tıbbı, Batı toplumlarında hala keşfedilmemiş egzotik uygulamalar olarak kabul görmektedir. Anadolu’daki hamamlar, M.S. 1200’de İngilizler tarafından Haçlı Seferleri esnasında ilk kez deneyimlenmiştir. Saunalar, 1000’li yıllarda Finlandiya’da ortaya çıkmaya başlamıştır. 14. yüzyılda İtalya’da bulunan Bormie hamamlarında ilk duş geliştirilmiştir ve Orta Avrupa’da ılık su kaynakları keşfedilmiştir. Rönesans döneminde Avrupa’da, su terapisi tedavisi anlamına gelen, tıbbi bir uygulama olan Balneoterapi ilk kez İtalya’da uygulanmıştır (Demir, 2020).

Yine Avrupa’da 16., 17. ve 18. yüzyıllarda spa terapileri popüler hale gelmiştir. Özellikle o dönemlerde kilisenin etkisiyle insanların kutsal su dışındaki sularla yıkanmamaları isteniyordu. Bu nedenle de Avrupa’ da hastalıklar artmıştır. 16. yüzyılda İspanyol kâşif Ponce de Leon, Florida eyaletinde bulunan, insanlara gençlik kattığına ve şifa verdiği inanan su pınarını aramaya başlamıştır. Böylece fountain of youth olarak bilinen gençlik pınarı inancı önem kazanmıştır (Yalçın, 2013).

19. yüzyıla gelindiğinde, üst sınıflar tedavi amacıyla hava ve su kaynaklarından faydalanmak için dünyanın çeşitli bölgelerine seyahat etmeye başlamışlardır (Demir, 2020). Dahası 19. yüzyıl, Yeni Dünya'nın keşfiyle önemli bir dönüm noktası olarak görülmektedir. Avrupalı sömürgeciler evlerini Amerikan yerlilerinin yaşadığı topraklara, şifalı kaplıcaların yanına inşa etmişlerdir. Yerli halk, bunları hijyenik amaçlarla ve aynı zamanda gut, artrit ve diğer eklem hastalıklarının tedavisi için kullanmışlardır. Yerlilerin sıcak kaynakların iyileştirici özellikleri hakkındaki bilgisi ve tıbbi otlarla tedavi etme yetenekleri, Avrupa ve Asya tıbbına alternatif oluşturmuştur. Sömürgeciler şişelenmiş su satmaya ve turistleri sıcak banyolarda yıkanmaya teşvik etmeye başlamışlardır. Bu da tüberküloz, sıtma, sinir hastalıkları ve tümörler gibi zamanın birçok hastalığından şifa bulmak için dünyanın en uzak köşelerine bile seyahat eden insanları cezbetmiştir (Tastanbekova, 2016).

Anadolu’da kurulan birçok uygarlıktan olan Etiler ve Frigler dönemine ait kalıntılar incelendiğinde sağlığın korunmasında ve kazanılmasında doğal suların kullanıldığı tespit edilmiştir. Roma ve Bizans dönemlerinin kalıntılarına bakıldığında ise kaplıcalarda farklı mimari ve uygulama tekniklerinin kullanıldığı belirlenmiştir. Türkler Anadolu’ya göç ettikten sonra bu teknikler Türk kültürüyle birleştirilerek geliştirilmiştir. Bu kaplıca yapıları Selçuklu ve Osmanlı döneminde Türk kültürünün özelliklerini yansıtabilecek şekilde yeniden düzenlenerek kurnalı yıkanma yerleri, kubbeli kaplıca, büyük havuz tekniği ve konaklama bölümü gibi farklı uygulama alanları geliştirmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde, kaplıcalara gereken önem verilmemiş ve bu nedenle ihmal edilerek kaplıcalar sağlıklı bir duruma gelmişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından bu alanda tıp uzmanları yetişmeye başlamıştır. 1936 yılında Mustafa Kemal Atatürk, Yalova kaplıcalarında maden suyu kullanımı ve tedavisi ile ilgili tesislerin kurulması için projeler hazırlatmıştır (Ekici, 1996).

Cumhuriyet’in ilanından sonraki süreçte turizm alanındaki çalışmalara önem verilmiştir ve böylece sağlık turizmi açısından da ilk düzenli çalışmalar başlamıştır. Ülkemizde Rıza Remzi Reman'ın “Balneoloji” adlı eseriyle termal turizm ile ilgili ilk

bilimsel çalışma gerçekleştirilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk, 1933 yılında yapmış olduğu üniversite reformunda İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde Hidro-Klimatoloji Kürsüsü'nün kurulmasını emretmiş ve böylece kaplıca hekimliğinde ilk bilimsel adım atılmıştır. Atatürk'ün “Beni Türk hekimlerine emanet ediniz.” sözüyle güvendiği doktoru Prof. Dr. Nihat Reşat Belger'in liderliğindeki bu kürsü, 1963 yılında uzman hekim yetiştirmek amacıyla uzmanlık tüzüğüne uygun şekilde çalışmaya başlamıştır. 1975 yılında çağdaş tıp gelişmelerine uygun olarak Tıbbi Ekoloji ve Hidro-Klimatoloji adını alan birim, 1983 yılında Yükseköğretim Kurulu (YÖK) kararıyla Ana Bilim Dalı olarak eğitim ve öğretime devam etmiştir (Buldukoğlu, 2014).

Merkezi Dubai'de bulunan bağımsız sağlık hizmeti ve pazarlama organizasyonu olan ExHealth, Dr. Prem Jagyasi denetiminde 2010 yılında bir çalışma gerçekleştirmiştir. Dr. Jagyasi 20'den fazla ülkeyi ziyaret ederek 30 uluslararası konferansta konuşmacı olan tanınmış bir sağlık turizmi danışmanıdır. Yaptıkları çalışmada sağlık turizminin geçmişi, şu anki durumu ve geleceği şu şekilde ele alınmıştır:

- **M.Ö. 4200** – Termal kaynakların ve banyoların bulunduğu tapınaklar öne çıkmaktadır. Sümerler, bu dönemdeki tapınaklara ilk kez ev sahipliği yapmışlardır.
- **M.Ö. 2000** – Mineral bakımından zengin suları içme amacıyla bronz kaplar üretmişlerdir. Tedavi yöntemi olarak bu mineralli suların içilmesi tercih edilmiştir.
- **M.Ö. 1500** – Antik sağlık hizmetleri, Yunanlıların şifa tanrılarının onuruna Asklepia Tapınaklarının temelini atmasıyla gelişim göstermiştir. Birçok insan, hastalıklarına çare bulmak için kilometrelerce öteden gelmiştir.
- **M.Ö. 300** – Yunan uygarlığı sağlık hizmetlerinde büyüme göstermiştir. Saron Körfezi'ndeki küçük bir bölge olan Epidaurus, tapınaklar, spor alanları, buhar banyoları, şifa kampları vb. dahil olmak üzere zengin hizmetler sunan merkezlere ev sahipliği yapmıştır.
- **12.-13. Yüzyıllar** – Japonya'nın yaygın bir şekilde bilinen Onsen sıcak mineral kaynakları, mucizevi iyileştirici özellikleriyle savaşçıların ilgisini çekmiştir. Mısır hastaneleri de turistlerin ilgi odağı olmuştur.
- **14.-15. Yüzyıllar** – “Salude Per Aqua” (SPA) terimi, demir açısından zengin sıcak su kaynaklarının bulunduğu Fransa'nın Waters (Ville d'Eaux) kasabasında ortaya çıkmıştır. Spa merkezleri, dünyanın dört bir yanından zengin ve ünlüleri cezbetmiştir.

- **18.-19. Yüzyıllar** – Bu dönemde karaciğer rahatsızlıkları, tüberküloz, gut ve bronşit önemli hastalıklar olmuştur. Sanatoryumlar hastanelerin en eski biçimi haline gelmiştir ve birçok kişi buralara tedavi amacıyla seyahat ederek iyileşme göstermiştir.
- **20. Yüzyıl** – Küba göz cerrahisinde, Orta Amerika dış tedavilerinde ve Tayland plastik cerrahide popülerlik kazanmıştır. Diğer birçok ülke, manevi şifa ve alternatif tıp yöntemlerini içeren sağlık hizmetlerini geliştirmişlerdir.
- **21. Yüzyıl** – Teknolojinin gelişmesiyle birlikte tıp bilimindeki kayda değer ilerlemeler uluslararası hastaları çekmek için yoğun rekabet ortamı oluşturmuştur ve böylece modern sağlık turizminin tohumları atılmıştır.
- **Günümüz Endüstrisi** – Şu anda 50'den fazla ülke sağlık turizmine dahil olmaktadır. Asya, Latin Amerika, Orta Doğu ve Afrika'nın gelişmekte olan ülkeleri sağlık turizminde büyük bir pay elde etmişlerdir. Rekabet maliyet, kalite, bakım ve turizm faaliyetlerine dayanmaktadır.
- **Yakın Gelecek** – Sağlık turizminin ülke içi ve bölge içi sağlıkla ilgili seyahat faaliyetlerinde önemli ilerlemeler kaydetmesi bekleniyor. Uluslararası seyahatler planlanırken kayda değer bir tasarruf, yüksek kaliteli bakım ve tercih edilen bir destinasyona göre seçim yapılacaktır.
- **Küresel Sağlık Hizmetleri** – Sadece hastalar değil, aynı zamanda doktorların ve hastanelerin hizmetleri, ayrıca tamamlayıcı tıbbi ürünler, sağlık uzmanlığı ve bilgisi de sınırları aşarak sağlık hizmetlerinin gerçek anlamda küreselleşmesini sağlayacaktır (Jagyasi, 2010).

Eski çağlarda, termal ve SPA tedavileriyle sınırlı olan sağlık turizmi, zamanla gelişerek günümüzdeki modern yapısını kazanmıştır (Eriş ve Barut, 2020). Bu gelişim sürecinde, sağlık turizminin belirgin özellikleri şekillenmiş ve bu alana özgü nitelikler ortaya çıkmıştır. Sağlık turizminin özelliklerini incelemek, bu alanın karmaşıklığını ve çeşitliliğini daha derinlemesine anlamamızı sağlayacaktır.

2.1.2. Sağlık Turizminin Özellikleri

Sağlık turizmi, temelde insanı ve insan sağlığını odak noktasına almasıyla öne çıkar ve aynı zamanda ekonomik bir boyutu da içerir. Bu nedenle sağlık turizmi, genel turizm, tıp,

iktisat, işletme ve yönetim gibi disiplinlerle yakından ilişkilidir. Bu etkileşim, sağlık turizminin olumlu yönlerini vurgularken aynı zamanda gelişimine katkı sağlayacak kritik bir unsur olarak öne çıkar (Özkurt, 2007). Diğer disiplinlerle ilişkilerine dayanarak sağlık turizminin belli standartları oluşmuştur. Bu standartları da T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı şu şekilde belirtmiştir (Altın vd., 2012):

- Etik değerlere öncelik veren bir sağlık hizmeti sunumu
- Hem fiziksel hem de ekonomik yönden kolay erişilebilir bir sağlık hizmeti sunumu
- Sağlık hizmeti gereksinimi olanlar ile sağlık hizmeti sunanlar arasında kültürel iletişim
- Sağlığa uygunluk, ulaşım imkanları ve altyapı hizmetleri ile çevresel etkenler gibi fiziksel standartlar
- Yeterli tıbbi teknoloji imkânları
- Uluslararası düzeydeki tıbbi teknolojiler
- Uluslararası tedavi protokolleri üzerinde iş birliği olması
- Yeterli bilgi teknolojisi altyapısı
- Ulaşım ve transfer standartları
- Nitelikli personel standartları
- Sağlık sigortasından faydalanma

Sağlık turizminin standartları dışında diğer turizm türlerinden farkını ortaya koyan belli özellikleri de vardır. Sağlık turizmi, teknik donanım ve nitelikli iş gücü gerektiren özel bir turizm türüdür. Bu tür turizmde, hizmet sunan sağlık kuruluşlarının uluslararası standartlara uygun hizmet sunmaları büyük bir öneme sahiptir. Bu çerçevede, sağlık kuruluşlarında ortak bir yabancı dili bilen personelin bulunması gerekmektedir. Sağlık turizmi, hasta ve refakatçiler için farklı turizm alternatiflerinin geliştirilmesine olanak sağlayarak katma değeri yüksek bir sektör olarak öne çıkar. Bu nedenle, seçilen hedef pazarlara yönelik devlet destekli tanıtım ve pazarlama faaliyetleri gerekmektedir. Bu tanıtım süreçlerinde özellikle yurt dışında sağlık hizmeti almayı destekleyen sigorta ve sağlık kuruluşlarına odaklanılmalıdır (Özalp, 2005).

Özcan ve Aydın (2015) sağlık turizminin özelliklerini farklı bir bakış açısıyla değerlendirmişlerdir:

- Farklı ülkeler arasında sosyal ve kültürel etkileşimi teşvik eden özel bir turizm türüdür.
- Ülkeler arasındaki milli gelire sağladığı katkıyla rekabet ortamını artırıcı bir rol üstlenmiştir.
- Hem kamu hem de özel hastaneleri içine alan kapsayıcı bir yapıya sahip olduğu için ileri teknolojik altyapı ve nitelikli iş gücünün gerektiği bir turizm türüdür.
- Sağlık hizmetinin dönüşümsel niteliği nedeniyle, sunulan hizmetin kalitesi son derece önemli bir rol oynar.
- Bireylerin ikametgahlarından uzaklaşıp sağlıklarına kavuşmak için seyahat etmeleri ve bu süreç boyunca kaliteli bir deneyim yaşamaları, sağlık sorunlarını çözüme kavuşturması açısından sonuç odaklı bir turizm türünü ifade eder.
- Sağlık turizmi, hizmet kalitesi, fiyatlandırma, çevresel faktörler, ulaşım, pazarlama ve tanıtım gibi birbirine sıkıca bağlı çok yönlü faktörleri içeren karmaşık bir yapıyı içerir (Özcan ve Aydın, 2015).

Sağlık turizmi, her mevsimi kapsayan bir yapıya sahip olduğu için genellikle diğer turistik etkinliklerden farklılaşır. Bu nedenle yaz aylarına özgü “sezonluk” turizm anlayışının dışında bir konsepti temsil eder. Çünkü sağlık sorunları ve sağlığın iyileştirilmesine yönelik çaba, mevsimlere bağlı değildir (Özkurt, 2007). Bu nedenle, sağlık turizminin başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesi için üç temel unsur ön plana çıkmaktadır. Bu üç unsurun etkin bir biçimde bir araya gelmesi, mevcut potansiyelin etkili kullanımını beraberinde getirir. Bu unsurlardan ilki, turizm imkanlarıdır (iklim, tarih, doğal güzellikler vb.). İkincisi, sağlık hizmeti olanaklarını içerir (hastaneler, sağlık personeli, teknolojik altyapı, ekonomik fiyatlandırma, şifalı sular vb.). Üçüncüsü ise tüketicileri sağlık turizmi sektörüne taşıyan ve bu iki bileşeni bir araya getiren profesyonel organizasyonların varlığıdır. Bu sebeple, kamu-özel sektör iş birliği ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla yapılan politika girişimleri ve yönetim çabaları oldukça önemlidir (Özcan vd., 2016).

Tüm bu bahsi geçen özelliklerin yanında sağlık turizminde farklı türden hizmet taleplerinin ortaya çıkması sağlık amacıyla yapılan seyahatlerin çeşitliliğinden kaynaklanmaktadır. Kimileri tedavi gereksinimiyle tıbbi müdahalelere yönelirken kimileri

de spa ve wellness aktiviteleriyle sağlıklarını desteklemeyi tercih etmektedirler. Bazen de yaşlılık veya engellilik gibi durumlarda yaşam kalitesini artırmaya y6nelik hizmetlere olan talep de artmaktadır. Bu farklı taleplere ve ihtiya7lara y6nelik geniş hizmet yelpazesi sağlık turizmi alanını 7eşitlendirmektedir (Sevim, 2021).

2.1.3. Sağlık Turizmi 7eşitleri

Sağlık turizmi, eskiden sadece termal ve spa tedavileri sunan ve sınırlı sağlık imkanlarına sahip olan bir alan iken zamanla gelişerek g6n6m6zde modern bir şekil almıştır. Sağlık turizmi, sağlık hizmeti talep eden kişilerin ihtiya7larına ve tercihlerine g6re d6rt farklı kategoride incelenebilir (Eriş ve Barut, 2020). Ayrıntılı şekilde ele alınacak bu kategorileri Medikal turizm, Termal ve Spa-Welness turizmi, İleri Yaş turizmi ve Engelli turizmi olarak sıralamak m6mk6nd6r.

2.1.3.1. Medikal Turizm

Sağlık turizminin bir dalı olarak ortaya 7ıkan medikal turizm veya bir diğer adıyla tıp turizmi, insanların tedavi ama7lı başka b6lgelere seyahat etmeleri 6zerine kurulu bir kavramdır. Bu turizm t6r6, genellikle hastanelerde sunulan sağlık hizmetleriyle doğrudan ilişkilidir. Bazı 6lkelerde sağlık sistemleriyle ilgili sorunlar yaşanmaktadır, bu da bireyleri alternatif sağlık 76z6mleri aramaya y6nlendirmektedir. Uzun bekleme s6releri, hizmet kalitesi ve maliyet gibi konular, insanları farklı tedavi se7enekleri arayışına itmektedir. Bu nedenle, bireyler 7eşitli ameliyat işlemleri i7in farklı destinasyonlara seyahat etmeyi tercih edebilmektedir (Cabi, 2020).

Medikal turizm, insanların kendi 6lkelerindeki y6ksek sağlık harcamaları nedeniyle genellikle yabancı ve uzak 6lkelere seyahat ederek daha ekonomik tıbbi tedaviler alması veya operasyonlar ge7irmesi olarak tanımlanabilir. Bu turizm t6r6, hastaların bulundukları 6lkeye g6re %50, %70 ve bazen %80'e kadar tasarruf sağlayabilen d6ř6k maliyetli tedavi imkanları sunabilmektedir. Medikal turizmin b6y6mesinde etkili olan fakt6rler arasında d6ř6k tedavi maliyetleri, gelişmiş tıp teknolojisi, d6ř6k ulaşım masrafları ve internet pazarlaması yer almaktadır. Medikal turizm, d6nya genelinde hızla b6y6yerek dikkat 7eken

bir sektör olmuştur. Özellikle yüksek sağlık giderleri ve uzun bekleme süreleri gibi nedenlerle kendi ülkelerinde tedavi görmekte zorlanan kişiler arasında giderek popüler hale gelmektedir (İçöz, 2009). Öncelikli amaçları “tedavi” olan bu kişiler, aynı zamanda tur programları, yeme-içme, konaklama, ulaşım gibi turizm sektörünün sunduğu hizmetlerden de yararlanmaktadırlar.

Medikal turizm kapsamında, tıbbi uzmanlık gerektiren plastik ve estetik cerrahi ameliyatları, görme bozukluklarını düzeltme operasyonları, her türlü diş ve kanser tedavileri, açık kalp ameliyatları, tüp bebek uygulamaları, diyaliz, cinsiyet değiştirme operasyonları, obezite ameliyatları ve hatta organ nakli ameliyatları gibi çeşitli tıbbi tedaviler gerçekleştirilmektedir. Medikal turizm, zorunlu ve seçmeli olmak üzere iki temel gruba ayrılmaktadır. Zorunlu medikal turizm, bazı medikal turistlerin acil müdahale gerektiren tıbbi tedavilerini içerir; bu tedaviler arasında karmaşık cerrahi operasyonlar (koroner bypass operasyonları, organ nakilleri, eklem replasmanı vb.) ve cerrahi olmayan kanser tedavileri (radyoterapi, kemoterapi vb.) bulunmaktadır. Diğer taraftan, tıbbi açıdan zorunlu olmayan ve hastalar tarafından isteğe bağlı olarak tercih edilen tedaviler, seçmeli medikal turizmi oluşturur. Tanılamalar (kan taramaları, kalp grafisi testleri gibi koruyucu sağlık taramaları vb.), estetik işlemler (botoks, kozmetik diş tedavileri, plastik cerrahi vb.), cinsiyet değiştirme (erkek-kadın, kadın-erkek, ses cerrahisi) ve tüp bebek tedavileri seçmeli medikal turizm kapsamındadır (Çam ve Çılgınoğlu, 2021).

Uluslararası turizm pazarında rekabetçi bir ortamda bulunan medikal turizm, çeşitli hedef kitlelere hitap edebilen, turizm paketlerini esnek bir şekilde sunabilen ve ihtiyaç durumunda diğer hizmet sektörlerinden destek alabilen bir hizmettir. Medikal turizm, maliyet farklılıkları, kişiye özel tedaviler, bekleme süreleri, sigortasız tedavi ve hizmet kalitesi gibi uluslararası boyutta bir dizi unsuru içermesi nedeniyle diğer turizm faaliyetlerinden farklı bir yapıya sahiptir. Medikal turizmin en belirgin özelliklerinden biri, turizm ve tıp sektörleriyle sıkı bir ilişki içinde olmasıdır. Bu sektörlerdeki değişiklikler, hedef kitle, sektörü etkileyen faktörler ve sektörden etkilenen tüm gelişmeler, medikal turizmin gelişimine etkin bir şekilde katkıda bulunmaktadır. Bu açıdan, medikal turizm özel ilgi turizmi olarak da adlandırılabilir. Bu perspektifle bakıldığında, medikal turizmin öncelikli amacının tıbbi hizmetler olduğunu söylemek mümkündür (Kurar ve Baltacı, 2021).

Medikal turizmin ön plana çıkan bazı özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- Tıbbi tedavi gerçekleştirilirken teknik donanım, altyapı ve alanında uzman iş gücü gerektiren bir turizm türüdür.
- Tedavi hizmetini sağlayacak olan sağlık kuruluşunun uluslararası standartlara uygun hizmet sunması önemlidir.
- Medikal turizm hizmeti sunan sağlık kuruluşlarının, dil konusunda sorunsuz iletişim sağlayabilmek amacıyla yabancı dil bilen personel istihdam etmeleri gerekmektedir.
- Medikal turizm, sunduğu hizmetin yanı sıra hastaları ve refakatçıları diğer turizm türlerine yönlendirme konusunda yüksek katma değere sahiptir (Cabi, 2020).

Medikal turizm politikalarında, uluslararası anlaşmalar, iş birlikleri, ulaşım olanakları, mevcut tıbbi ekipman ve dijital teknolojinin günlük yaşamda sunduğu kolaylıklar önemli bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla da bu sektörden elde edilen gelirin artışı, uluslararası seyahatlerde sağlanan vize kolaylıkları ve medikal turizm için yapılan insan kaynaklarına yönelik yatırımlar, bu politikaların önemli birer unsuru olarak öne çıkmaktadır (Kurar ve Baltacı, 2021).

2.1.3.2. Termal Turizm ve Spa-Wellness Turizmi

Termal turizm, özellikle termal suların bulunduğu bölgelerde, çevresel ve iklimsel faktörlerle birlikte insan sağlığına olumlu etkiler sağlamak amacıyla düzenlenen bir sağlık hizmeti türüdür. Hekim denetimi ve gözetimi altında gerçekleşen programlar, fizik tedavi, rehabilitasyon, egzersiz, psikoterapi ve diyet gibi uygulamaları içerir. Termal turizm, genellikle 20 dereceden daha sıcak ve çeşitli mineraller içeren jeotermal suların kullanıldığı bir turizm şeklidir. Bu sular temizlik, dinlenme ve zindeleşme amaçlarına hizmet eder (Bostan, 2020).

Alman Kaplıcalar Birliği'nin uluslararası standartlarına göre termal tedavi için kullanılan sular belirli kategorilere ayrılmaktadır. Doğal sıcaklıkları 20 °C'nin üzerinde olan şifalı sular “Termal Su” olarak adlandırılmaktadır. Litre başına 1 gramdan fazla çözünmüş mineral içeren daha düşük sıcaklıktaki sular “Mineralli Su” olarak sınıflandırılmaktadır. Hem doğal sıcaklığı 20 °C'nin üzerinde olan hem de litre başına 1 gramın üzerinde çözünmüş mineral içeren sular ise “Termomineral Su” veya “Sıcak Mineralli Sular” olarak adlandırılmaktadır. Bu sınıflandırmalar, termal sulardaki özellikleri belirlemek ve tedavi

yöntemlerini standartlaştırmak amacıyla kullanılmaktadır (Gündüz, 2015). Bahsi geçen bu termal kaynaklardan faydalanmanın turizm faaliyeti olarak değerlendirilebilmesi için sağlık hizmetlerinin yanında konaklama, ulaşım, yeme içme gibi hizmetlerin de sunulması gereklidir (Şapcılar ve İlyasov, 2021).

Termal turizm uygulamaları, aşağıda kısaca açıklanan bazı kavramların ortaya çıkmasına neden olmuştur:

- Klimatizm: Sağlıklı iklimde yapılan hava kürünü ifade eder. Özellikle oksijenin ve temiz havanın bol olduğu bölgeler, dağlar, mağaralar, deniz kenarları veya yaylalar gibi doğal ortamlar tercih edilir.
- Termalizm: Kaplıca ve ılıcalar gibi sağlık kurallarına uygun doğal su kaynaklarının tedavi amacıyla kullanılmasıdır.
- Üvalizm: Belirli bir bölgeye özgü meyve, sebze ve şifalı bitkiler kullanılarak yapılan kür tedavisidir.

Diğer termal turizm kavramları ise şu şekildedir:

- Talassoterapi: Deniz suyu ve güneşten yararlanarak gerçekleştirilen kür uygulaması.
- Balneoterapi: Mineral içerikli termal sularla yapılan kür uygulaması.
- Speleoterapi: Mağara ortamının sağladığı avantajlardan faydalanarak gerçekleştirilen tedavi türü.
- Hidroterapi: Tatlı suyla yapılan kür uygulamaları.
- Helioterapi: Güneş ışığından yararlanarak yapılan kür uygulamaları.
- Peloidoterapi: Çamur tedavisi olarak bilinen kür uygulaması (Yüceler ve Kafes, 2021).

Termal turizmin temel amacı, şifalı mineral sular ve çamurlar aracılığıyla insan sağlığını iyileştirmek için uzman doktorlar tarafından gerçekleştirilen fizik tedavi, rehabilitasyon, egzersiz gibi destek tedavileri (kür dahil) sunmaktır. Ayrıca bunların yanı sıra dinlenme, spor, eğlence gibi faaliyetlerle bireyleri zinde tutmaktır. Özetle termal turizm, uygun iklim, doğal güzellik, güneş, temiz hava ile mevcut termal suyun özelliklerinin bilinip doğru bir şekilde kullanılmasıyla sağlık ve turizmin birleştiği bir alandır. Termal turizm, diğer turizm türlerinden farklıdır çünkü turistlerin temel motivasyonu genellikle sağlık odaklıdır ve maddi unsurlar genellikle ikinci planda kalabilir. Ayrıca, termal tesisler

genellikle kür merkezleri, diyet mutfağı, güzellik ve bakım salonları gibi unsurları içeren işletmelerdir. Bu da sağlığı koruma ve sağlıklı bir yaşamı öne çıkaran bir yaklaşımı yansıtır. Termal turizm işletmeleri, kongre, spor turizmi gibi farklı unsurları entegre ederek sadece belirli bir hedef kitle yerine geniş bir kitleye hitap etme yeteneğine de sahiptir. Termal kaynaklar, yerel kaynak olmaları nedeniyle dışa bağımlılık sorunu oluşturmazlar. Ayrıca meteorolojik koşullardan da etkilenmezler, bu da işletmeler için bir güvence sağlar. Yıl boyunca devam eden hizmeti sayesinde sürekli istihdam sağlamaları, aynı kaynaktan eş zamanlı olarak farklı kullanım olanakları tanınmaları, çevre dostu ve ekonomik olmaları, ülkeler ve işletmeler için kaçırılmayacak fırsatlar sunar (Şapcılar ve İlyasov, 2021).

Termal turizm ve SPA-wellness turizmi literatürde genelde birlikte ele alınmaktadır. SPA, su ve çeşitli aromatik kürlerle vücudu dinlendirmeyi, ağrı ve acıları azaltmayı amaçlayan, profesyonel ekipler tarafından uygulanan bir tedavi yöntemidir. Günümüzde SPA terimi yalnızca su ve çamur terapilerini değil, aynı zamanda sıcak su havuzları, çeşitli masaj terapileri, aroma terapileri, güzellik ve bakım gibi sağlık kürleri sunan tesisler için de kullanılan bir terimdir. SPA, suyla iyileşmeyi, suyun sağlık üzerindeki etkilerini, sıcak suyun, soğuk suyun ve farklı su uygulamalarının dinlenme ve ferahlama hissini artırmak için nasıl kullanılabileceğini içeren bütüncü bir terapi anlamına da gelmektedir. Wellness terimi, bireyin akıl, vücut, ruh ve ilişkiler açısından iyi ve zinde olmasını ifade eder. Bu açıdan insanın kendisini ruhsal, bedensel, zihinsel ve ilişkisel olarak iyi ve enerjik hissetmesini sağlayan her türlü aktivite wellness kapsamına dahil edilmektedir. Bu aktiviteler arasında masajlar, cilt bakımı, çamur ve yosun banyoları, küvet bakımları, talassoterapi gibi doğal ürünler ve sağlıklı yaşam yöntemleriyle yapılan vücut bakımları bulunmaktadır (Gündüz, 2015). Genel olarak bilinen birçok wellness aktivitesi arasında spa, masaj, vücut bakımı, sağlıklı beslenme ve fiziksel egzersiz gibi bütünsel faaliyetler bulunmaktadır. Ayrıca, güzellik bakımları, spor aktiviteleri, yoga, meditasyon, yaşam tarzı ve diyet önerileri gibi içerikler de yer almaktadır (Demir, 2020).

Termal, SPA ve wellness turizmi kapsamındaki uygulamalar ardından sağlıklı, huzurlu, dinlenmiş, stresten arınmış, fiziksel olarak iyi durumda ve mental olarak dingin bir halde bulunan bireyler, bu deneyimi her yıl tekrarlamak için sağlık turizmini tercih ederek alışkanlıklar edinmektedir. Üstelik son zamanlarda popüler olan sağlıklı yaşama, güzel olma, zinde ve uzun ömürlü olma gibi konular, sağlık turizminin gelişimine katkıda bulunmaktadır. Termal, SPA ve wellness turizmi gibi çeşitlendirilmiş ve geliştirilmiş sağlık turizmi alt dalları, sağlık turistlerinin bu yönde tercih yapmalarını teşvik etmektedir. Bu

durum, ülke ekonomileri için bir gelir kaynağı oluşturunun yanı sıra sağlık personeli ve diğer sektörler için istihdam yaratmaktadır (Özkartal, 2022).

2.1.3.3. İleri Yaş Turizmi

Nüfusun yaşlanması, son on yılın trendlerinden biri haline gelmiştir ve turizm endüstrisini etkileyen en önemli faktörlerden birisi olmuştur. Bu durum, turizm sektörü temsilcilerini yaşlı bireyleri turizm ürünlerinin potansiyel ve gerçek tüketicileri olarak ciddi şekilde değerlendirmeye zorlamıştır (Vysotskaya, 2015). Bunun yanında yaşlı bireylerin uluslararası turizme katılımının artması, turistik seyahatlerin tipolojisinde yeni bir tür olan İleri Yaş Turizminin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yaşlı insanların turizm amaçlı seyahatlere dahil edilmesi, bu nüfus kategorisinden kişilerin turistik hizmetlere olan talebinin daha da artmasına yol açmıştır. “Üçüncü yaş” insanları için turizm, sadece ortamın konforlu olmasını gerektiren bir sektör değil, aynı zamanda hizmet personelinin kişisel ilgisini, nitelikli tıbbi yardım alma olasılığını, restoranlarda diyet yemeklerinin bulunmasını, sessiz yerlerde bulunan otellerde konaklamayı gerektiren bir sektördür (Filippova ve Okonnikova, 2019).

Üçüncü yaş turizmi, genellikle 65 yaş ve üzerindeki bireylerin ikamet ettikleri ve çalıştıkları yerlerin dışına çıkarak seyahat etmeleri ve bu seyahatler sırasında turizm işletmelerinin sunduğu ürün ve hizmetlere talepte bulunarak geçici ve sınırlı süreli konaklamalarını içeren bir turizm türü olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım, 1997). Literatürde ileri yaş turizmi, üçüncü yaş turizmi olarak da bilinmektedir. İnsan yaşamının üç dönemden oluştuğunun düşünülmesi bu adlandırılmanın da kullanılmasına sebep olmuştur. Dönemleri incelemek gerekirse ilk dönem, çocukluk ve gençlik dönemini kapsar, bu süreç eğitim ve kişisel gelişimle ilgilidir. Bu dönemdeki bireyler genellikle aileleriyle yaşarlar veya eğitimlerini tamamlamak için ailelerinden ayrılırlar. İkinci dönem, eğitim ve gençlik döneminin hemen ardından gelen üretkenlik dönemidir. Bu dönemde bireyler, eğitimlerini tamamlamışlardır veya etkin olarak çalışmaktadırlar. Ekonomik açıdan gelir elde etmeye odaklanan bu kişiler, işgücünün büyük bir bölümünü oluşturur ve iş hayatında aktif rol oynarlar. Üçüncü dönem ise yaşın ilerlemesiyle birlikte işgücünün azalmaya başladığı ve emeklilik döneminin başladığı dönemdir. Bu dönemdeki bireylerin çocukları genellikle

evlenir ve yerleşim yerlerini değiştirirler. Üçüncü yaş kategorisindeki bu bireylerin seyahat etmeleri, üçüncü yaş turizminin doğmasına yol açmıştır (Ulu, 2021).

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), yaşlılık dönemini “65 yaş ve üzeri” olarak tanımlayarak kronolojik bir yaklaşım benimsemektedir. Birleşmiş Milletler (BM) ise 60 yaş ve üzeri olan grubu temel alır. Ancak, genellikle ulusal ve uluslararası yaşlılık çalışmalarında DSÖ’nün tanımı kullanılmaktadır. Yaşlı nüfus da kendi içinde farklı alt gruplara bölünmüştür. Bu gruplar, 65-74 yaş arası “genç yaşlılar”, 74-84 yaş arası “yaşlılar” ve 85 yaş ve üstü “en yaşlı yaşlılar” olarak sınıflandırılır. Üçüncü yaş turistleri işte bu üç farklı yaş grubunu kapsamaktadır (Kozak vd., 2019).

Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu’nun “2022 Dünya Nüfus Beklentileri Raporu” kapsamında dünya nüfusunun Kasım 2022’de 8 milyar kişiye ulaşacağı hesaplanmıştır. Bu rakamın 2030’da 8.5 milyar, 2050’de 9.7 milyar, 2080’lerde ise 10.4 milyar nüfusa ulaşacağı ve 2100’e kadar bu seviyede kalacağı tahmin edilmektedir. 65 yaş ve üzeri popülasyonun ise 2022’de dünya nüfusuna oranı %10 iken, 2050’de bu rakamın %16’ya çıkacağı tahmin ediliyor (United Nation, 2022). Dünyada durum bu şekildeyken TÜİK verilerine göre Türkiye’deki 65 yaş ve üzeri nüfus 2017’de 6 milyon civarında iken 2022 yılında 8 milyon 451 bin 669 kişi olmuştur. 2017 yılında %8,5 olan yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranı 2022’de %9,9’a yükselmiştir. Bu oranın nüfus projeksiyonlarına göre 2030 yılında %12,9, 2040 yılında %16,3, 2060 yılında %22,6 ve 2080 yılında %25,6 olacağı öngörülmektedir (TÜİK, 2023). Bu verilere dayanarak ilerleyen yıllarda yaşlı nüfus oranının artacağı görülmektedir. Böylesine hızlı bir şekilde dönüşüm gösteren demografik özellikler, yeni ekonomik, politik ve yasal düzenlemelerin gerekliliğini toplumun tüm kesimlerine dayatmaktadır. Bu değişen özelliklerin gerektirdiği zorluklara ek olarak, demografik dönüşüm özellikle turizm sektöründe seyahat ürünlerinin niteliklerini ve önemini etkileyerek yeni fırsatlar sunmaktadır. Dünya nüfusunun yaşlanmasına rağmen günümüz yaşlıları daha sağlıklı, kendine güvenen ve eğlenceli bir yaşam tarzına sahiptir. Bu nedenle, bu yaş grubundaki bireylerin seyahat etme isteği artmakta ve bu da yaşlıların turizm sektörünün gelecekteki büyüme potansiyelinde daha fazla yer alacaklarına işaret etmektedir (Arıcı, 2019).

2.1.3.4. Engelli Turizmi

Sağlık turizmi türlerinden Engelli turizminin kapsamını anlayabilmek için öncelikle “engelli” kavramını açıklamak gerekir. Türk Dil Kurumu’na (2022) göre engelli ve özürlü kelimeleri arasında bir fark bulunmamaktadır. Her iki kelime de “*Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal veya sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmiş, toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri çeken kimse.*” olarak tanımlanmaktadır. Darcy (1998) ise engelli ve özürlü terimlerinin farklı anlamlar taşıdığını ifade ederek engelli teriminde önceliğin bireyin kişiliğinde olduğunu, özürlü teriminde ise kişinin sahip olduğu kısıtlamaya odaklanıldığını belirtmiştir. Bu sebeple Darcy, “engelli” teriminin kullanılmasının daha uygun olacağı görüşündedir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nın “Ulaşılabilirlik Stratejisi ve Eylem Planı” (2010) raporunda engelli, “*Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle normal yaşamın gereklerine uyamama durumunda olup bağımsız hareket edebilmesi için yapılarda ve açık alanlarda özel fiziki düzenlemelere gereksinim duyan kişi.*” olarak tanımlanmıştır. Aynı raporda, özürlü bireyler ile çevreleri arasındaki ilişki sonucunda, özellikle toplumsal etmenlere dayalı olarak ortaya çıkan ve engelliliğe sebep olan fiziksel, kültürel veya sosyal kısıtlamalar ise “engel” olarak ifade edilmiştir.

Engelli bireyler, engelin kaynağına ve sebeplerine bağlı olarak çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır. Yaşlı nüfusun ilerleyen yaşlarına bağlı olarak ortaya çıkan engeller de bir engellilik türü olarak kabul edilmektedir ve genel olarak yedi ana engellilik türü tanımlanmaktadır:

1. Fiziksel engelliler ve hareket zorluğu yaşayan bireyler
2. Kör ve görme zorluğu yaşayan bireyler
3. Sağır ve işitme zorluğu yaşayan bireyler
4. Konuşma engelli ve konuşma zorluğu çeken bireyler
5. Zihinsel engelliler ve öğrenme zorluğu yaşayan bireyler
6. Gizli ve/veya uzun süreli sağlık sorunları olan bireyler
7. Yaşlı bireyler

Bu engellilik türlerine bağlı olarak da Dünya Turizm Örgütü engelli turisti, “*çevresel kısıtlamalar nedeniyle engellerine bağlı olarak seyahatleri süresince sorunlarla karşılaşan, konaklama ve diğer turizm hizmetlerine ulaşmada özel ihtiyaçları olan, özellikle, fiziksel, görme ve zihinsel engelli bireyler ile yaşlılar gibi sağlık koşulları nedeniyle özel bakıma ihtiyaç duyan bireyler*” olarak tanımlamıştır (Cengiz ve Aksöz, 2018).

Literatürde engelli kavramına ilişkin farklı tanımların yanı sıra, engelli turizmiyle ilgili de çeşitli tanımlar mevcuttur. Son yıllarda, genellikle 'engelsiz turizm' veya 'erişilebilir turizm' olarak adlandırılan engelli turizmi, temel olarak engelli bireyler tarafından gerçekleştirilen turizm hareketleri olarak tanımlanmaktadır. Erişilebilir turizm ise engelliler, yaşlılar ve geçici olarak engelli durumda olan bireyler dahil olmak üzere engelli ve engelsiz tüm bireylerin seyahat ve turizm faaliyetlerine erişimini ifade eden bir kavramdır. Erişilebilir turizm ve engelli turizm terimleri zaman zaman birbirinin yerine kullanılsa da erişilebilir turizmin engelli kişilerin yanı sıra yaşlılar, hamileler ve çocuklu kişileri de içeren daha geniş bir kitleyi hedeflediği gözlemlenmektedir. Bu açıdan bakıldığında engelli turizminin erişilebilir turizm kapsamına girdiği söylenebilir. Bununla birlikte, literatürde bazen “engelli turizmi” yerine “engelsiz turizm” teriminin kullanıldığı da görülmektedir. Engelsiz turizm, engelli bireylerin diğer bireylerle eşit bir şekilde turistik olanaklardan yararlanmasını ifade eder. Engelsiz turizm, kısıtlılıklara sahip olan engelli bireylerin seyahat özgürlüğünü destekleyen uygulamalar aracılığıyla diğer bireylerle eşit haklara sahip olmalarını teşvik eden bir durumu ifade eder (Akdu ve Akdu, 2018).

Dünyanın en büyük azınlığı olarak kabul edilen engelliler, turizm alanında önemli bir pazar oluşturmaktadır. Engelli bireyler, kendi nüfusları yanında genellikle refakatçi veya aileleriyle birlikte turistik seyahatlere katıldıkları için turist sayısında bir artışa neden olarak potansiyel bir pazarın turizm sektöründeki önemini daha da artırmaktadır. Bununla birlikte engelli bireylerin turistik etkinliklere katılımı, engelli olmayan bireylere kıyasla daha zorlu bir deneyimdir. Çünkü engelli bireyler, seyahatleri sırasında ulaşım ve tesislerin erişilebilirliği gibi bir dizi sorunla karşılaşmaktadır. Bu nedenle engelli bireyler turizm hareketlerine yeterli derecede katılamamaktadır. İkamet ettikleri yerden gitmek istedikleri turistik tesise kadar birçok engelle karşılaşmaktadırlar. Bu sebeple engelli bireyleri daha iyi ağırlayabilmek adına daha iyi planlanmış, tasarlanmış destinasyonların ve turistik işletmelerin oluşturulması ve buraların çok daha iyi yönetilmesi gerekmektedir (Tellioğlu ve Tekin, 2021).

Engelli turistlerin seyahatlerini genellikle sonbahar ve ilkbahar aylarında gerçekleştirmeleri, ülkelerin turizm sezonlarını uzatmaktadır. Bu da turizm gelirlerini artırmak isteyen ülkeler için engelli bireyleri önemli bir niş pazar haline getirmiştir. Bu sebeple herhangi bir engeli nedeniyle seyahat edemeyen bireylerin turizme katılımını teşvik etmek önemlidir (Oduncuoğlu ve Efendi, 2020). Bunun için de engellilerin ulaşım, konaklama, eğlence ve gezi alanlarında rahatça hareket edebilmeleri için uygun olanaklar sağlanmalıdır. Bu kapsamda ulaşım, konaklama ve açık alanlarda engelli bireylerin ihtiyaçları gözetilerek çalışmalar yapılmalı ve belirli standartlar karşılanmalıdır. Engellilere hizmet sunma konusunda eğitim almış ve gerekli farkındalığa sahip personelin özel olarak eğitilmesi, engelli turistlere yönelik hizmet sağlama konusunda uzmanlaşmış acentelerin varlığı, bu standartların başarılı bir şekilde uygulandığını gösteren örneklerdir (Ayyıldız vd., 2014).

2.1.4. Dünyada ve Türkiye’de Sağlık Turizmi

Ortaya çıkışı ilk çağlara dayanan sağlık turizmi, değişen dünya şartları ve ilerleyen teknoloji sayesinde son yıllarda tüm dünyada bilinirliği artmıştır. Dört farklı türü olan sağlık turizminin dünya çapında hareketliliği en fazla olan türü medikal turizmdir. Termal ve spa-wellness, engelli ve üçüncü yaş turizm türleri de yavaş yavaş gelişme göstermektedir. Bunlar için de uygun altyapılara sahip olan ülkeler birçok girişimde bulunmaya başlamıştır.

Sağlık turizminin ekonomik katkısı ve sektörün büyüklüğü konusundaki kesin veriler farklı yorumlara açık olabilmektedir. Bazı ülkeler hastane kayıtlarını tam olarak tutmadıklarından daha düşük rakamlar sunarken diğerleri pazarlama stratejileri gereği yüksek rakamlarla öne çıkabilmektedirler. Sağlık turistleri ise özel tedavilerini gizlemek amacıyla tatil faaliyetleri sırasında gerçek nedenlerini belirtmeyebilmektedirler. Tüm bu belirsizliklere rağmen bölgesel olarak sağlık turizminde öne çıkan ülkelerin varlığı gözlemlenmektedir (Sevim, 2021). Bu ülkelerden bazıları Tayland, Malezya, Brezilya, Hindistan, Meksika, Kosta Rika, Tayvan, Güney Afrika, Singapur, Dubai, Güney Kore’dir. Dünya Sağlık Örgütü’nün değerlendirmelerine göre Asya ülkeleri içinde Singapur, Latin Amerika’da ise Brezilya en iyi sağlık hizmeti sunan ülkelerdir. Güneydoğu Asya’da Malezya en iyi sağlık hizmeti sunan ülke, Tayvan ise böbrek nakli operasyonlarında Asya’da ilk sıradaki ülkedir. Önde gelen ülkeler, kalp operasyonları, onkoloji tedavileri, diş

ve ortopedi tedavileri gibi belli uzmanlıklara odaklanan tedavi edici ve iyileştirici hizmetlerini en üst düzeyde sürdürürken, hasta ve yakınlarına en rahat ortamda refleksoloji ve masaj gibi rahatlama hizmetleri de sunmaktadırlar. Hastanelerin hizmet kalitesini ve standartlarını garanti eden JCI (The Joint Commission International) uluslararası akreditasyon belgelerinin olması ve dil bilen uzman hekimlerle nitelikli sağlık personellerinin varlığı bu ülkeleri öne çıkaran faktörlerdendir (Ökem ve Çelik, 2019).

Küresel medikal turizm endüstrisinde kâr amacı gütmeyen ticaret birliği olan Medikal Turizm Derneği, 17 yılı aşkın süredir kendini dünya çapındaki bireysel tüketicilere, sağlık hizmeti sağlayıcılarına ve aracı kuruluşlara en güvenilir ve kapsamlı bilgileri derlemektedir. Derneğin 2020 yılında Amerikalıların dünya çapında 46 önde gelen destinasyonun tıbbi tedavi algısını araştırdığı bir çalışmada her destinasyonun çekiciliğini ölçmek için 3 ana faktör kullanılmıştır: destinasyon çevresi, medikal turizm endüstrisi, tesis ve hizmetlerin kalitesi. Bu ankete her yaştan, her etnik kökenden, her eğitim düzeyinden ve her bölgeden 3000'den fazla Amerikalı katılmıştır. Temmuz 2020'de yayınlanan Medikal Turizm Endeksi'ne göre Asya kıtası %69 oranla ilk sırada bulunurken Avrupa %67 ile ikinci, Amerika %65 ile üçüncü, Afrika %63 oranla dördüncü, Orta Asya ise %62 oranla son sırada bulunmaktadır. Kıtalara göre sırasıyla ilk üçte bulunan ülkeler şu şekildedir:

- Asya: Singapur, Japonya, Hindistan
- Avrupa: İspanya, Birleşik Krallık, Fransa
- Amerika: Kanada, Kosta Rika, Dominik Cumhuriyeti
- Afrika: Güney Afrika, Fas, Tunus
- Orta Asya: Dubai, Abu Dabi, Oman

Genel ülke sıralamasında ise ilk 5 ülke Kanada, Singapur, Japonya, İspanya ve Birleşik Krallık şeklindedir (MTI, 2020).

Medikal Turizm Derneği'nin yapmış olduğu araştırmanın verilerinden de anlaşılacağı üzere sağlık turizminde önde gelen ülkelerin başarısının bir diğer etkeni de sahip oldukları sağlık kuruluşlarının akreditasyon ve sertifikasyonlarının bulunmasıdır. Joint Commission International (JCI) dünya çapında bu akreditasyonu sağlayan kuruluşlardan biridir. Joint Commission International (JCI), eğitim, yayınlar, danışmanlık hizmetleri, uluslararası akreditasyon ve sertifikasyon sunarak uluslararası sahada hasta güvenliğini ve sağlık hizmetinin kalitesini iyileştirmek için çalışan bir kuruluştur. Sağlık hizmeti almak isteyen

sağlık turistinde hastane açısından güven sağlanması için önemli bir sertifikadır. JCI resmî sitesinin 2023 verilerine göre dünyada bu akreditasyon sertifikasına sahip 1011 kuruluş bulunmaktadır. Sırasıyla Birleşik Arap Emirlikleri'nde 218, Suudi Arabistan'da 111, Brezilya'da 72, Tayland'da 62, Hindistan'da 54, Çin'de ise 41 adet kuruluş JCI akreditasyonuna sahiptir (JCI, 2023).

Medikal turizm dışındaki sağlık turizmi türlerinden üçüncü yaş turizminde Tayland, İspanya, Bulgaristan, Polonya, Litvanya ve Hırvatistan önde gelen ülkeler arasındadır. Tayland'da yabancı hasta grubunu daha çok orada çalışan Japonlar oluşturmaktadır. Bu grubun yaşlandıkları zaman Tayland'da kalıp yaşlı bakım hizmetlerinden yararlanmaları teşvik edilmektedir. Tayland'daki uzun süreli vize olanakları, uçuş sürelerinin kısa olması, hava şartlarının uygun olması, yaşam şartlarının düşük maliyetli olması gibi durumlar Japonların İngilizce konuşulan Kanada, Amerika ve Avustralya vb. ülkelere olan ilgilerini Tayland'a çevirmiştir. Avrupa ülkelerinden İspanya ise 2009 yılında 55 yaş ve üzeri Avrupalılar için turizm sezonu dışında Mayıs ve Ekim ayları arasında olacak şekilde "Avrupa İleri Yaş Turizmi" programını tasarlamıştır. Bulgaristan'ın Bourgas bölgesindeki Pomorie gölünde ise özel bakıma muhtaç yaşlı ve engelli bireyler için kamuya ait bir komplekste termal tedavi ve rehabilitasyon hizmetleri verilmektedir (Ökem ve Çelik, 2019).

Termal turizm açısından bakılacak olursa Fransa, Almanya, İtalya, Rusya, İsviçre, Yunanistan, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan gibi Avrupa ülkelerinde termal tedavilerin uygulandığı kaplıcalar bulunmaktadır. 263 tane resmî belgeli termal tesise sahip Almanya termal turizm sektöründe önde gelen ülkelerdendir. Stuttgart'ta bulunan bir kaplıca ve rekreasyon tesisini yazın günde yaklaşık 8000 kişinin ziyaret ettiği bilinmektedir. Slovakya ve Çek Cumhuriyeti'nde toplamda 60 adet tedavi edici termal tesis yılda yaklaşık 500 bin kişiye hizmet vermektedir. Bunların yanında İtalya'da 360, İspanya'da 128 ve Fransa'da da 104 termal tesis vardır (Erdoğan ve Aklanoğlu, 2008).

Son zamanlarda sağlık turizmi sektöründe ciddi gelişmeler gösteren Türkiye hasta sayıları ve sektörden elde ettiği gelirler bakımından önemli bir ilerleme kaydetmiştir. Covid-19 pandemisinden önce 2019 yılı verilerine göre ülkeye gelen turist sayısı açısından dünya sıralamasında altıncı olarak yer almıştır. Gelişmiş ve modern bir altyapıya sahip olan sağlık kurumları ve sağlık sistemleriyle, düşük maliyetli sağlık hizmetleriyle ayrıca doğal ve tarihi güzellikleriyle, zengin jeotermal kaynakları ve kültürel miraslarıyla günümüzde sağlık turizmi sektöründe ilk tercih edilen ülkeler arasındadır. Modern yöntemler kullanılarak gerçekleştirilen plastik ve kozmetik cerrahisi, saç ekimi, göz cerrahisi, tüp bebek tedavileri,

açık kalp cerrahisi, obezite cerrahisi, kanser tedavisi, KBB, diyaliz, kalp-damar cerrahisi, ortopedi, kadın hastalıkları, beyin cerrahisi, diş tedavileri, fizyoterapi ve rehabilitasyon gibi tıbbi hizmetlerden faydalanan sağlık turistleri düşük maliyeti, yüksek kalitesi ve yüksek teknolojik altyapısı sebebiyle Türkiye'yi tercih etmektedirler (Arı, 2022).

Sağlık turistlerinin hizmet almak istediği ülke seçimlerini, gitmeyi düşündükleri bölgelerin coğrafi nitelikleri ve kültürel özellikleri de etkilemektedir. Bu sebeple de Türkiye sağlık turizmi politikalarında cezbedici unsurlara dikkat çekmeye çalışmaktadır. Termal tesisler ve doğal güzellikler açısından Denizli, Afyon, Bursa illeri ön plana çıkarken, Yalova, Nevşehir termal turizmle, İstanbul medikal turizmle, Antalya üçüncü yaş turizmiyle İzmir ve çevresi de spa-wellness turizmi açısından ön plana çıkmaktadırlar (Özkan, 2020).

Türkiye'de sağlık turizminin konuşulması 1990'lı yıllara dayanmaktadır. Bu tarihlerden sonra sağlık turizminin gelişimi ve bazı devlet politikaları şu şekilde olmuştur (Doğan ve Aslan, 2019):

- 2000-2005 yıllarında sağlık turizmi medyada duyulmaya başladı.
- 2005-2008 yıllarında sağlık turizmi çeşitlerinden medikal turizm ön plana çıktı.
- 2005-2010 yıllarında özel sektörde, kamuda ve sivil toplum kuruluşlarında sağlık turizmi farkındalığı oluştu.
- 2010 yılında Sağlık Bakanlığı tarafından Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı oluşturuldu.
- 2011 yılında Resmî Gazete' de yayınlanan 663 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile sağlık kuruluşlarının uluslararası akreditasyon almalarının sağlanması maddesi eklendi.
- 2017 yılında Resmî Gazete' de 'Uluslararası Sağlık Turizmi ve Turistin Sağlığı Hakkında Yönetmelik' yayınlandı.
- 2018 yılında Sağlık Bakanlığı 2019-2023 Stratejik planlamasında sağlık turizmine yönelik hedefler de yer aldı.

Bu strateji planında gerçekleştirilmesi düşünülen hedefler arasında sağlık teknolojilerinin geliştirilmesi, şehir hastanelerinin inşa edilip sağlık turizmi kapsamında da hizmet vermeleri ve termal turizm sektörü için iyileştirmelerin yapılması bulunmaktadır (Gökmen vd., 2020).

Türkiye’de gerçekleşen sağlık turizmi faaliyetlerinin resmî kurumlar tarafından belirlenmiş istatistiki bilgilerine bakarak sektördeki performansı değerlendirilebilir. Ülkeye sağlık hizmeti almak amacıyla gelen turist sayısı 2022 yılında yaklaşık 1 milyon 250 bin kişi olurken 2023 yılının ilk iki çeyreğinde (Ocak-Haziran) yaklaşık 745 bin kişi olmuştur. Sağlık turizmi ve tıbbi sebeplerle gelen yabancı ziyaretçi ve yurt dışında yaşayan vatandaş ziyaretçilerden elde edilen turizm geliri, 2022 yılında 2.119.059 \$ iken bu rakam 2023’ün ilk iki çeyreğinde 1.033.942 \$ olarak gerçekleşmiştir. 2023’ün Ocak-Haziran ayları arasında ülkemizi ziyaret eden sağlık turistlerinin en çok tercih ettikleri klinik branşlar ise sırasıyla kadın hastalıkları, iç hastalıkları, göz hastalıkları, tıbbi biyokimya, genel cerrahi, diş hekimliği, ortopedi ve travmatoloji, enfeksiyon hastalıkları, kulak-burun-boğaz olmuştur (USHAŞ, 2023). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre 2023 yılının ilk üç çeyreğinde (Ocak-Eylül) gelen sağlık turistlerinden yabancı turistlerin sayısı genel turist sayısının %8,6’sını, Türk vatandaşı olup yurt dışında yaşayan sağlık turistleri ise %7,8’ini oluşturmaktadır (TÜİK, 2023). Sağlık Bakanlığı tarafından verilen “Uluslararası Sağlık Turizmi Yetki Belgesi” ne sahip aracı kuruluşların sayısı 8 Aralık 2023 itibarıyla 984 olurken yetkili hastane sayısı 636, yetkili tıp merkezi sayısı 172, yetkili muayenehane sayısı 1793 ve yetkili sağlık tesisi sayısı 1033 olmuştur (Sağlık Turizmi Dairesi Başkanlığı, 2023). Bu sağlık kuruluşlarının içinde de sağlık hizmetlerinin kalitesini ve hasta sağlığı güvenliğini gösteren JCI (Joint Commission International) akreditasyonuna sahip 40 adet kuruluş bulunmaktadır. Bu sayı ile Türkiye dünya ülkeleri arasında 7. sırada bulunmaktadır (JCI, 2023).

Küresel medikal turizm endüstrisinin önde gelen otoritelerinden olan Medikal Turizm Derneği’nin dünya çapındaki bireysel tüketicilere, sağlık hizmeti sağlayıcılarına ve aracı kuruluşlara Türkiye hakkında derlediği bilgiler şu şekildedir:

- Geleneksel ve modern sağlık uygulamalarının eşsiz karışımıyla tanınan Türkiye, yüksek teknolojiye ameliyatlardan alternatif tedavilere kadar çok çeşitli tıbbi hizmetleri diğer ülkelerdeki maliyetlerin çok altında sunmaktadır. Avrupa ve Asya’nın kesişme noktasında yer alan ülke, her iki kıtaya da kolay erişim sağlayarak yurtdışında kaliteli sağlık hizmeti arayanlar için uygun bir seçimdir.
- Türkiye’nin medikal turizmdeki tanınırlığı uygun fiyat, yüksek kaliteli sağlık hizmeti, en son teknoloji ve nitelikli tıp uzmanları üzerine inşa edilmiştir. Birçok Türk doktor ve cerrah uluslararası eğitim almış olup bu sayede tıbbi uygulamaların küresel standartlara uygun olmasını sağlamaktadır. Sağlık tesisleri genellikle en son

teknolojiye ve en üst düzeyde hasta memnuniyetini hedefleyen hasta merkezli bir yaklaşıma sahiptir.

- Türkiye özellikle kozmetik cerrahi, diş bakımı, kardiyoloji, ortopedi ve onkoloji alanlarındaki uzmanlıklarıyla ünlüdür. Medikal turistler burada burun estetiği ve liposuction'dan omurga ameliyatları ve kalp bypass operasyonlarına kadar geniş bir yelpazede hizmet bulabilirler. Türkiye'nin dünya çapında dikkat çektiği alanlardan bir diğeri de saç ekimi teknikleridir. Ülke, FUE (Foliküler ünite ekstraksiyonu) ve DHI (Doğrudan saç ekimi) konusunda lider bir tedarikçidir ve kusursuz prosedürler sunmak için ileri teknoloji ve teknikler kullanmaktadır. Ayrıca Türkiye, özellikle üroloji ve kardiyoloji alanlarında robotik ameliyatlar konusunda önemli adımlar atmıştır.
- Türkiye bir dizi yüksek kaliteli sağlık kurumuna ev sahipliği yapmaktadır. En iyi hastaneler arasında olan Ankara Şehir Hastanesi, Medipol Mega Üniversite Hastanesi ve Acıbadem Sağlık Grubu, son teknoloji tesislere ve yüksek eğitimli personele sahiptir.
- Türkiye'de sağlık turizminin en cazip yönlerinden biri de maliyettir. Tedaviler Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere veya Batı Avrupa gibi ülkelere kıyasla %60-80'e kadar daha ucuz olabilir. Örneğin, Türkiye'de koroner arter baypas grefti (CABG), Amerika Birleşik Devletleri'ndeki 70.000-120.000 \$'a kıyasla yaklaşık 15.000-20.000 \$'a mal olabilir. Maliyetler tesise ve tedaviye bağlı olarak büyük ölçüde değişiklik gösterse de genel eğilim, her alanda önemli tasarruflar olduğunu gösteriyor. Örneğin estetik ameliyatlar, diğer ülkelerdeki 10.000 \$'a varan maliyetlere kıyasla genellikle 2.000-4.000 \$ aralığında kalmaktadır.

Son olarak Medikal Turizm Derneği'nin Amerikalılar arasında 2020 yılında destinasyon çevresi, medikal turizm endüstrisi, tesis ve hizmetlerin kalitesi faktörleri kapsamında destinasyonların çekiciliğini ölçmek için yapmış olduğu bir araştırmada Türkiye 46 ülke arasından 30. sırada yer almıştır (MTI, 2020).

İstatistiki verilere bakarak Türkiye'nin hem dünya hem de Avrupa sağlık turizmi sektöründe gittikçe büyüyen bir potansiyele sahip olduğu görülmektedir. Türkiye turizminin temelini oluşturan 3S "Sea, Sun, Sand" cezbedici unsurlarına "Surgery" de eklenerek 4S ile turizm sektörüne yeni bir açılım sağlanabilir (Çalışkan, 2009).

2.1.5. Türkiye Sağlık Turizminde Rol Alan Paydaşlar

Sağlık turizmi, Dünya Ticaret Örgütü tarafından “Mesleki Hizmetler” kategorisi altında, “uzmanlık gerektiren hizmetler” alt başlığında listelenen bir hizmet sektörüdür. Uzmanlık gerektiren birçok sektörde olduğu gibi sağlık turizminde de çok paydaşlı bir iş birliği esastır (Tontuş, 2019). Paydaşlar genellikle bir işletmenin işleyişi üzerinde etkisi olan veya bu işletme tarafından etkilenen kurumlar, gruplar veya bireyler olarak tanımlanır. Ancak paydaş terimi, sağlık turizmi sektöründe önemli rol oynayan anahtar aktörleri belirtmek için özel olarak kullanılmaktadır (Kuzkaya, 2022). Bu paydaşlar farklı düzeylerde olabilir, ancak güçlü bir sektör yapısı için her birinin etkili bir şekilde iş birliği yapması önemlidir. Hizmet sunumu açısından, sağlık kurumları sektörün ana unsurlarını oluştururken ilgili tesise hasta akışını sağlamak için etkili bir ulaşım ağı da kritik bir paydaştır. Bu nedenle, güçlü bir ulaşım altyapısı, sağlık turizmi sektöründe başarılı bir hizmet sunumu için vazgeçilmezdir. Benzer şekilde, ülkenin sağlık hizmeti alma bakımından tercih edilebilirliğini artırmak için güçlü bir geleneksel turizm sektörü de önemlidir. Seyahat acenteleri ve aracı kurumlar, hastaların sağlık hizmeti aldıkları süreçte lojistik destek sağlayarak sorunsuz bir deneyim yaşamalarına yardımcı olmaktadır (Tontuş, 2019).

Ülkemizde sağlık turizmi alanında görev, yetki ve sorumlulukları olan çeşitli kurumları kapsayan paydaşlar bulunmaktadır. Sağlık turizminin ana paydaşları arasında, resmi olarak bu alanda yetkili ve sorumlu kuruluşlar olan Sağlık Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı gibi devlet kurumları bulunmaktadır. Ayrıca hem kamu hem de özel sektörde sağlık hizmeti sunan kurumlar, turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmeler, ulaşım, iletişim ve teknoloji sektörü temsilcileri ile seyahat acenteleri ve sigorta şirketleri de sağlık turizminin önemli paydaşları arasındadır (Dalan ve Saltık, 2021).

Türkiye’de sağlık turizmi, Sağlık Turizminin Geliştirilmesi Programı Onuncu Kalkınma Eylem Planı’nda (2014-2018) resmi bir devlet politikası olarak ele alınmıştır. Bu eylem planı kapsamında, SATURK tarafından Türkiye sağlık turizmi sektöründe görevlendirilen 18 temel paydaş bulunmaktadır (Uygun, 2018).

Tablo 1. Türkiye’de sağlık turizminde rol alan paydaşlar.

Ana Paydaşlar	Stratejik Paydaşlar
Sağlık Bakanlığı Kültür ve Turizm Bakanlığı Hazine ve Maliye Bakanlığı Dışışleri Bakanlığı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Milli Eğitim Bakanlığı Kamu Hastaneleri Genel M¼d¼rl¼đ¼ (KHGM) İl Sağlık M¼d¼rl¼đ¼ Valilik B¼y¼křehir Belediyesi Kalkınma Ajansı T¼rk İşbirliği Koordinasyon Ajansı (TİKA) T¼rkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı (TYDTA) Y¼ksek¼đretim Kurulu (Y¼K) Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK)	Kamu Hastaneleri ¼zel Hastaneler Sağlık Turizm Otelleri Seyahat Acenteleri Aracı Kuruluşlar Sigorta şirketleri Ulaşım Firmaları Sivil Toplum Kuruluşları (STK) ¼niversiteler

Kaynak: (Uygun, 2018)

Tablo 1’de T¼rkiye’deki sağlık turizmi sekt¼r¼nde rol alan paydaşlar, T.C. Bakanlıkları, kamu kurum ve kuruluşları, kamu hastaneleri, ¼zel hastaneler, sağlık turizmi otelleri, seyahat acenteleri, aracı kuruluşlar, sigorta şirketleri, STK’lar, ¼niversiteler ve ulaşım firmaları olarak g¼sterilmiřtir. Sağlık turizmi s¼recinin başarılı bir şekilde devam etmesine ve rekabet avantajı elde etmesine katkıda bulunan paydaşlar, ana paydaş olarak adlandırılır. Buna g¼re en ¼nde gelen ve sekt¼r¼ y¼nlendiren kuruluş, mevzuata g¼re sekt¼r koordinasyonunu ¼stlenen T.C. Sağlık Bakanlığı’dır. Stratejik paydaşlar ise belirli kaynaklarını ve yeteneklerini bir araya getirerek ortak hedeflere ulaşmak için iş birliği yapan akt¼rler olarak tanımlanır. T¼rkiye sağlık turizmi sekt¼r¼n¼n temel bileşenleri olan kamu hastaneleri, ¼zel sağlık kuruluşları, sağlık turizm otelleri, seyahat acenteleri, aracı firmalar, sigorta şirketleri, sivil toplum ¼rg¼tleri, ¼niversiteler ve ulaşım şirketleri bu sekt¼r¼n stratejik paydaşlarıdır.

T¼rkiye’de sağlık turizmi organizasyon yapısında eğitim tarafını temsil eden kurumlar Y¼K, MEB ve ¼niversitelerdir. Finansal yapıyı ise Hazine ve Maliye Bakanlığı destekler. Kalkınma ve yatırım ajansları, sekt¼r¼n gelişimine odaklanarak organizasyonun kalkınma ve yatırım perspektifini g¼çlendirir. SGK ise sağlık turizmi sigorta mekanizmasının kritik bir parçasıdır.

Sağlık hizmeti sunan akt¼rler arasında hem kamuya ait hem de ¼zel hastaneler, sağlık sigorta şirketleri, seyahat acenteleri, aracı firmalar, sağlık odaklı oteller ve ulaşım hizmeti sağlayıcıları bulunmaktadır. Bu paydaşların bağlı olduğu KHGM ve İl Sağlık M¼d¼rl¼đ¼ gibi ¼st d¼zey kamu kurumları, ana karar mercii olarak rol oynamaktadır.

Sağlık turizmi sektörüne bölgesel katkı sağlayan yerel yönetimler olan Valilik ve Belediyeler de organizasyon yapısında önemli bir konuma sahiptir. Ayrıca, STK'lar sektördeki bağımsız temsilciler olarak organizasyonun dinamik bir parçasını oluşturmaktadır (Uygun, 2018).

Hastaların tedavi amaçlı farklı ülkelere yönelmesi durumunda, kendi ülkelerinde aldığı teşhisle ilgili seyahat edeceği ülkedeki hastaneyle iletişime geçmesi, hedef ülkenin sağlık sistemi ve hastanesi hakkında bilgi edinmesi, aracı firmalarla anlaşması, seyahatine kadar olan ulaşımını organize etmesi, tedavisini tamamlaması, gerektiğinde dil hizmetleri alması, eşlik eden kişinin konaklaması ve sosyal etkinliklere katılması gibi bir dizi detayı göz önünde bulundurması gerekmektedir. Bu sebeple de sağlık turistinin bu sürecinde hem ülke politikalarının hem de tedavi sağlayıcılarının, ulaşım ve konaklama hizmeti sunan firmalar profesyonelce yaklaşmalı ve mükemmel bir organizasyon sağlanmalıdır. İşte bunu da en koordineli bir şekilde yapacak olanlar da bahsi geçen paydaşlardır (Özcan vd., 2016).

2.1.6. Sağlık Turizmi Algısı ve Farkındalığı ile İlgili Yapılmış Çalışmalar

Türkiye’de ve yabancı literatürde sağlık turizmi algısı ve farkındalığı ile ilgili farklı sektör çalışanları arasında birçok çalışma yapılmıştır. Bu bölümde sağlık turizmi algısı ve farkındalığı ile ilgili yapılan bu çalışmalar irdelenecektir.

Barbados’ta yapılan bir çalışmada halk sağlığı hizmetlerindeki paydaşlarla yapılan 19 yarı yapılandırılmış görüşmeden elde edilen bulgular sunulmuştur. Çalışmadaki veriler Barbados’ta şahsen yapılan telefon görüşmeleriyle toplanmıştır. Görüşme verileri kodlanmış ve tematik bir analiz geliştirilmiştir. Turizm sektörüyle bağlantısı olan paydaşlarla medikal turizmin genişletilmesi hakkında görüşülmüştür. Çalışmanın sonucu olarak Barbados’taki sağlık turizminin sağlık çalışanları üzerinde olası etkileri konusunda genel olarak olumlu görüşler elde edilmiştir. Fakat sağlık çalışanlarının olumlu ya da olumsuz tutumlarının incelenmesi için daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Ayrıca bu çalışma ile sağlık turizmine yatırım yapan diğer Karayipler için de önemli veriler elde edilmiştir (Snyder vd., 2013).

Endonezya’da bir üniversitede yapılan çalışmada Malezya’daki sağlık turizmi endüstrisinin gelişiminin artırılmasında sağlık mevzuatının rolü tartışılmış ayrıca sağlık turizminin bölgedeki potansiyeli ve sebepleri de ele alınmıştır. Çalışma doğası gereği

normatif hukuki yaklaşımı kullanan nitel bir çalışma olmuştur. Çalışmada veri izleme tekniği (içerik analizi) kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda Malezya'daki sağlık turizmi potansiyelinde, sahip olduğu sağlık mevzuatının kapsamlı ve etkili olmasının yanı sıra doktor kalitesi, sağlık turizmi alt yapılarının iyi olması, sağlık personelinin hemen hemen hepsinin İngilizce bilmeleri, hastane ve donanımın tam olması, sağlık turizmi yasa ve yaptırımlarının gelişmiş olması gibi niteliklerin etkilerinin de olduğu vurgulanmıştır (Khairunnisa ve Hatta, 2017).

2019 yılında İtalya'da yapılan bir çalışmada sağlık turizmi gerçeğine ışık tutmak amaçlanmıştır. Aynı zamanda çalışma belirli bir dünya ülkesinde sağlık turizminin ayırt edici özellikleri ve etkileri hakkında bazı keşifsel bilgiler sunarak bilimsel literatürde var olan boşluğu doldurmayı amaçlamıştır. Veriler İtalyan gezginlerin yolculukları ve gezileri üzerine ISTAT ulusal araştırmasından toplanmıştır. Çalışma bulguları İtalya'da sağlık turizminin emekleme aşamasında olduğunu göstermiştir (Manna vd., 2019).

Hindistan'da yapılan bir çalışmada, tıbbi tedavi için seyahat eden yabancı turistlerin seyahatlerinde aldıkları sağlık hizmetleri ile küresel sağlık hizmetlerinin kalitesini belirleyen yan faktörler araştırılmıştır. Temaları oluşturmak ve gerekli arz yönlü faktörleri belirlemek amacıyla Hindistan'daki 15 özel hastaneden 15 kıdemli sağlık personeli ile yapılan derinlemesine görüşmelerin tematik içerik analizi gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgulardan ameliyat için daha az bekleme süresi, sağlık hizmeti kalitesi ve akreditasyonu, personel/cerrah uzmanlığı, sağlık hizmeti bilgileri, hastane tesisleri ve hizmetleri, hasta güvenliği, seyahat riski, cerrahi maliyetler ve tatil fırsatı gibi faktörlerin Hindistan'da uygulanan sağlık hizmetlerinin kalitesini belirlediği sonucuna ulaşılmıştır (Medhekar vd., 2020).

Malezya ve Endonezya'dan dört araştırmacının birlikte yapmış olduğu çalışmanın amacı, Malezya ile karşılaştırarak Endonezya'da medikal turizm konseptiyle sağlık hizmetlerinin potansiyel gelişimini belirlemek olmuştur. Bu çalışmada nicel ve nitel yaklaşımların kombinasyonu kullanılmıştır. Katılımcılar, Endonezya ve Malezya'dan tıp eğitimi almış 200 hastadan oluşmuştur. Medikal turizme dayalı sağlık hizmetlerinin uygulanmasındaki engelleri ve çözümleri belirlemek için nitel araştırma yöntemi kullanılmış ve daha ayrıntılı bilgi edinmek için hem sağlık hizmeti sağlayıcılarından (pratisyen hekimler, uzman doktorlar, hemşireler, Endonezya Doktorlar Derneği Yönetimi, Sağlık Hizmetleri) hem de hastalardan 11 kişinin katıldığı derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Sonuçlar, Endonezya ve Malezya'daki sağlık hizmetlerini tercih eden hastaların medikal

turizm hizmetlerine yönelik algılarının; güvenilirlik, etkili iletişim, üstün hizmet kalitesi, uygun tıbbi maliyetler, modern tıbbi teknoloji, bütünsel hizmet anlayışı, artan hasta beklentileri ve kısa mesafe avantajları üzerine odaklandığını göstermiştir (Ratnasari vd., 2022).

Shaygani, Marzaleh ve Gheibi “Knowledge and Attitude of Students of Medical Sciences Universities Regarding Health Tourism: A Cross-Sectional Study” adlı bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Bu çalışmanın amacı, İran tıp bilimleri üniversitelerindeki öğrencilerin, İran'daki sağlık turizmi geleceği üzerine bilgi ve tutumlarını belirlemek olmuştur. Çalışmada, İran'daki tıp bilimleri üniversitelerinin öğrencileri kolayda örnekleme yoluyla seçilmiş ve çevrimiçi 36 maddelik bir ankete cevap vermişlerdir. Bu çalışmaya yaş ortalaması 24 -30 arası 390 öğrenci katılmıştır. Yaş, etnik köken, eğitim düzeyi, iş tecrübesi, sağlık turizmi ile ilgili iş tecrübesi, sağlık turizmi kurslarına katılım ve ikamet edilen ilin coğrafi bölgesi katılımcıların bilgi düzeyi ile anlamlı bir ilişki göstermiştir. Ayrıca katılımcıların çoğu sektörün gelişme potansiyeli konusunda olumlu bir tutuma sahiptir. Elde edilen sonuçlara göre öğrencilerin sağlık turizmi konusundaki bilgilerinin istenilen düzeyde olmadığı ancak tutumlarının neredeyse olumlu olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle bu konuda eğitimsel müdahalelerin yapılması önemle tavsiye edilmiştir (Shaygani vd., 2023).

Canver'in 2015 yılında yürüttüğü tez çalışması, sağlık turizmi hizmeti sunan kamu ve özel hastane çalışanlarının sağlık turizmine ilişkin algıları, yaklaşımları ve görüşlerinin değerlendirilmesini amaçlamıştır. Araştırmada iki özel ve iki kamu hastanesi çalışanlarından oluşan 312 doktor ve hemşireye anket çalışması yapılmıştır. Elde edilen veriler sonucunda yabancı dil bilen personelin azlığı sebebiyle yabancı hastalar ve hasta yakınlarıyla yaşanan iletişim zorlukları, hastane fiziki alanlarının, teknolojik ekipmanlarının ve otelcilik hizmetlerinin yetersizliği hizmet sunumundaki en önemli sorunlar olarak belirlenmiştir. Ayrıca iletişim teknikleri, yabancı dil, hasta hakları vb. konularda kurum içi eğitim alan özel hastane çalışanlarının kamu hastanesi çalışanlarına oranla hasta ve hasta yakınlarıyla iletişimde daha az sorun yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır (Canver, 2015).

İrigüler ve Güler (2015) yaptıkları araştırmada, profesyonel turist rehberlerinin Türkiye'deki gastronomi turizmine olası katkılarını ve gastronomi turizmi hakkındaki görüşlerini belirlemeyi amaçlamışlardır. Verileri, turizm sektöründe çalışan 152 profesyonel turist rehberine anket yöntemi uygulayarak elde etmişlerdir. Anket sonuçlarına göre katılımcıların %91,4'ü gastronomi alanında uzmanlaşmanın gerekli olduğunu, %88,2'si ise düzenlenecek bir gastronomi rehberliği uzmanlaşma kursuna katılmayı gerekli bulduklarını

belirtmişlerdir. Ankete katılan rehberlerin büyük çoğunluğu, Türkiye'nin zengin gastronomik mirası ve gastronomi turizmi potansiyeli açısından önemli bir ülke olduğunu düşünmekte ve gastronomi rehberi olarak uzmanlaşmanın gerekliliğine inanmaktadır.

Acar ve Turan (2016) Ahi Evran Üniversitesi Eğitim ve Araştırma Hastanesi personelinin sağlık turizmi konusundaki bilgi seviyeleri, yabancı hasta yaklaşımları ve Kırşehir'in sağlık turizmi potansiyelinin değerlendirilmesini amaçlayan bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Hastane çalışanlarının sağlık turizmi farkındalıkları anket yöntemiyle ölçülmüştür. Çalışmaya 980 personel katılmıştır. Araştırma sonuçları, sağlık turizmi farkındalığının katılımcıların demografik özelliklerine göre değişiklik gösterdiğini ortaya koymuştur. Personelin, sağlık turizmi uygulamalarını hem il hem de hastane düzeyinde değerlendirdikleri tespit edilmiştir. Ayrıca çalışanlar, sağlık turizmi uygulamalarının hem hastalar hem de çalışanlar üzerinde çeşitli etkilere sahip olduğunu belirtmiştir. Bu konudaki sorunların daha ayrıntılı bir şekilde ele alınması gerektiği vurgulanmıştır. Çalışanlara yönelik eğitimlerin artırılması ve takım çalışmasının teşvik edilmesi önerilmiştir.

Korkutan ve Yıldız'ın 2017 yılında yapmış oldukları *“Hastane Yöneticilerinin Medikal Turizme İlişkin Algılarının Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma”* adlı çalışmalarında, Diyarbakır ilindeki hastane yöneticilerinin sağlık turizmi konusundaki algılarının incelenmesi amaçlanmıştır. Diyarbakır'da 10 farklı hastanede çalışan toplam 45 hastane yöneticisine yöneltilen anketler aracılığıyla elde edilen bulgulara göre; yöneticiler, şehrin sağlık turizmi için elverişli olduğunu, yeni hastane yatırımlarının Diyarbakır'ın bu potansiyelini artırdığını ve bölgedeki tesislerin önemli tanı ve tedavilere ev sahipliği yaptığını belirtmiştir. Bununla birlikte, Diyarbakır'da çeşitli turizm alternatiflerinin bulunduğu, uluslararası kalitede hekim ve hastanelerin mevcut olduğu fakat devletin sağlık turizmine yeterli destek vermediği ve yabancı dil bilen personelin azlığına dikkat çekilmiştir. Son olarak, sağlık turizminin geliştirilmesi için hastane yöneticilerine, politika yapımcılar ve karar vericilere öneriler sunulmuştur (Korkutan ve Yıldız , 2017).

Kızıldağ (2018), hekim dışı sağlık çalışanları ve sağlık yöneticilerinin medikal sağlık turizmi konusundaki farkındalıklarının değerlendirilmesini amaçladığı tez çalışmasında, Ankara'da görev yapan 302 hekim dışı sağlık çalışanı ve yöneticileri ile anket çalışması gerçekleştirmiştir. Araştırma sonuçları, katılımcıların demografik özelliklerine bağlı olarak farkındalık seviyelerinin değişiklik gösterdiğini ortaya koymuştur. Cinsiyet, medeni durum ve meslek değişkenlerinde farklılık olmazken yaş, eğitim durumu, çalışma deneyimi, gelir düzeyi ve kurum türü değişkenlerinin farklılık gösterdiği gözlemlenmiştir.

Erdoğan 2018 yılında “*Kamu Sağlık Politikalarında Yeni Bir Açılım Sağlık Turizmi: SDÜ Hastanelerinde Çalışan Hekimlerin Sağlık Turizmi Farkındalığı Üzerine Bir Araştırma*” başlığı altında bir tez çalışması gerçekleştirmiştir. Bu tezin amacı, ülkemizde yeni bir açılım olan sağlık turizmi uygulamalarını kamu sağlık politikaları değişim sürecinde inceleyerek Süleyman Demirel Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Hastanesi ile Süleyman Demirel Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesinde çalışan hekimlerin sağlık turizmi konusundaki farkındalık düzeylerini tespit etmek olmuştur. Araştırmanın verileri, çalışan 250 hekime anket yöntemi uygulanarak toplanmıştır. Elde edilen verilere göre sağlık turizminin sorunlarının olduğu konusunda her iki hastane çalışanlarının da aynı görüşte olduğu tespit edilmiştir. Süleyman Demirel Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi'nde görev yapan hekimler ile Süleyman Demirel Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Hastanesi'nde çalışan hekimler arasında kurumsal yeterlilik algısı farklılık göstermiştir. Isparta'nın sağlık turizmi potansiyeli algısında ise her iki grubun da benzer düşüncelere sahip olduğu belirlenmiştir. Araştırma, her iki kurumda çalışan hekimlerin sağlık turizmi konusundaki farkındalık seviyelerinin olumsuzdan kararsıza doğru bir eğilimde olduğunu ortaya koymuştur (Erdoğan M. , 2018).

“*Sağlık Çalışanlarının Medikal Turizme Yönelik Algılarının İncelenmesi: Özel Hastane Örneği*” başlığı altında Aba, Gümüş ve Çakır 2019 yılında ortak bir çalışma yapmışlardır. İstanbul'da faaliyet gösteren özel bir hastanede çalışan sağlık personelinin medikal turizm konusundaki görüşleri bu çalışmanın odak noktası olmuştur. Araştırmanın verileri çalışan 100 sağlık personeline anket çalışması yapılarak elde edilmiştir. Katılımcılar, hasta iletişimde, ödeme süreçlerinde, hastane kurallarında ve hasta yakınlarıyla ilişkilerinde genel olarak sorun yaşamadıklarını vurgulamışlardır. Yabancı hastaların Türkiye'deki hastaneleri tercih etme sebepleri arasında ülkemizdeki yüksek sağlık standartları, tatmin edici hekim kadroları ve uluslararası tanınırlık öne çıkmıştır. Sonuç olarak medikal turizm açısından hem sağlık hizmeti sunucuları hem de hastalar için olumlu bir tablo ortaya çıkmıştır (Aba vd., 2019).

Sözeri'nin 2020 senesinde yapmış olduğu tez çalışmasında, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde çalışan sağlık personelinin sağlık turizmine yönelik algıları incelenmiştir. Araştırmanın temel amacı, özel hastanelerde görev yapan sağlık personelinin KKTC'deki sağlık turizmi potansiyelini algılama seviyelerinin değerlendirilmesi olmuştur. Gazimağusa'daki özel hastanelerde çalışan 80 sağlık çalışanı üzerinde gerçekleştirilen anket sonuçlarına göre; sağlık turizminin KKTC ekonomisine ciddi bir katkı sağladığı, turizm ve

sağlık sektörlerine hareketlilik getirdiği, kalite standartlarını yükselttiği ve KKTC'nin uluslararası arenada rekabet gücünü artırdığı belirlenmiştir (Sözeri, 2020).

2020 yılında Gökmen, Şapcılar ve Büyükşalvarcı ortaklaşa yapmış oldukları araştırmada, turizm sektörünün önemli paydaşlarından olan turizm akademisyenlerinin sağlık turizmi konusundaki bilgi ve farkındalıklarının ortaya konulmasını amaçlamışlardır. Bu kapsamda, Ankara ve Konya'daki üç farklı üniversitenin turizm fakültelerinde görev yapan toplam 19 akademisyenle görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen verilere göre akademisyenler Türkiye'nin sağlık turizmi için potansiyeli olduğunu, özellikle medikal turizmde avantajlı bir konumda bulunduğunu belirtmiştir. Ancak tanıtım ve pazarlama konularında eksiklikler olduğu üzerinde durulmuştur. Araştırma, akademisyenlerin sağlık turizmi hakkında genel bilgilere sahip olduklarını, fakat sağlık sektöründeki uygulamalar hakkında derinlemesine bilgiye sahip olmadıklarını ortaya koymuştur (Gökmen vd., 2020).

Dalan ve Saltık (2021) Muğla ili özelinde yaptıkları çalışmada, sağlık turizmi alanında faaliyet gösteren paydaşların, yani sağlık kurumlarının, turizm işletmecilerinin, sivil toplum kuruluşlarının ve yerel yönetim temsilcilerinin bakış açılarıyla Muğla'nın sağlık turizmi potansiyelini değerlendirmeyi amaçlamıştır. Görüşme tekniği kullanılarak elde edilen 19 kişiden toplanan veriler, betimsel analizle incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, sağlık turizmi paydaşlarının genellikle sağlık turizmne önem verdikleri ve özellikle olumlu ekonomik etkileri nedeniyle sektörün gelişimini destekledikleri belirlenmiştir. Ancak, paydaşlar Muğla'nın sağlık turizmi potansiyelini yüksek değerlendirseler de altyapı ve üstyapı eksiklikleri sebebiyle bu potansiyelin tam olarak gerçekleşemediğini düşünmektedirler. Araştırmanın sonuçlarına dayanarak, sağlık turizminin sürdürülebilir gelişimi için uygulayıcılara ve araştırmacılara çeşitli öneriler sunulmuştur.

Dağlı (2021), *“Tıp Fakültesi ve Turizm Fakültesi Öğrencilerinin Sağlık Turizmi Hakkındaki Farkındalık Düzeyleri”* başlığı altında gerçekleştirmiş olduğu tez çalışmasında tıp fakültesi ve turizm fakültesi öğrencilerinin sağlık turizmi hakkındaki farkındalık düzeylerini belirlemeyi amaçlamıştır. Çalışma, bünyesinde tıp fakültesi ve turizm fakültesi bulunan üniversitelerden 487 öğrenciye çevrimiçi ortamda sunulan anket verileri baz alınarak yürütülmüştür. Analizler sonucunda; araştırmaya katılan öğrencilerin sağlık turizmi algılarının sınıf ve yabancı dil değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği ve cinsiyet, yaş, bölüm değişkenlerine göre ise anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır. Ayrıca öğrencilerin sağlık turizminin ekonomik katkısının ve sektördeki fırsatların bilincinde

olduğu, fakat sağlık turizmi konsepti, türleri ve uluslararası standartlar gibi konularda daha az bilgiye sahip oldukları belirlenmiştir.

Arkın (2022), çalışmasında sağlık personelinin sağlık turizmi faaliyetlerindeki farkındalıklarını ölçmeyi amaçlamıştır. Veriler, Tekirdağ ilinde bulunan 11 hastaneden 495 sağlık çalışanına uygulanan anket çalışmasıyla elde edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre sağlık personelinin sağlık turizmi algılarının cinsiyete göre değişiklik göstermediği belirlenmiştir. Ancak yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık olduğu saptanmış ve 18'den 35 yaşa kadar olan grubun sağlık turizmi algılarının daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Eğitim durumu değişkenine göre ise ortaokul mezunu olan kişilerin sağlık turizmi algıları, lise ve daha üstü seviyede mezun olan kişilerden daha düşük çıkmıştır.

Yaba (2022) yapmış olduğu tez çalışmasında sağlık eğitimi alan öğrencilerin sağlık turizmi konusundaki farkındalıklarını ölçmeyi amaçlamıştır. Çalışmaya, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tıp, Sağlık Bilimleri ve Diş Hekimliği fakültelerinden 365 öğrenci katılım sağlamıştır. Anket uygulamasından elde edilen veriler ışığında katılımcıların sağlık turizmi farkındalığı ile diğer alt boyutların tamamı orta seviyede bulunmuştur. Yapılan analizler, katılımcıların sağlık turizmi farkındalıklarının cinsiyet ve yaşa bağlı olarak değişmediğini, ancak fakülte, sınıf ve gelir gibi değişkenlere göre farkındalık seviyelerinin değişiklik gösterdiğini göstermektedir.

Erdem (2022) *“Sivas'ta Görev Yapan Sağlık Çalışanlarının Sağlık Turizmi Farkındalıkları Üzerine Bir Araştırma”* konulu bir tez çalışması yapmıştır. Çalışma, yüz yüze anket yöntemiyle gerçekleştirilerek Sivas ilindeki sağlık çalışanlarının sağlık turizmi konusundaki farkındalık seviyelerini değerlendirmeyi amaçlamıştır. Araştırma, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Hastanesi, Sivas Numune Hastanesi ve Sivas Medica Hastanesi'nde görev yapan 400 sağlık personelinin kapsamıştır. Çalışmada sağlık çalışanlarının sağlık turizmiyle ilgili algılarını ve bu algıların cinsiyet, yaş, eğitim, mesleki unvan ve yöneticilik gibi değişkenlere göre nasıl değiştiği analiz edilmiştir. Elde edilen verilere göre Sivas'taki sağlık profesyonellerinin sağlık turizminin şehre olumlu katkılar sağladığına inandıkları ortaya konmuştur. Bununla birlikte sağlık turizmi potansiyelinin yetersiz olduğunu düşünenler, bu durumu şehrin altyapı eksikliğine bağlamış ve bu eksikliğin Sivas'ın imajını olumsuz etkileyeceğini vurgulamışlardır.

Ankara ilinde bulunan kamu sağlık çalışanlarının sağlık turizmi alanındaki bilgi ve algılarının saptanmasına yönelik bir araştırma yapılmıştır. Bu çalışmadaki tüm veriler

Ankara'daki kamuya ait sağlık kuruluşlarında çalışan 401 kişiye uygulanan anket çalışmasından elde edilmiştir. Verilerden elde edilen sonuçlara göre kamuda çalışan sağlık personelinin sağlık turizmi bilgi ve farkındalık düzeyleri farklı değişkenlere göre değişiklik göstermektedir. Kadın katılımcılara oranla erkek katılımcılarda, lisans mezunu olan katılımcılara oranla yüksek lisans mezunu olanlarda ve dil bilmeyen katılımcılara oranla da dil bilen katılımcılarda farkındalık düzeyi daha yüksek olarak belirlenmiştir. Ayrıca kamu sağlık personelinin bu alanda yeterli başarıya ulaşamadığı ortaya konmuştur. Bu durumun ana nedenlerinden biri, Türkiye'de kamu sağlık kurumlarında sağlık turizminin yöneticilerin öncülüğünde yrtlmeye çalışılması olarak gösterilmiştir (Kılınç, 2023).

Aksoy (2023) tez çalışmasında, Kuşadası'nda faaliyet gösteren 10 adet 5 yıldıızlı otel, sağlık turizmi yetki belgesi olmayan 8 adet A sınıfı seyahat acentesi ve 8 adet yetki belgeli seyahat acentesinin yöneticileri ve temsilcileriyle sağlık turizmi farkındalığı üzerine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen verilere göre, 5 yıldıızlı oteller ve yetki belgeli seyahat acentelerinin sağlık turizmi farkındalıkları yüksekken yetki belgesi olmayan acentelerin farkındalık düzeyi orta seviyede belirlenmiştir. Ayrıca, görüşmelere katılan kurumlar arasında sağlık turizmi konusunda eğitim eksikliği ve bazı koordinasyon sorunları yaşandığı, Kuşadası'nın bu alanda tanıtım ve pazarlama açısından eksikliklerinin bulunduğu saptanmıştır.

ankırı Devlet Hastanesi'nde görevli sağlık çalışanlarının sağlık turizmi farkındalık seviyelerini incelemeyi amaçlayan bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada farkındalıkla ilgili alt boyutların sağlık çalışanlarının demografik özelliklerine göre nasıl değiştiği de incelenmiştir. Hastane çalışanlarından gönüllü 263 sağlık personelinin katıldığı anket çalışmasıyla elde edilen bulgular, çalışanların sağlık turizmi konusunda orta düzeyde bir farkındalığa sahip olduğunu göstermektedir. Eğitim durumu değişkenine göre farkındalık ve imaj boyutlarında, yaş değişkenine göre de sağlık turizminin etkileri boyutunda anlamlı farklılıklar belirlenmiştir (ztrk vd., 2023).

Tele tıp uygulamalarının sağlık turizmi alanındaki sürdürülebilirliğini ve sağlık çalışanlarının sağlık turizmi konusundaki bilinç seviyelerini ele almayı amaçlayan bir tez çalışması gerçekleştirilmiştir. Çalışma, Mersin Bozyazı İlçe Devlet Hastanesi'nde görev yapan hekim ve sağlık çalışanları ile yapılmıştır. Gönüllülük esasına göre seçilen 108 kişi anket çalışmasına katılmıştır. Bulgular, katılımcıların "sağlık turizmi" terimini "tele-tıp" teriminden daha iyi bildiğini göstermektedir. Sağlık turizmi için yeterli tanıtımın yapılması konusunda kararsız görüş bildiren katılımcılar diğer gruplara oranla fazla çıkmıştır. Ayrıca,

sağlık çalışanlarının yabancı dil bilgisinin yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Erkek sağlık çalışanlarının sağlık turizmi konusundaki farkındalıkları, kadınlara göre daha yüksekken lisans mezunu olanların bu konudaki bilgisinin diğerlerine göre daha ileri seviyede olduğu, yaş ve iş deneyimi arttıkça sağlık turizmi bilincinin de arttığı saptanmıştır (Çabuk, 2023).

Babacan (2023) yapmış olduğu tez çalışmasında Elâzığ Fethi Sekin Şehir Hastanesi ve Elâzığ Medical Park Hastanesi'nde çalışan sağlık profesyonellerinin sağlık turizmine ilişkin algı ve düşüncelerinin incelenmesini amaçlamıştır. İstatistiksel analizler, sağlık profesyonellerinin sağlık turizmi konusundaki farkındalık seviyelerinin genel olarak yüksek olduğunu göstermiştir. Alt boyutlarda yapılan değerlendirmelerde, 'Kurumsal Yeterlilik' ve 'Elâzığ'ın Sağlık Turizmi Potansiyeli' boyutlarının yüksek, 'Sağlık Turizminin Etkileri ve Sorunları' boyutunun orta ve 'Hastanenin Sağlık Turizmi Uygulamaları' boyutunun ise düşük farkındalıkla değerlendirildiği belirlenmiştir. Analizlerde ayrıca, sağlık profesyonellerinin farkındalık seviyelerinin cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim seviyesi, mesleki deneyim ve hastanedeki görev süresi gibi değişkenlere göre farklılık göstermediği ancak mesleklerine göre farkındalık seviyelerinin farklılık gösterdiği sonucuna varılmıştır.

2.2. Profesyonel Turist Rehberliği

Rehber, en basit ifadeyle bilgi sahibi olunmadan gidilen seyahatlerde o bölgenin kültürüne, yoluna, coğrafyasına, konuşulan diline olan hakimiyeti ve ortaya koymuş olduğu karakteriyle insanların güvenini kazanan kişidir. İnsanoğlunun çeşitli nedenlerle milyonlarca yıldır seyahat ettiği düşünülünce rehber olarak tabir edilmese de bu işi yapan birçok insan var olmuştur. Bu insanların bilinmeyen bir yer hakkında güvenilir bilgileri sunması, bu zamana kadar lider, şef, reis, yerli, mihmandar gibi isimlerle anılan ancak günümüzde “rehberlik” diye adlandırılan mesleği doğurmuştur. Modern çağda, turizmin yükselişiyle birlikte, insanların ihtiyaç duyduğu bu kişilere “turist rehberi” adı verilmiş ve bu meslek giderek daha da değer kazanmıştır (Tanrısever vd., 2019).

Turist rehberi, tur rehberi veya turizm rehberi olarak ifade edilebilen rehberlik mesleği için Dünya Turist Rehberliği Birlikleri Federasyonu (World Federation of Tourist Guide Associations-WFTGA) tarafından 2003 yılında gerçekleştirilen bir kongrede kabul edilen bir tanım bulunmaktadır. Bu tanıma göre turist rehberi, yurt içi veya yurt dışından gelen bireyler veya gruplar için ziyaretçilerin seçtikleri dillerde, belirli bir bölge veya şehirdeki

anıtlar, müzeler, doğal ve kültürel alanlar ile tarihi mekanlarda kılavuzluk yaparak bilgilendirici ve eğlenceli bir şekilde bilgi sunan uzmandır (WFTGA, 2003). Türkiye’de ise Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın 2012 yılında kabul etmiş olduğu “Turist Rehberliği Meslek Kanunu” kapsamında turist rehberliği hizmeti “*Seyahat acenteciliği faaliyeti niteliğinde olmamak kaydıyla kişi veya grup hâlindeki yerli veya yabancı turistlerin gezi öncesinde seçmiş oldukları dil kullanılarak ülkenin kültür, turizm, tarih, çevre, doğa, sosyal veya benzeri değerleri ile varlıklarının kültür ve turizm politikaları doğrultusunda tanıtılarak gezdirilmesi veya seyahat acenteleri tarafından düzenlenen turların gezi programının seyahat acentesinin yazılı belgelerinde tanımladığı ve tüketiciye satıldığı şekilde yürütülüp acente adına yönetilmesi*” olarak tanımlanmaktadır. Turist rehberi ise meslek kanunu hükümlerine göre mesleğe kabul edilen ve yine kanunda tanımlanan rehberlik hizmetini sunma hakkına ve yetkisine sahip olan gerçek kişi olarak ifade edilmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2012). Her iki tanımdan da turist rehberlerinin hizmet sunacakları bölgenin dilini bilmelerinin dışında oranın kültürü, tarihi, doğası, sosyal çevresi gibi unsurlara da hâkim olması gerektiği anlaşılmaktadır.

Turist rehberliği mesleği bir ülkenin kültürel, tarihi ve doğal zenginliklerinin tanıtılmasında, ulusal ve uluslararası temaslarda etkin bir rol oynayan kültürel elçi olarak önemli bir konumda bulunmaktadır. Rehberlik iki farklı şekilde değerlendirilebilir: Turizm rehberliği ve turist rehberliği. Turizm rehberleri, turizmle ilgili konularda uzmanlaşmış bireylerdir ve belirli kurumlarla ilişkilendirilerek turizm stratejilerine yön verir, araştırma yapar, turistik aktiviteler hakkında bilgilendirir veya mesleki eğitimler düzenler. Bu kişilerin turizme dair eğitim, araştırma ve planlama faaliyetleri, turizm alanında rehberlik hizmeti olarak kabul edilir. Turizm eğitimi veren üniversitelerdeki akademisyenler, kamu sektöründeki ve sivil toplum örgütlerindeki uzmanlar ile seyahat acentelerinde görev yapan danışmanlar da bu kategoride değerlendirilebilir (Başoda vd., 2018). Turist rehberleri ise bir önceki paragrafta tanımlandığı gibi sahada belirli prosedürler çerçevesinde turiste eşlik eden ve onu bilgilendiren kişilerdir.

Cohen (1985) turist rehberinin ana görevinin kılavuzluk ve danışmanlık yapmak olduğunu vurgulamıştır. Kılavuzluk, rehberin liderlik fonksiyonunu ifade ederken danışmanlık ise aracılık rolünü vurgular. Cohen, rehberin rollerini de dört temel kategoriye ayırmıştır: yardımcı, sosyal, iletişimsel ve etkileşimsel roller. Yardımcı rol, rehberin refakat ettiği gruba karşı taşıdığı yükümlülükleri; sosyal rol, rehberin tur grubuyla olan uyumunu ve tutumlarını; iletişimsel rol, ziyaret edilen yer, bölge veya ülke hakkında bilgilendirme

metodunu; etkileşimsel rol ise turistlerle yerli halk, şehir, kurumlar ve turistik olanaklar arasındaki aracılık yeteneğini tanımlar. Pond (1993) da turist rehberlerinin rollerini farklı bakış açısıyla ele almıştır. Ona göre bir rehber; sorumluluk sahibi olan bir lider, ziyaret edilen yerlerin anlaşılmasına yardımcı olacak bir eğitmen, misafirlere hoşgörülü yaklaşan ve onlara destinasyonu tekrar ziyaret etme arzusu kazandıran bir temsilci, konuklara konforlu bir deneyim sunan bir ev sahibi ve bahsi geçen bu dört rolü ne zaman ve nasıl uygulayacağını bilen bir yol gösterici olmalıdır.

Turizm destinasyonlarının rakiplerinden daha önde olabilmesi için turistlere üst düzey hizmetler sunulmalıdır. Bu yüzden destinasyondaki bütün turizm paydaşlarının önemli sorumlulukları doğmaktadır. Destinasyonun tanıtımında etkili bir rol oynayan profesyonel turist rehberleri de bu önemli paydaşlardan biridir (Balyalı ve Özkan, 2023). Bu sebeple de profesyonel turist rehberleri, gelen turistlerin ihtiyaçlarını karşılayabilmek için bazı bilgi, beceri ve niteliklere sahip olmalıdır. Öncelikle kendini iyi ifade edebilmek, turist grubunu kontrol altında tutabilmek ve iyi bir hizmet verebilmek için yabancı dile, genel kültüre, diğer kültürler hakkında bilgiye, yöre hakkında bilgiye ve ilk yardım bilgisine hâkim olmalıdırlar. Turist rehberleri, hâkim olmaları gereken bu bilgiler dışında bazı becerilere de sahip olmalıdırlar. Bunlar turun sorunsuz devam edebilmesi ve turistlerle iletişimde büyük rol oynayan becerilerdir. Anlatım ve iletişim becerisi, bilgiyi yorumlama gücü, espri yapabilme yeteneği, organizasyon yapabilme ve koordinasyon sağlayabilme, turistlerin ilgisini çekebilme, sorulan her türlü soruyla başa çıkabilme ve kendilerini her açıdan yenileyebilme sahip olmaları gereken becerilerdir. Bu bilgi ve becerilerin yanında turist rehberlerinin taşıması gereken nitelikler de bulunmaktadır. Liderlik, dışa dönük olma, misafirperverlik, iş ahlakına sahip olma, giyimine özen gösterme gibi nitelikler de turistlerin aldıkları hizmetten tatmin olmalarını ve memnun bir şekilde ülkelerine dönmelerini sağlayacaktır. Tüm bunların yanında turist rehberi, ayrımcılıktan kaçınmalı, güvenilir ve sakin bir tavır sergilemelidir. Bilgilendirme esnasında turistlerle göz teması kurabilmeli, grubu otoriteyle değil, anlayışla yönlendirmeli ve zamanı verimli kullanılmalıdır. Sorunlar karşısında çözüm odaklı yaklaşım sergilemelidir. Diğer rehberlerle, şoförlerle ve müze, otel veya mağaza çalışanlarıyla etkili iletişim kurabilme yeteneğine de sahip olmalıdır (Tetik, 2006).

Profesyonel turist rehberlerinin verdikleri hizmetler göz önünde bulundurularak sınıflandırmalar yapılmıştır. Ahıpaşaoğlu (2001) rehberleri üç farklı kategoriye ayırmıştır: Genel kültür rehberi olarak bilinen klasik rehberler, konferansçı rehberler ve uzman

rehberler. Genel kültür rehberleri, örneğin arkeoloji veya sanat tarihi gibi temel alanlarda bilgi sahibi olup turistlere turizm amaçlı bilgilendirme ve rehberlik hizmeti sunan kişilerdir. Konferansçı rehberler, genel kültür rehberlerinin bilgi seviyesine sahip olup uzun yolculuklarda veya akşam saatlerinde kapalı gruplara ve özel programlara yönelik belli konularda seminerler veren rehberlerdir. Uzman rehberler ise belirli bir konuda veya etkinlikte derinlemesine uzmanlaşmış olan genel kültür rehberleridir. Başka bir sınıflandırmada ise turist rehberleri benzer üç kategoriye ayrılmıştır: Genel kültür rehberi, uzman rehber ve nokta rehber. Genel kültür rehberleri, bulundukları ülke veya bölge hakkında kapsamlı bilgiye sahip olup farklı güzergâhlarda turistlere rehberlik yapabilen kişilerdir. Uzman rehberler ise özel ilgi turizmi için tasarlanmış turlarda görev alarak belirli konularda derin bilgiye sahip olan bireylerdir. Nokta rehberleri ise grupla seyahat etmeyen, belirli bir noktada gruba katılarak o konumla ilgili rehberlik hizmeti sunan rehberlerdir (Çolakoğlu vd., 2014). 2014 yılında Resmî Gazete 'de yayımlanan 6326 sayılı Turist Rehberliği Meslek Kanunu'na göre ise eylemli ve eylemsiz turist rehberi olmak üzere iki türlü rehber vardır. Söz konusu kanunda eylemli turist rehberi *“çalışma kartı sahibi olup fiilen turist rehberliği hizmeti sunma hak ve yetkisine sahip turist rehberleri”*, eylemsiz turist rehberi ise *“ruhsatname sahibi olup çalışma kartı olmayan turist rehberleri”* olarak ifade edilmiştir. Bu ifadelere bağlı olarak bir rehberin eylemli veya eylemsiz olması, o yıl içinde rehberlik hizmetini aktif bir şekilde sunup sunamayacağını belirtir (Acar V. , 2014). Ayrıca meslek kanununda turist rehberleri, ülkesel ve bölgesel rehber olarak da gruplandırılmıştır. Ülkesel turist rehberleri, ruhsatlarında ve çalışma kartlarında ülke çapında çalışma izni ve yetkisi olan; buna karşılık, bölgesel turist rehberleri, ruhsatlarında ve çalışma kartlarında belirtilen coğrafi alan veya bölgelerde çalışma izni ve yetkisi olan rehberlerdir (TUREB, 2014).

Rehberlerin ülke turizmine daha etkili ve yeterli bir şekilde katkı sağlamaları, ülkenin kültürel ve turizm stratejilerine uygun olarak tanıtılması ve yasa dışı rehberlik etkinliklerinin engellenmesi amacıyla çalışan meslek odaları bulunmaktadır. Bu meslek odalarının meslek ahlakını ve disiplinini korumak, dayanışmayı teşvik etmek, üyelerin uyması zorunlu olan mesleki kararlar almak, gerekli belgeleri sağlamak ve bu belgelere dair gereken hizmetleri sunmak gibi görevleri bulunmaktadır. Bu sebeple de 6326 sayılı Turist Rehberliği Meslek Kanunu'nda *“Turist rehberlerinin, yerleşim yerinin bulunduğu ilde kurulmuş odalardan birine, yerleşim yeri olan ilde oda kurulmamışsa en yakın ilde kurulmuş odalardan birine üye olmaları zorunludur.”* ifadesi geçmektedir (TUREB, 2014). Turist Rehberleri Birliği'nin

(TUREB) 2023 yılı verilerine göre Türkiye’de 6’sı bölgesel olmak üzere 13 adet turist rehberleri odası bulunmaktadır (TUREB, 2023a).

TUREB’ in rehber istatistiklerine göre Türkiye’de turist rehberleri odalarına kayıtlı 4452’si kadın, 8768’i erkek olmak üzere toplam 13220 adet turist rehberi bulunmaktadır. Üye sayısına göre ilk sırada bulunan meslek odası İstanbul Turist Rehberleri Odası (İRO) iken ikinci sırada Antalya Turist Rehberleri Odası (ARO) ve üçüncü sırada ise İzmir Turist Rehberleri Odası (İZRO) yer almaktadır. Ayrıca istatistiklerde Türkiye genelinde turist rehberlerinin toplamda 38 farklı yabancı dilde ruhsatname sahibi oldukları görülmektedir. 8762 sayı ile en çok İngilizce dilinde ruhsatnameye sahip turist rehberi bulunurken onu 1642 sayı ile Almanca, 1141 ile Fransızca, 1092 ile İspanyolca ve 967 sayı ile Rusça dilleri takip etmektedir. İzlandaca ve Tayca dillerinde sadece birer turist rehberinin ruhsatnamesi bulunmaktadır (TUREB, 2023b).

Turist rehberi, ziyaretçiler ve ev sahibi destinasyon arasında kritik bir köprü görevi görür. Aslında turist rehberi, bir destinasyonun sunduğu tur hizmetlerinin genel izlenimini ve memnuniyetini belirleyen, bu alanda sorumlu olan öncü çalışandır (Ap & Wong, 2001). Ülke turizmi ve turizm işletmeleri için hayati bir rol oynayan turist rehberlerinin, misafirlerle yerel halk arasında etkileşimi kolaylaştırarak üstlendiği bu köprü görevi nedeniyle önemleri göz ardı edilemez. Ayrıca, turist rehberlerinin yabancı kültürleri tanıtmak, farklı kültürleri anlama, kültürler arası bilgileri aktarma ve bu bilgilerin sürdürülebilirliğini sağlama noktasındaki rolü büyük bir öneme sahiptir. Turistlerle seyahatleri boyunca yakın temas halinde olan ve onlara rehberlik eden bu profesyonellerin performansı, tur kalitesini, müşteri memnuniyetini ve uzun dönemdeki müşteri sadakatini doğrudan şekillendirmektedir (Zengin ve Eker, 2017).

2.2.1. Profesyonel Turist Rehberliğinin Tarihsel Gelişimi

Turist rehberliği, insanların farklı kültürleri, tarihi mekânları ve doğal güzellikleri keşfetme arzusunu yansıtan eski bir meslektir. Tarihsel süreç içerisinde, rehberler sadece bilgi sağlayan kişiler değil, aynı zamanda kültürlerarası etkileşimi ve anlayışı teşvik eden köprüler olmuşlardır. Antik dönemlerden başlayarak, Orta Çağ’ın hac yollarından, Rönesans’ın sanat ve bilim merkezlerine, Sanayi Devrimi’nin ulaşım kolaylıklarına ve dijital çağın teknolojik yeniliklerine kadar turist rehberliği, insanlığın seyahat etme ve yeni yerler

keşfetme tutkusunun bir yansımasıdır. Bu bölümde, turist rehberliğinin dünyadaki ve Türkiye’deki tarihsel gelişimi detaylı bir şekilde aktarılacaktır.

2.2.1.1. Dünyada Turist Rehberliğinin Tarihsel Gelişimi

İnsanlar eski çağlarda ticaret, spor, din, sağlık ve eğlence gibi çeşitli amaçlarla seyahatler gerçekleştirmişlerdir. Özellikle ticaret için yapılan seyahatlerin Mezopotamya ve Anadolu coğrafyasında Sümerler ve Akadlar tarafından bakır ve demir ticareti ile başladığı bilinmektedir (Ahipaşaoğlu ve Arıkan, 2003). Ayrıca Çinliler de İpek yolu üzerinden ipek ticareti yaparak ticari seyahatlerini sürdürmüşlerdir (Çimrin, 1995). Romalılar döneminde ise ticaretin ve refahın artmasıyla birlikte turistik amaçlı seyahatlerin arttığı, özellikle Yunanistan, Anadolu ve Mısır bölgelerine ziyaretlerin yapıldığı ifade edilmektedir. Bu dönemde, Mısırlı rahiplerin Romalılara rehberlik yaparak dünyanın ilk rehberleri olduğu vurgulanmaktadır (Saruhan, 1989). Spor amacıyla gerçekleştirilen seyahatlerin temelinin M.Ö. 700’lerde başlayan olimpiyat oyunlarına dayandığı ve bu seyahatlerin bölgesel oyunlar ve olimpiyatlarla birlikte turistik amaçlı ziyaretlere yol açtığı belirtilmektedir (Dinçer ve Kızıllırmak, 1997). Din amacıyla gerçekleştirilen seyahatlerde hac, tapınak ziyaretleri ve kutsal topraklara geziler önemli olmuş, sağlık ve kür amaçlı seyahatlerin de kaplıcalara ve şifa yerlerine yapılmıştır (Peköz ve Yarcan, 1994). Eski Yunan’da ise Asklepeionların sağlık turizmine öncülük yaptığı, “Praxemos” adlı ilk rehber kitabının bu dönemde yazıldığı belirtilmektedir. Tur liderliği geleneğini başlatan ve resmi iş gezilerinde yol gösterici olarak görev alan ilk kişiler de yine Yunanlılar olmuştur. Anadolu’da yaşamış olan tarihin babası Herodot, coğrafyacı Strabon ve lirik şair Homeros’un eserlerinde Anadolu ve dönem hakkında detaylı bilgiler verdiği ve bu kişilerin turizmin öncüleri olarak görülmektedir. Halikarnas balıkçısı, bu kişileri kültür turizminin öncüleri ve ilk tercüman rehberler olarak tanımlamıştır. Truva gibi önemli bir turizm noktasında dikkatli ve eğitimli rehberlerle geziler düzenlenmiştir. Ancak o dönemde rehberlik, bir kişinin yaşamını sürdürebileceği bir meslek olarak kabul edilmemiş, rehberlerin sunumları genellikle gerçek bilgilere değil eğlenceli anekdotlara ve kulaktan dolma bilgilere dayanmıştır (Çavuş vd., 2009).

Orta Çağ’da yaşanan Haçlı Seferleri, din adına gerçekleştirilen büyük ölçekli seyahatlerin ilk örneklerindendir. Bu seferlere liderlik eden komutanlar ve dini liderler, kalabalık grupları yönlendiren rehberler olarak rol almışlardır. İslam’ın geniş kitleler

tarafından benimsenmesiyle 9. yüzyıldan itibaren milyonlarca kişi Kâbe'ye dini bir görev olarak seyahat etmiştir. Bu dönemde para karşılığında rehberlik yapan yol bulucular ve iz sürücüler de bu mesleğin bir parçasıydı. Bu tür seyahatlerde günümüz turizminde tanık olduğumuz sınır hizmetleri, giriş ücretleri, güvenlik önlemleri ve rehberlik gibi bileşenler bulunmaktaydı. Ancak zamanla yüksek maliyetli bu seyahatler, sadece zenginlerin erişebileceği prestijli bir ayrıcalık haline gelmiştir (Kahriman, 2021). Orta Çağ'da Marko Polo, Kristof Kolomb, Vasco de Gama, Arap İbrahim ve İbni Yakup gibi gezginlerin keşifleri ve yazdıkları seyahat kitapları o döneme damgasını vurmuştur. Rönesans'ın başlamasıyla toplum, dini ve mistik yapıdan uzaklaşarak doğaya dair eserlere yönelmiştir. Kraliçe Elizabeth'in tahta geçmesiyle 16. yüzyılda, İngiltere'den Kıta Avrupa'sına gerçekleştirilen “Grand Tour” (Büyük Tur) adı verilen seyahatler popüler hale gelmiştir. Bu seyahatler için, Fransa'da “voiturin” ve İtalya'da “vetturino” olarak bilinen acenteler, önceden ödeme yapan bireylere ulaşım, konaklama ve yemek gibi hizmetleri sağlamışlardır. Zengin Avrupalıların, kıtada antik şehirleri, mimari yapıları ve kültür merkezlerini ziyaret etmesi, profesyonel rehberlerin önemini artırmıştır (Çolakoglu vd., 2014).

Sanayi Devrimi'nin etkisiyle Avrupalıların seyahat etme isteği artmıştır. Bu dönemde ulaşım ve konaklama olanaklarındaki iyileşmelerle birlikte seyahat acentelerinin ortaya çıkması da hızlanmıştır. Turizm ve turist rehberliği, Sanayi Devrimi'nin ardından günümüzdeki şekline bürünmüştür. 1841'de Thomas Cook'un İngiltere'de demiryolu ulaşımı ile düzenlediği ilk turistik turu, organize turların çağdaş anlamda öncüsü olarak kabul edilmektedir. Thomas Cook, aynı zamanda düzenli olarak tur düzenleyen ilk seyahat acentesinin de kurucusudur ve organize ettiği turları kendisi yöneterek çağdaş rehberliğin temellerini atmıştır (Budak, 2022). Bennett ise 1863'te özel paket turların ilk organizatörü olarak tanınmıştır. Almanya'da ise Stangen, Cook'un İngiltere'deki girişimini takip ederek benzer organizasyonlar gerçekleştirmiştir. 18 ve 19. yüzyıllarda, İngiltere'nin Oxford ve Cambridge gibi üniversite çevrelerinde, kilise görevlileri, öğretmenler ve öğrenciler gibi yerel rehberler, ziyaretçilere şehrin ünlü yapıları ve tarihi mekânları hakkında bilgi vermişlerdir (Dinçer ve Kızılırmak, 1997).

I. ve II. Dünya Savaşları turizmin kısa bir süre durmasına neden olmuş olsa da bu savaşlar esnasında geliştirilen ve kullanılan motorlu araçlar ve uçakların savaş sonrasında sivil kullanıma geçmesi turizme ilgiyi artırmıştır. Ayrıca askerlerin savaşta tanıdıkları toplumları barış ortamında ziyaret etme arzusu da seyahatlere olan ilgiyi desteklemiştir. Bu gezilerde rehberliği savaşa katılan kişiler bizzat yapmışlardır (Değirmencioğlu, 1998). 20.

yüzyılın başlarında Londra Kulesi ve Windsor Şatosu gibi yerler rehberli turlara açık hale gelmişti. Birçok seyahat acentesi ve tur operatörü düzenli olarak rehberlik hizmeti sunmaya başlamıştı. İngiltere’de özellikle Amerikalı ziyaretçiler için şoförlü ve rehberli limuzin turları düzenleniyordu. Yerel rehberlerin eğitimi ve koordinasyonu ise 1930’ların sonlarına doğru gelişmiştir. Kitle turizmi, profesyonel rehberlik organizasyonunu kaçınılmaz kılmıştır (Polat, 2001). 20. yüzyıl, turizm alanında önemli dönüşümlere sahne olmuştur. Sanayi devriminin ardından oluşan yeni işçi sınıfı, özellikle İngiltere’deki sendikal hareketler sayesinde ücretli izin hakkı kazanmıştır. Bu temel değişiklik, daha sonraki “kitle turizmi” hareketinin temelini atmıştır. İşçilerin bu yeni boş zamanlarını değerlendirebilmeleri için “The Worker’s Travel Association” adında bir organizasyon kurulmuş ve 1937 yılında çalışanların tatil amaçlı seyahatleri için 24.000 rezervasyon yapılmıştır (Kozak vd., 2013). İkinci Dünya Savaşı’nın ardından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 13. maddesi, bireylere bir ülkede serbestçe seyahat etme hakkı tanımıştır. Bu hak, insanların seyahate olan ilgisini ve ihtiyacını artırmış, seyahat etme eylemi hayatlarının bir parçası haline gelmiştir. Bu artan seyahat hareketliliği turist rehberlerine olan talebi de artırmıştır (Akpınar, 2020).

2.2.1.2. Türkiye’de Turist Rehberliğinin Tarihsel Gelişimi

Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde turist rehberliği, Cumhuriyet’in diğer kurumları gibi o dönemin uygulamalarından etkilenmiştir. Zamanla, rehberlikteki kavramlar ve yaklaşımlar evrilmiş ve daha modern bir yapıya kavuşmuştur. 1839 yılında Tanzimat’ın ilanı ile eğitim, sanat ve ticaret alanlarında Avrupa’yla bağlantılar artmış, İstanbul’daki yabancı nüfusunda da bir artış gözlemlenmiştir. 1883’te Paris’ten İstanbul’a Orient-Express tren seferlerinin başlaması ve Osmanlı’nın Batı’yı desteklemesiyle Batı ülkeleri Osmanlı’ya daha olumlu bakmış, ticari ve turistik ziyaretler artmıştır (Kılıçhan, 2019). Bu artış sonucunda yatırım amacıyla ülkeye gelen yabancı iş insanları ve tüccarlar İstanbul’u sıkça ziyaret etmişler ve böylece “tercüman rehber” adında yeni bir meslek grubunun doğmasına yol açmışlardır. Önceleri bu mesleği Ermeni, Rum, Süryani, Musevi, Fransız, İtalyan ve Maltalı Levanten ailelerin çocukları benimsemiştir. Ancak Müslümanlar, Batı dillerini öğrenmenin dini kurallara aykırı olduğunu düşündüklerinden uzun süre bu meslekten uzak durmuşlardır. Tercüman rehberlerin çoğunun azınlıklardan olması ve bazılarının

Osmanlı'nın azınlıkların haklarını korumadığına dair görüşlerini yabancı misafirlerle paylaşımları, azınlıkların baskı altında olduğu algısını güçlendirmiştir. Bu sebeple Osmanlı yönetimi 20 Ekim 1890'da “Seyyahine Tercümanlık Edenler Hakkında 190 Sayılı Nizamname”yi yayınlamıştır (Budak, 2022). Bu nizamname, tercüman rehberlik mesleğini düzenlemiş ve bu alanda çalışan veya çalışmayı düşünenlerin belirli bir disiplin altında olmalarını talep etmiştir. Mesleğin icrasında ahlaki değerlere ve iyi niyete önem verilmesinin yanı sıra hem Türkçe hem de yabancı dil bilgisinin sınavla değerlendirilmesini öngörmüştür. Ancak Osmanlı yönetimi bu tüzüğün gerçek hayatta uygulanmasıyla fazla ilgilenmemiştir; tercüman ve rehberler genellikle kendi başlarına kalmışlardır. 1914'te Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte tercüman rehberlik mesleği, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar neredeyse hiç denetime tabi tutulmamıştır. Savaş döneminde, Esat Tomruk (tanınmış bir Türk casusu olan İngiliz Kemal), Kıbrıslı Hayri Bey ve birçok vatansever aydın, kolej öğrencisi ve yabancı dil bilen emekli subaylar zaman zaman yabancılara amatör bir şekilde tercümanlık ve rehberlik hizmeti sunmuşlardır (Çimrin, 1995).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan kısa bir süre sonra 8 Kasım 1925 tarihli ve 2730 sayılı “Ecnebi Seyyahlara Tercümanlık ve Rehberlik Edenler Hakkında Talimatname” ile yeni düzenlemeler getirildi. Bu düzenleme ile tercüman rehberlerin belediyelerden resmî belge alması şartı getirildi. Ancak küresel ekonomik krizin etkisiyle Türkiye'deki turizm faaliyetleri durma noktasına geldi. Bu dönemde birçok tercüman rehber işsiz kaldı ve mesleği bırakmak zorunda kaldı. Kriz sırasında, Aralık 1928'de İstanbul Vilayeti İktisat Müdürlüğü, gazeteler aracılığıyla yeni bir tercüman rehber kursunun duyurusunu yaptı ve bu kursa yaklaşık 50 tercüman rehber katılarak kursu tamamladı. 1930'da turizmdeki canlanma ile tercüman rehberlerin vergilendirilmesi gündeme geldi ve rehberlik resmi bir meslek olarak tanındı (Kılıçhan, 2019). 1932'de, Türkçe konuşabilen yabancılar için rehberlik faaliyetleri, mesleğin ülkenin çıkarları doğrultusunda profesyonel bir şekilde yürütülmesini sağlamak amacıyla çıkarılan bir kanunla sonlandırılmıştır (Akpınar, 2020). 1935'te belediyelerde turizm şubelerinin kurulmasıyla bir rehberlik kursu daha açıldı ve bu kursa 53 kişi katılmış ve başarıyla tamamlamışlardır. Ancak 1940'larda İkinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle turizm tekrar durma noktasına geldi ve birçok rehber mesleği bıraktı (Kılıçhan, 2019).

1950'lerde modern turizm sektörü büyük bir ivme kazanmış ve 1950'de Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü tarafından “Turist Tercüman Rehberliği” konulu bir rapor

İkinci Turizm Danışma Kurulu'na sunulmuştur. 1951'de Türkiye Milli Talebe Federasyonu, rehberliğin çağın gereksinimlerine uygun hale getirilmesi amacıyla üniversite öğrencileri için bir rehberlik kursu düzenlemiştir. Bu kursu başarıyla tamamlayan 129 üniversite öğrencisi rehberlik mesleğine adım atmıştır. 20 Ağustos 1963'te kurulan Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın kuruluş yasasında, bakanlığın personel eğitimi için kurslar ve uzman okulları açabileceği belirtilmiştir. Ayrıca, 5643 sayılı Turizm İşbirliği Nizamnamesinin 5. maddesinin “m” fıkrasıyla, rehber ve tercümanların yetiştirilmesi, denetlenmesi ve ücretlerinin belirlenmesi Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın sorumluluğunda olduğu vurgulanmıştır. 1965'te bu yasal çerçevede İstanbul, İzmir ve Antalya'da kapsamlı tercüman rehber kursları açılmış ve bu kurslardan mezun olanlar mesleklerine profesyonel bir kimlik kazandırmıştır. Aynı zamanda daha önce mesleklerini sürdüren tercüman rehberler de bu kurslardan faydalanarak mesleklerine yenilik katmışlardır (Çimrin, 1995).

1925 yılında yayınlanan kararname 1971'e kadar geçerliliğini sürdürmüştür. Ancak 1971'de 13945 sayılı Resmî Gazete 'de duyurulan ve yürürlüğe giren “Tercüman Rehber Kursları ve Tercüman Rehber Yönetmeliği”, çağın gereksinimlerine uygun ilk mesleki yönetmeliği oluşturmuştur. Bu yönetmelik, 21 Mart 1974 tarihinde “Profesyonel Turist Rehberliği Kursları ve Profesyonel Turist Rehberliği Yönetmeliği” adıyla yenilenmiştir. Bahsi geçen yönetmelik 1981, 1983, 1986 ve 1995 yıllarında güncellenmiştir (Değirmencioğlu, 1998). Özellikle 1974 yılında yönetmelikte yapılan güncellemede profesyonellik ifadesi eklenerek rehberliğin önemi ve tercüman rehberliğin o dönemin şartlarında yetersiz olduğu belirtilmiştir (Budak, 2022). Son olarak 2005 yılında yapılan değişikliklerle güncellenen “Turist Rehberliği Yönetmeliği” 2012 yılına kadar uygulanmıştır. Ancak 22 Haziran 2012'de Resmî Gazete 'de yayımlanan 6326 Sayılı Turist Rehberliği Meslek Kanunu ile rehberlik mesleği yeni bir aşamaya geçmiştir. Bu kanunla profesyonel turist rehberliği, yasal düzenlemelerle desteklenen tam anlamıyla resmi bir meslek haline gelmiştir (Acar V. , 2014).

Turist rehberliğiyle ilgili yapılan yasal düzenlemelerin temel amacı bu alanda faaliyet gösteren bireylerin daha etkin eğitilmesi ve kaliteli hizmet sunmalarının sağlanmasıdır. Bu hedef doğrultusunda gerekliliklere uymayan rehberler için cezai yaptırımlar ve caydırıcı önlemler oluşturulmuştur. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yaşayan yabancı uyruklu bireylerin rehberlik yapmaları yasaklanmıştır. Bu düzenleme seyahat acentelerinin yetkisiz rehber çalıştırmalarına karşı da etkili tedbirler içermektedir (Gökdemir, 2017).

2.2.2. Profesyonel Turist Rehberliği Eğitimi

Profesyonel turist rehberliği eğitimi, turizm sektörünün dinamik ve çok yönlü yapısına ayak uydurabilen, kültürel ve tarihi zenginlikleri etkili bir şekilde aktarabilen bireylerin yetiştirilmesini amaçlayan kapsamlı bir programdır. Bu eğitim programları rehber adaylarına destinasyonların özgün özelliklerini, tarihi mekânlarını, kültürel mirasını ve turistlerle etkili iletişim kurma becerilerini kazandırarak onları sektörün profesyonel birer temsilcisi haline getirir. Verilen eğitimler hem turizm sektörüne değer katan nitelikli rehberlerin yetişmesine katkı sağlar hem de turistlerin seyahat deneyimini zenginleştirir. Çalışmanın bu bölümünde profesyonel turist rehberliği eğitiminin dünyadaki ve Türkiye'deki durumu ele alınacaktır.

2.2.2.1. Dünyada Turist Rehberliği Eğitimi

Dünya çapında rehberlik eğitimine dair ortak bir standart henüz oluşturulmamıştır. Eğitim programlarının içeriği benzerlik gösterse de süreleri, uygulama gezilerine ayrılan zaman, kabul ve mezuniyet şartları gibi konularda belirgin ayrılıklar bulunmaktadır (Çolakoğlu vd., 2014). Ancak birçok ülkede rehberlik mesleğini yapacak olan bireylerin belirli eğitimleri alması yaygın bir uygulama olarak kabul edilmektedir (Ahipaşaoğlu, 2001).

WFTGA'nın (World Federation of Tourist Guides Association) 2011 yılında yayınlamış olduğu bir araştırmada dünyada 61 ülke ele alınmış ve bu ülkelerden 54'ünün WFTGA üyesi olduğu belirlenmiştir. İncelenen bu 61 ülkede toplamda 85 Turist Rehberliği Birliği veya derneği faaliyet göstermektedir. Bununla birlikte, resmi turist rehberliği örgütlenmesi için oda, birlik, lonca, dernek ve federasyon adları altında kurulmuş 77 farklı örgüt olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak bu 77 örgütün bulunduğu 61 ülkeden sadece 29'unda turist rehberliği için bir kokart veya sertifika uygulamasının olduğu görölmüştür. Kokart veya sertifika uygulamasının olduğu bu 29 ülke Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Turist rehberliği kokart/sertifika uygulaması bulunan ülkeler.

Ülkeler		
1. Amerika (bazı bölgelerde)	11. Irak	21. Mısır
2. Arjantin	12. İran	22. Nepal
3. Avusturya	13. İsrail	23. Peru
4. Bhutan	14. İsveç	24. Singapur
5. Brezilya	15. İtalya	25. Sri Lanka
6. Endonezya	16. Japonya	26. Tayland
7. Ermenistan	17. Kanada (Montreal)	27. Türkiye
8. Güney Afrika	18. Kıbrıs	28. Ürdün
9. Hırvatistan	19. Letonya	29. Yunanistan
10. Hindistan	20. Malezya	

Kaynak: (Akın, 2018)

Tablo 2'de belirtilen 29 ülkede turist rehberliği eğitimi, Eğitim Bakanlığı, Ticaret ve/veya Turizm Bakanlıkları ile sivil toplum kuruluşları tarafından hem örgün hem de yaygın eğitim şeklinde sunulmaktadır. 61 ülkenin incelendiği araştırmada, sadece 15 ülkede kapsamlı ve üniversite düzeyinde turist rehberliği eğitimi verildiği ortaya çıkmıştır. Ülkeler arasında turist rehberliği eğitim süreleri değişiklik göstermektedir. Örneğin, Çek Cumhuriyeti, Mısır, Endonezya ve Litvanya'da bu süre 4 yıl iken Güney Afrika'da 3-4 yıl, Türkiye'de 2-4 yıl, Yunanistan'da 2,5 yıl ve Gürcistan, Malta, İtalya ile Singapur'da 2 yıldır. Brezilya ve İsveç'te ise turist rehberliği eğitimi 1 yıl sürmektedir (Akın, 2018).

ABD, Fransa ve Japonya gibi ülkelerde rehberlik mesleği için eğitim zorunluluğu bulunmamaktadır. Eğitim süresi en az olan ülke Güney Afrika Cumhuriyeti'nde bu süre 3 hafta iken en uzun eğitim süresine sahip olan Arjantin'de 5 yıldır. Türkiye'nin turizmde rekabet ettiği Yunanistan'da zorunlu eğitim süresi 3 yıldır. Fransa, Almanya, Yunanistan, Hollanda ve Norveç gibi bazı ülkelerde rehberlik eğitimi ücretsizken Filipinler, Japonya, Danimarka ve İsrail gibi ülkelerde eğitim ücretleri konusunda önemli farklılıklar bulunmaktadır. Kanada, Avusturya, Kanarya Adaları, Danimarka, İngiltere, İsrail, Güney Afrika ve Singapur gibi ülkeler sürekli eğitimi zorunlu kılmaktadırlar. Bazı ülkeler, belirli aralıklarla yeterlilik sınavları düzenleyerek sürekli eğitimi desteklemektedir. Bu sınav periyotları Kanarya Adaları'nda 2 yıl ile sınırlıyken İsveç ve İngiltere'deki Cambridge Rehberleri için bu periyot 5 yıla kadar çıkabilmektedir. Her ülke, bölge, şehir, devlet veya dernek rehberlik eğitimi ve uygulaması için kendi özgün yaklaşımını benimsemekte ve bu konuda farklı modeller geliştirmektedir (Esen ve Gülmez, 2017). Bu çeşitliliği anlamak adına bazı örnekler vermek mümkündür:

Tablo 3. Dünyada verilen turist rehberliği eğitimi ile ilgili ortak bilgiler.

Ülkeler	Rehber Olma Şartı	Eğitim Süresi	Düzy Türleri	Çalışma Zamanları	Bağlı Olunan Kurum	Kurum	Rehber Profili	Çalışma Alanları
ABD	7 günlük kurs 10 gün eğitim	17 gün	Yok	-	Uluslararası Tur Yönetimi Enstitüsü Uluslararası Rehber Akademisi	Uluslararası Tur Yönetimi Enstitüsü Uluslararası Rehber Akademisi	ABD	Bölge
Kanada	Ortaöğretim mezunu olma En az 1 yabancı dil	-	Yok	-	-	-	ABD	Bölge
İskoçya	%70 başarı 4 tane deneme 1 proje	680 saat teorik 7 gün uygulama gezisi	Beyaz Yeşil Mavi Sarı rozet	-	İskoç Turist Rehberleri Birliği	University of Edinburgh	İskoçya	Bölge Ülke
Fransa	En az 2 dil	12-14 hafta	Yok	Tam veya yarı zamanlı	Millî Eğitim Bakanlığı	BTS Turizm Programı Turizm Uygulama Okulu ve Uygulama Enstitüsü	Fransa	Bölge
Almanya	Kurumlar belirler	6-9 ay	Yok	-	Yasal bir düzenleme yok	Seyahat Acentesi Tur Op. Belediye	Almanya	Bölge
Rusya	En az 1 dil	5 yıl	Yok	Tam veya yarı zamanlı	Turizm Müdürlüğü	Üniversite Meslek liseleri	Rusya	Bölge Ülke
Yunanistan	En az lise mezunu Akıcı Yunanca	2,5 yıl	Yok	Tam veya yarı zamanlı	Kalkınma Bakanlığı	Üniversite	AB ülkesi Yunan	Ülke
Avusturya	En az 2 dil	3 yıl	Yok	-	Ticaret Odası	Avusturya Federal Cum. Turizm Bakanlığı	Avusturya	Bölge

Kaynak: (Tanrısever, Bektaş, & Koç, 2019)

*Amerika Birleşik Devletleri'*nde ulusal bir rehberlik eğitimi mevcut değildir, fakat turist rehberleri için eğitim imkânı sunan Uluslararası Tur Yönetimi Enstitüsü ve Uluslararası Rehber Akademisi gibi bazı kuruluşlar bulunmaktadır. Uluslararası Tur Yönetimi Enstitüsü, turist rehberleri ve tur operatörleri için iki farklı eğitim seçeneği sunmaktadır. Bir kişinin turist rehberi olarak çalışabilmesi için rehberlik teknikleri, problem çözme yetenekleri, iletişim yönetimi gibi konularda pratik yapabileceği 7 günlük bir kursa dahil olması gerekmektedir. Öte yandan Uluslararası Rehber Akademisi, turist rehberi olmak isteyen kişilere 10 günlük bir eğitim program ile pratik yapma fırsatı sunmaktadır. Amerika'da faaliyet gösteren üniversitelerin turizmle ilgili bölümlerinde turist rehberliği eğitimi verilmemektedir (Tanrısever vd., 2019). Belge edinme şartları eyaletlere göre değişiklik göstermektedir. Örneğin, Washington'da eğitim sonrası yazılı ve sözlü sınavlar düzenlenirken Louisiana'da 150 soru içeren bir test uygulanmaktadır. İsteyen kişiler, turist rehberliği konusunda özel kurslara katılarak kendilerini eğitmekte ve sınav için hazırlanmaktadırlar (Çolakoğlu vd., 2014).

Afrika'da, *Mısır* ve *Zimbabve* hariç rehberlik eğitimi ve örgütlenme konusunda belirgin bir yapılanma bulunmamaktadır. Senegal, Umman, Tunus, Etiyopya, Mozambik ve Uganda'da rehberlik yapan bireyler, örgütlenme ve eğitim için çeşitli girişimlerde bulunmaktadırlar. Mısır'da ise rehberlik alanında sendika seviyesinde bir örgütlenme mevcuttur ve bu sendika rehberlerin yeteneklerini geliştirmek amacıyla çeşitli eğitimler sunmaktadır (Çolakoğlu vd., 2014). Turizmin ivme kazandığı Zimbabve'de turist rehberliği eğitimiyle ilgilenen üç farklı kuruluş faaliyet göstermektedir. Bu üç kurum, turist rehberliği mesleğine dair gereken bilgi ve deneyime sahip oldukları için belirli görevler üstlenmişlerdir. Zimbabve Turizm Otoritesi, turizm sektöründeki standartların oluşturulması ve takip edilmesi için aktif rol almaktadır. Öte yandan Zimbabve Profesyonel Avcılar ve Rehberler Derneği, ülke genelindeki profesyonel avcılar ve turist rehberlerinin haklarını savunan ve destekleyen bir yapıdır ve profesyonel avcılar için eğitim programları düzenlemektedir (Tanrısever vd., 2019).

*Almanya'*da turist rehberliği eğitimi sunan resmi bir devlet kurumu olmamakla birlikte bu alanda deneyimli ve bilgi sahibi rehberler mevcuttur. Yapılan bir araştırmaya göre Almanya'daki rehberler, uzman rehberler ve uzmanlık gerektirmeyen (tur lideri) rehberler olarak iki ana kategoride faaliyet göstermektedir. Genellikle akademik unvanlara sahip olan uzman rehberler, tur operatörlerinin düzenlediği bilimsel inceleme turlarında görev almaktadır. Almanya'da turist rehberliği sektöründe faaliyet gösteren üç önemli sivil toplum

kuruluşu şunlardır: Bundesverband Turist Rehberleri Birliği, Münih Turist Rehberleri Birliği ve Potsdam Turist Rehberleri Birliği. Alman hükümeti tarafından turist rehberlerine yönelik düzenlenmiş resmi bir meslek yasası, belge veya diploma bulunmamasına rağmen (Akın, 2018) rehberlik eğitimleri seyahat acenteleri, tur operatörleri ve yerel yönetimler tarafından 6 ile 9 aylık ücretli programlar olarak organize edilmektedir. Bu eğitim programları, farklı şehirlerde farklılık gösterebildiğinden yerel yönetimler ve acenteler, eğitimi tamamlayan bireylere doğrudan iş fırsatı sunmaktadır. Dil ve yaş sınırı gibi bazı kriterler ise acente veya yerel yönetimler tarafından belirlenmektedir (Tanrısever vd., 2019).

Avusturya'da turist rehberi olmak isteyenlerin öncelikle ülkenin Ticaret Odası'na başvuru yapmaları gerekmektedir. Adaylar, Ticaret Odası tarafından gerçekleştirilen mülakat ve yazılı sınavlara tabi tutulur ve en az iki yabancı dilde akıcı olmaları beklenmektedir. Bu değerlendirmeleri başarıyla tamamlayan bireyler 3 yıllık eğitim programına katılma hakkı kazanır. Avusturya Federal Cumhuriyeti Turizm Bakanlığı'na göre bu kurs programında katılımcılara Viyana, Avrupa ve Dünya tarihi, mimari, müzik, sanat ve tiyatro tarihi, Avusturya edebiyatı, tıp ve endüstri tarihi, coğrafya ve konuşma teknikleri gibi konularda eğitimler verilmektedir (Yenipınar ve Zorkirişçi, 2013).

Endonezya Turizm Bakanlığı, turist rehberliği eğitim programını 3 aylık bir süreçte gerçekleştirmekte ve bu programı başarıyla tamamlayan rehberlere üç farklı sertifika vermektedir: Yeşil Rozet, Sarı Rozet ve Beyaz Rozet. Yeşil Rozet sertifikasına sahip olan rehberler, kendi şehirlerinde rehberlik yapabilirlerken Sarı Rozetli rehberler ise eyalet genelinde rehberlik yapma yetkisine sahiptirler. Bakanlık, Yeşil ve Sarı Rozet için adaylara 121 saatlik bir eğitim sunmaktadır. Beyaz Rozet sertifikasına sahip olan rehberler ise 250 saatlik bir eğitim sürecini tamamlayarak uzmanlık gerektiren özel bölgelerde rehberlik yapabilme hakkına sahip olurlar. Turist rehberliği için herhangi bir rozet tipinde adayların en az bir yabancı dili akıcı bir şekilde konuşabilmeleri gerekmektedir (Akın, 2018).

Fransa'da turist rehberliği yapabilmek için adayların Sanat Tarihi, Arkeoloji, İletişim ve Turizm gibi konularda eğitim görmüş ve bu konularda mesleki deneyime sahip olmaları gerekmektedir. Fransa'da iki farklı düzeyde turist rehberi lisansı bulunmaktadır: bölgesel ve ulusal uzmanlaşma seviyeleri. Bölgesel düzeyde uzmanlaşmak isteyen adaylar, yerel yetkililer tarafından düzenlenen sınavlara katılmak zorundadırlar. Bu sınavı başarıyla geçebilmek için adayların Fransızca'yı etkili bir şekilde kullanabilmeleri, en az bir yabancı dil bilgisine sahip olmaları ve en az iki yıllık yüksek öğrenim geçmişine sahip olmaları gerekmektedir. Ulusal düzeyde uzmanlaşma için ise adayların, Fransızca'yı akıcı bir şekilde

konusabilme ve anlayabilme yeteneğinin yanı sıra Fransızca 'ya ek olarak en az iki yabancı dil bilgisine sahip olmaları ve ilgili alanda bir yıl süreyle eğitim almış olmaları gerekmektedir. Eğitimlerini başarıyla tamamlayan ve ulusal turist rehberi unvanını kazanan bireylere belgelendirme amacıyla kokart verilmektedir (Değirmencioğlu, 1998).

İskoçya'da turist rehberi olmayı hedefleyen bireyler başvurularını İskoç Turist Birliği'ne yapmaktadırlar. Başvuru sürecinde adaylar, mülakat ve dil yeterliliği sınavlarına tabi tutulmakta olup başarılı olanlar 4 günlük bir ön eğitim programına dahil edilmektedir. Bu ön eğitimi başarıyla tamamlayan ve ardından yapılan sözlü ve yazılı sınavlarda da %60 başarılı olan adaylar, eğitim sürecine öğrenci olarak devam etmektedirler. Eğitimlerin gerçekleştirildiği kurum Edinburgh Üniversitesi olup iki yıllık bir program kapsamında 120 saat teorik bilgi, 280 saat pratik rehberlik eğitimi, online eğitimler ve 7 günlük bir İskoçya turu gibi aktiviteler yer almaktadır. Eğitimin sonunda dört gün süren kapsamlı bir değerlendirme süreci bulunmaktadır; bu süreçte yazılı, sözlü, pratik uygulama ve proje sunumu gibi bölümler yer almaktadır. Eğitimi başarıyla tamamlayan adaylara ön lisans seviyesinde bir üniversite diploması eşdeğerinde sertifika verilmektedir (Çolakoğlu vd., 2014).

Kanada hükümeti turist rehberliği eğitimini, 1985 yılından beri resmi olarak yetkilendirdiği Kebek Otelcilik ve Turizm Enstitüsü aracılığıyla sunmaktadır. Enstitü, adayların turist rehberi olarak görev yapabilmeleri için gereken bilgi, beceri ve yabancı dil yeteneklerini kazandırmak üzere çalışmalarını sürdürmektedir. Adaylardan, İngilizce ve Fransızca dillerine ek olarak en az bir yabancı dili daha bilmeleri beklenmektedir. Rehberlik eğitimi, toplamda 255 ders saati süresince ve 7 aylık bir uygulama dönemiyle devam etmektedir. Bu süreçte adayların gerçekleştirecekleri bireysel araştırma projeleri de bulunmaktadır. Ülkede turist rehberliği eğitimi, iki yıllık periyotlarla sunulmaktadır. Bu sayede öğrencilere takip eden yılda aynı enstitü bünyesinde düzenlenen tur yöneticiliği eğitimine katılma imkânı da sağlanmaktadır. Eğitimlerin tamamlanmasının ardından adayların diploma alabilmeleri için yapılan sınavlarda %70 veya üzeri başarı elde etmeleri gerekmektedir. Kanada'da turist rehberliği eğitimi dışında herhangi bir kokart uygulaması bulunmamaktadır (Gül, 2012).

Yunanistan'da turist rehberliği eğitimi, Kalkınma Bakanlığı tarafından yönetilen Turist Rehberliği Okulları'nda verilmektedir. 2001 yılında alınan bir kararla, tüm müzeler, tarihi mekânlar, abideler ve kiliseler gibi alanlarda faaliyet gösterecek rehber adaylarının bu okullardan mezun olması gerekmektedir. Bu eğitimi tamamlayan rehberler, bölgesel

sınırlama olmaksızın tüm Yunanistan genelinde rehberlik yapabilme yetkisine sahip olmaktadır. Ortaöğretimini tamamlamış bireylere yönelik olan bu eğitim programı iki buçuk yıl sürmekte olup özellikle Atina ve Selanik'teki devlet okullarında düzenlenmektedir. Ancak talepler doğrultusunda Rodos, Girit, Midilli ve Korfu gibi adalarda da eğitimler verilebilmektedir. AB üyesi ülkelerden olan adaylar için modern Yunan diline dair akıcılığı gösteren bir sertifika gerekmektedir. AB dışından başvuranlar ise lise mezunu olduklarını ve Yunan dilini iyi bildiklerini belgelemek durumundadırlar. Adaylar, seçtikleri yabancı dilde dil yeterlilik sınavına tabi tutulurlar ve bu sınavdan en az 20 üzerinden 16 puan almalıdırlar. Başarılı olan adaylar daha sonra Yunan tarih ve coğrafyası üzerine kompozisyon ve mülakat sınavlarına girmekte ve buradan da yine 20 üzerinden en az 14 puan almalıdırlar. Eğitim süresince toplam 1070 ders saati ve arkeoloji müzeleri ziyaretleri ile diğer turistik yerlere yönelik gezileri kapsayan uygulamalı dersler verilmektedir. Dönem sonlarında öğrenciler sözlü ve yazılı sınavlara tabi tutulmaktadır (Akın, 2018).

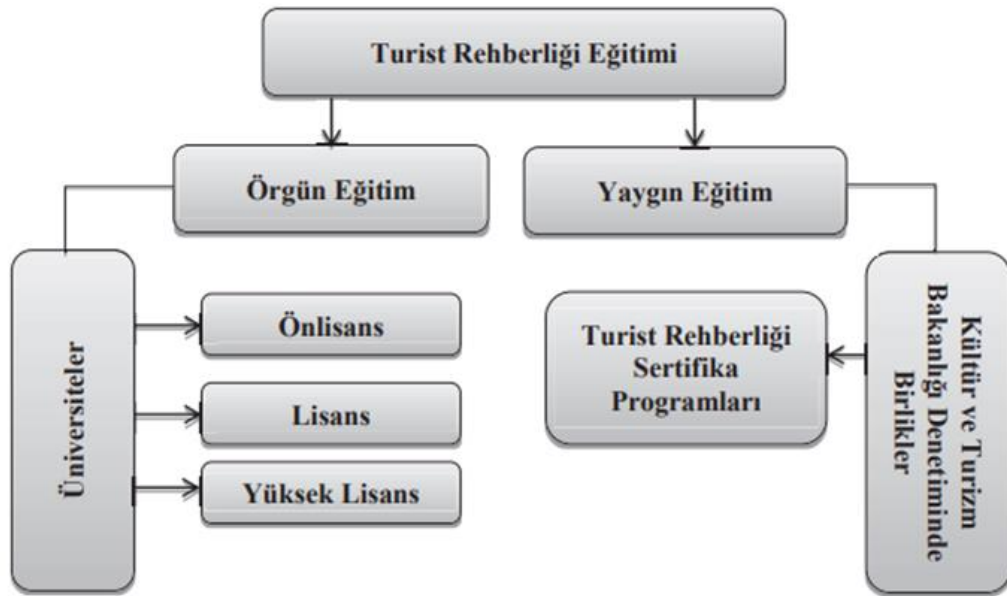
2.2.2.2. Türkiye’de Turist Rehberliği Eğitimi

Çok kültürlü ve uluslararası alanda imaj sorunlarıyla karşı karşıya olan Türkiye’de turist rehberliği mesleği büyük bir öneme sahiptir. Bu kritik mesleğin eğitimi Yükseköğretim kurumları ve T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı iş birliğiyle ülkemizde yürütülmektedir. 1990'lara kadar olan dönemde turist rehberlerinin eğitimi sadece Turizm Bakanlığı tarafından gerçekleştirilirken yabancı dil bilen lise veya üniversite mezunları kısa süreli kurslarla mesleğe hazırlanıyorlardı (Kılıçhan, 2019). 1970'lerde başlayan yükseköğretim seviyesindeki turizm eğitimi, 1990'larda daha spesifik alanlara odaklanmıştır. Genel turizm eğitimi yerine otel işletmeciliği, seyahat acenteciliği, yiyecek ve içecek hizmetleri ve rehberlik gibi özelleşmiş bölümler oluşturulmuştur. Turist rehberliği eğitimi başlangıçta iki yıllık meslek yüksekokullarında başlatılmış, daha sonrasında lisans seviyesine taşınmıştır (Çolakoğlu vd., 2014). Günümüzde ise bu eğitim lisansüstü düzeyde de sunulmakta, hem sektör için nitelikli profesyonel rehberler yetiştirmek hem de akademik kadro ihtiyacını karşılamak hedeflenmektedir (Kılıçhan, 2019).

Yükseköğretim kurumlarının turist rehberliği programlarından mezun olan bireyler, yabancı dil yeteneklerini ya YDS sınavıyla resmileştirmekte ya da T.C. Kültür ve Turizm

Bakanlığı'nın düzenlediği yabancı dil sınavlarında başarı göstererek belgelemektedirler. Ayrıca, Türkiye turu uygulama gezisine katılıp bu geziden başarıyla geçtiklerine dair belgelerini T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na sunmaları durumunda rehberlik ruhsatnamelerini alabilmektedirler (Çolakoğlu vd., 2014). Turist rehberliği ruhsatnamelerini alan rehberler ikamet ettikleri ildeki meslek odasına, eğer bulundukları ilde böyle bir meslek odası yoksa en yakın ildeki ilgili odaya üye olmalıdırlar (Akın, 2018). Bu sürecinin amacı hem yerli hem de yabancı turistlere Türkiye'nin zengin kültürel mirasını ve değerlerini doğru ve güvenilir bir şekilde aktarabilecek, bilgili, Atatürk'ün ilke ve inkılâplarını benimseyen ve bu doğrultuda hareket eden çağdaş rehberler yetiştirmektir (Değirmencioğlu Ö. , 2001).

Türkiye'de turist rehberliği eğitimi, örgün ve yaygın eğitim olmak üzere iki ana kategoride yapılandırılmıştır. Örgün öğretim kapsamında ön lisans seviyesinde meslek yüksekokullarında iki yıllık programlar, lisans seviyesinde ise fakülte veya yüksekokullar ile lisansüstü seviyede sosyal bilimler enstitülerinde eğitimler verilmektedir. Yaygın eğitim ise 2012 yılına kadar T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından düzenlenen kurslarla sağlanırken 2012'de meslek yasasının kabulüyle Turist Rehberleri Birliği (TUREB) tarafından belirlenen bölge ve dilde sertifika programları şeklinde devam etmektedir (Eker, 2015).

Şekil 1. Turist rehberliği eğitimi (Eker, 2015).

2.2.2.2.1. Örgün Turist Rehberliği Eğitimi

Ülkemizde turist rehberliği eğitimi, örgün eğitim kapsamında YÖK'e bağlı üniversitelerde 2 yıllık ön lisans, 4 yıllık lisans ve lisansüstü programları ile gerçekleştirilmektedir.

Türkiye'de 1990'lardan beri *ön lisans* seviyesinde turist rehberliği eğitimi sunulmaktadır. Ankara Üniversitesi Başkent Meslek Yüksekokulu'nun 1992'de ilk turist rehberliği ön lisans programı mezunlarını vermesiyle turist rehberliği eğitiminin üniversiteler bünyesinde verilmesine yönelik bir adım atılmıştır. Ankara Üniversitesi'nden sonra çeşitli üniversitelerin meslek yüksekokullarında turist rehberliği programları açılmaya başlamıştır (Kılıçhan, 2019). 2023 yılına gelindiğinde 19 farklı devlet üniversitesinin 23 meslek yüksekokulunda, 8 farklı vakıf üniversitesinde ve 1 adet de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki üniversitede hem örgün hem de uzaktan eğitim yöntemleriyle ön lisans seviyesinde turist rehberliği eğitimi verilmektedir (YÖK, 2023).

Türkiye'de turist rehberliği eğitiminin *lisans* seviyesine yükseltilmesi, mesleğin icrasının daha nitelikli olmasını ve sektördeki saygınlığının artırılmasını amaçlamaktadır. Lisans düzeyindeki ilk turist rehberliği eğitim programı 1997'de Erciyes Üniversitesi Nevşehir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu'nda başlatılmıştır. Zamanla yapılan düzenlemelerle bazı üniversitelerde bu programın ismi “turizm rehberliği” olarak güncellenmiş, hatta bazılarında “seyahat işletmeciliği ve turizm rehberliği” adıyla eğitimlere devam edilmiştir (Kılıçhan, 2019). 2023 verilerine göre Türkiye'de bu alanda 30 devlet üniversitenin ve 1 vakıf üniversitesinin turizm fakültelerinde, 4 adet devlet ve 3 adet vakıf üniversitesinin yüksekokullarında “turizm rehberliği” ve 2 devlet üniversitesinde ise “seyahat işletmeciliği ve turizm rehberliği” lisans programları mevcuttur (YÖK, 2023).

Turist rehberliği eğitim kalitesini yükseltmek ve üniversitelerin turizm rehberliği bölümlerine alanında deneyimli akademisyenler kazandırmak amacıyla rehberlik eğitiminin *lisansüstü* seviyede sunulması önerilmiştir. Bu yöndeki ilk adım Ege Üniversitesi tarafından atılmıştır. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015-2016 eğitim-öğretim yılında “Rekreasyon ve Turizm Rehberliği” tezli yüksek lisans programını açarak turizm rehberliğinde lisansüstü eğitimin öncüsü olmuştur (Eker, 2015). 2018 itibarıyla Türkiye genelinde sekiz üniversitenin sosyal bilimler enstitülerinde lisansüstü seviyede turizm rehberliği eğitimi sunulmaktadır ve bu sayının zaman içinde artması beklenmektedir.

Turizm rehberliği alanında yüksek lisans ve doktora programlarına katılan veya katılmayı planlayan bireylerin, özellikle Türkiye'nin gelecekteki turizm vizyonunu şekillendirecek konulara odaklanan şalışmalar yapma potansiyeli bulunmaktadır. Bu bağlamda, mesleğin gelecekte daha prestijli bir konuma ulaşması mşmkşndşr (Kılıçhan, 2019).

2.2.2.2.2. Yaygın Turist Rehberliği Eğitimi

Turizmin ilk dşnemlerinde Kşltşr ve Turizm Bakanlığı, rehberlik hizmetlerinin kalitesini artırmak amacıyla rehberlik kursları dşenlemiştir. Bu kurslara katılan ve başarıyla mezun olanlar dışındaki kişilerin rehberlik yapmasını engelleyen dşenlemeler getirilmiştir (Çolakoğlu vd., 2014). Bşylece Kşltşr ve Turizm Bakanlığı, Profesyonel Turist Rehberliği Yşnetmeliği çerçevesinde ilgili Turizm İl Mřdřrlřđřnřn talebi şzerine ihtiyaç duyulan dillerde ve sayılarda rehber yetiştirmek şzere kurs açma yetkisini şzerine almıştır (Ahipaşaoğlu, 2001). 25 Kasım 2005'e kadar bşlgesel ve ulusal rehberler yetiştiren kurslar dşenlenmiştir. Ancak bu tarihten itibaren çıkarılan bir yşnetmelikle bşlgesel rehberlik kimlik kartı sahiplerinin hakları korunarak bşlgesel rehberlik uygulaması sertifika programı sonlandırılmıştır (Eker, 2015). Ancak 26/12/2014 tarih ve 29217 sayılı Resmş Gazete 'de yayımlanan Turist Rehberliği Meslek Yşnetmeliği'ne gşre bazı dşenlemeler yapılmıştır. Yşnetmeliğe gşre TUREB ve TşRSAB'ın ortak şnerileri doğrultusunda, Kşltşr ve Turizm Bakanlığı onayıyla turizm sektşrşnşn gereksinimleri gşz şnşnde bulundurularak TUREB tarafından Bakanlık denetiminde şlkesel veya bşlgesel turist rehberliği sertifika programları dşenlenir. Sadece TUREB, turist rehberliği sertifika programlarını dşenleme yetkisine sahiptir; diğer kurum veya kuruluşlar bu yetkiye sahip değildir. Eğer bşlgesel sertifika programı için TşRSAB veya diğer birliklerden ortak bir şneri gelmezse Bakanlık, turizm sektşrşndeki ihtiyaçları belirleyerek gerekli dilde sertifika programının açılmasını isteyebilir. Bu durumda TUREB Bakanlığın talebini dikkate alarak gerekli adımları atar (Kşltşr ve Turizm Bakanlığı, 2014).

Sertifika programlarına kabul edilmek için yşnetmelikte geçen bazı şartlar dahilinde yapılan başvurular incelendikten sonra birlikler tarafından belirlenen komisyonlar seçme sınavı yapmaktadır. Bu seçme sınavı genel kşltşr, yabancı dil sşzlrş, yabancı dil yazılı ve mşlakat şeklinde aşamaları içerir. Seçme sınavını başarıyla tamamlayanlar sertifika programlarına kabul edilir. şlkesel sertifika programlarının sşresi en az 700 ders saati,

bölgesel sertifika programlarının süresi ise en az 150 ders saati olup katılımcıların derslere ve konferanslara devam etmeleri zorunludur. Ayrıca sertifika programına kaydolun bireylerin, program kapsamında belirlenen tarihi ve turistik yerleri tanımak üzere yurtiçinde gerçekleştirilen uygulama gezilerine katılmaları gerekmektedir. Bu uygulama gezileri, ülkesel ve bölgesel sertifika programları için farklı olarak düzenlenir. Sertifika programının ve uygulama gezilerinin tamamlanmasından sonra öğrencilere bitirme ve bütünleme sınavları uygulanır. Sınavı başarıyla tamamlayanlara bir başarı belgesi sunulur (Eker, 2015).

Sertifika programları kısa eğitim sürelerine rağmen nitelik açısından üniversitelerin turist rehberliği bölümleriyle rekabet edebilmekte, bu başarının arkasında ise bahsi geçen seçme sınavları yer almaktadır. Mülakat sınavında, birebir yapılan sözlü görüşmelerde adayların giyim, davranış, dış görünüş, psikolojik ve ideolojik yapıları dikkate alınarak rehberlik yapabilecek kapasitede olup olmadıkları değerlendirilir. Bu sayede mesleğe gerçekten ilgi duyan ve gereken yetkinliklere sahip bireyler programa dahil edilir. Bu özenli seçim sayesinde derslerin süresi ne kadar kısa olursa olsun öğrenci grubu daha homojen ve motive olmuş olur, bu da öğrenim verimliliğini artırır (Esen ve Gülmez, 2017). Sertifika programlarına başvuranların Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmaları şartıyla Türkçe bilgisinin ölçülmesine ihtiyaç duyulmamaktadır. Doğal olarak yabancı bir dil bilgisine sahip olan rehberler yerli turist gruplarına kendi ana dillerinde de bilgi aktarabilmektedirler. Bu sebeple Yönetmelik, katılımcılardan ileri seviyede bir yabancı dil bilgisi beklemektedir. Seçme sınavlarının bir diğer avantajı, sadece belirli bir yabancı dil düzeyine sahip bireylerin programa kabul edilmesidir. Bu yaklaşım, üniversitelerin rehberlik eğitiminde karşılaştığı yabancı dil sorununu programın başında çözüme kavuşturur ve katılımcıların eğitimlerini tamamladıktan sonra karşılaştıkları işle ilgili herhangi bir belirsizliği ortadan kaldırır (Ahipaşaoğlu, 2001).

Kültür ve Turizm Bakanlığı denetimi ve gözetimindeki sertifika programları ile uygulama gezilerinin dışında profesyonel turist rehberliği mesleğini halihazırda yürüten bireylerin, mesleklerinde belirli alanlarda uzmanlaşmalarını teşvik etmek için Turist Rehberleri Birliği veya ilgili meslek odaları tarafından ücretli veya ücretsiz uzmanlık eğitimleri de düzenlenmektedir. Bu eğitimler gastronomi, kuş gözlemciliği gibi özel konuları ve belirli bölgeleri kapsayabilmektedir (Kılıçhan, 2019).

2.2.3. Profesyonel Turist Rehberliğinde Uzmanlaşma

Uzman bir rehber, belirli bir alanda derinlemesine bilgi sahibi olan ve bu alandaki turlarda rehberlik yapan kişidir. Bu uzmanlık alanları destinasyonun özelliklerine, turizm çeşitliliğine ve özel ilgi alanlarına göre değişiklik gösterebilir. Rehberler, din, tarih, kültür veya mimari gibi kültürel konularda olduğu kadar kuş gözlemciliği, doğa yürüyüşleri, dağcılık, mağaracılık, dalış gibi teknik bilgi gerektiren alanlarda da uzmanlaşabilirler. Her bölgenin kendine özgü turizm özellikleri, farklı ilgi ve talepleri olan turistlere yönelik alternatif turizm seçenekleri sunar. Bu özel ilgi alanlarına yönelik turist beklentilerini karşılamak ve memnuniyetini artırmak için rehberlerin bu konularda özel eğitim alması ve uzmanlaşması gerekmektedir (Akpınar ve Avcı, 2021).

Profesyonel turist rehberliği mesleğinde uzmanlaşma, Türkiye'deki turizmin sürekli büyümesi, zenginleşmesi ve tüm yıl boyunca devam etmesi sayesinde turistlerin memnuniyetinin artmasına katkı sağlayacaktır. Bu uzmanlaşma için uzmanlaşma eğitim programları açılmalıdır. Anadolu'nun kültürel zenginliği ve çeşitliliği göz önüne alındığında her rehberin bu zengin mirasa tam anlamıyla hâkim olması zordur. Zamanla her rehber kendi ilgi alanlarına ve bilgi birikimine göre belirli bölgelerde uzmanlaşabilir. Turizm tüketicisinin değişen beklentileriyle birlikte belirli alanlarda uzman rehberlere olan ihtiyaç artmaktadır. Bu nedenle turist rehberliğindeki uzmanlaşma, Türkiye'nin turizm ürünlerini çeşitlendirme hedefiyle koordineli bir şekilde ilerlemelidir. Özellikle kültür turizminin uluslararası arenada daha fazla tanıtılması, uzman rehberlerin bilgi ve becerileriyle doğrudan ilişkilidir. Bakanlık, uzmanlaşma eğitimini doğrudan vermektense üniversitelerin ilgili bölümleri ve meslek kuruluşları ile iş birliği yaparak bu eğitimlerin daha etkili bir şekilde yürütülmesine destek olabilir. Bakanlığın bu alanda sadece yönlendirme ve denetim görevlerini üstlenmesi daha etkili bir yaklaşım olabilir (Temizkan, 2010).

Turist rehberliğinde uzmanlaşma, turizmin çeşitlenmesine ve bununla birlikte 12 aya yayılmasına, turist profillerinin zenginleşmesine, tüketici taleplerinin kapsamlı bir şekilde karşılanmasına katkıda bulunmaktadır. Aynı zamanda tam, net ve güvenilir bilgi iletişimi sağlayarak turist memnuniyetinin artırmasına katkı sağlamaktadır. Bu sebeplerle turist rehberliği alanında uzmanlaşma; sektörün ve mesleğin geleceği, rehber sayısının kontrol altında tutulması ve hem turist rehberleri hem de müşteri memnuniyeti için büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, uzmanlaşmanın turistler, seyahat acenteleri, tur operatörleri gibi

paydaşlar açısından da sağladığı katkılar bulunmaktadır. Bu katkıları üç başlık altında şu şekilde inceleyebiliriz (Celep, 2022):

Turist rehberliği mesleğine ve turist rehberine katkıları:

- Turist rehberliği, rehberin mesleki, kişisel ve sosyal gelişimine önemli katkılarda bulunarak kariyerinin çeşitlenmesine olanak tanır.
- Rehberin uzmanlığından kaynaklanan bilgi birikimi ve deneyimi, tur operatörleri ve seyahat acenteleri tarafından değer görerek fikirlerinden etkin bir şekilde yararlanılmasına olanak sağlar.
- Uzmanlaşmış rehberler, tur operatörleri ve seyahat acenteleri tarafından tercih edilir ve özel ayrıcalıklarla ödüllendirilir, bu da rehberin iş olanaklarını ve prestijini artırır.
- Rehberin çalışacağı tur operatörünü seçme özgürlüğü, rehberin iş tercihlerini ve uzmanlık alanlarını kişiselleştirmesine olanak tanır.
- Meslektaşları arasında farklılaşarak seçkin bir konuma gelme ve bireysel olarak markalaşma, rehberin tanınırlığını ve itibarını artırır.
- Uzman rehberlerin az olması, talep gören uzmanlık alanlarında rekabet avantajı sağlayarak kazançlarını artırır.
- Genç ve tecrübesiz turist rehberlerinin, uzun süreli deneyime sahip meslektaşları karşısındaki dezavantajlarını azaltmalarına yardımcı olur.
- Rehberin derinlemesine bilgi sahibi olması, turistlere daha kapsamlı ve nitelikli bilgiler sunarak daha etkili rehberlik yapmasına olanak tanır.
- Uzman olarak hizmet sunmanın, rehberin özgüvenini artırarak motivasyonunu yüksek tutmasına ve başarıyla hizmet vermesine katkı sağlar.

Seyahat acentesi, tur operatörü ve destinasyona katkıları:

- Destinasyon örgütlerinin desteklemesi, turistik bölgelerin gelişimine destek vererek sürdürülebilir turizmin önünü açar.
- Paket turların içeriğinin zenginleştirilmesini ve turistlere daha çekici ve kapsamlı deneyimler sunulmasını sağlar.
- Turizm sektöründeki boşlukların belirlenmesini ve benzersiz turistik ürünlerin geliştirilmesini sağlar.

- Özel ilgi alanlarına hitap eden ve kaliteli hizmet sunan turların oluşturulmasını sağlar.
- Talep gören turistik ürünlerin geliştirilmesi ve turistlerin daha fazla harcama yapmaya teşvik edilmesi ile kazancın artması sağlanır.
- Mevcut turist gruplarının taleplerini yerine getirerek pazarlama maliyetlerinin düşürülmesini sağlar.
- Turistik deneyimlerin kalitesinin yükseltilmesi ve turist memnuniyetinin artırılması ile turların niteliği artar.
- Lüks ve özel deneyimlere odaklanan turistik ürünlerin geliştirilmesiyle gelir düzeyi yüksek turistlerin tercih etmesi sağlanır.
- Turistik çeşitliliğin artırılması ve farklı bölgelerin turistik potansiyelinin değerlendirilmesine katkı sağlar.
- Turistik faaliyetlerin çevresel, kültürel ve ekonomik etkilerini dengeleyerek uzun vadeli turizm potansiyelini korumayı sağlar.
- Destinasyonların tanıtılmasıyla turistik bölgelerin benzersiz özelliklerinin vurgulanarak potansiyel ziyaretçilere çekici kılınmasını sağlar.

Turiste katkıları:

- Uzman turist rehberi hizmeti sayesinde kapsamlı ve doğru bilgiye erişme imkânı bulmalarını sağlar.
- Destinasyonu ve içindeki her türden kültürel mirası derinlemesine tanıyabilmelerini sağlar.
- Tur içeriğinin eksiksiz ve doğru bir şekilde uygulanmasıyla turdan memnuniyetle ayrılımları sağlanır.
- Bir turistik destinasyonu ilk gören kişi olarak, keşifçi (alosentrik) turist deneyimini yaşayabilmeleri sağlanır.

Çetin ve Kızılırmak (2012) yaptıkları araştırmada rehberleri, uzmanlaştıkları tur kategorilerine göre incelemişlerdir. Araştırmaya göre turist rehberlerinin büyük bir bölümü % 48 ile arkeoloji konusunda uzmanlaşmıştır. Dini turlarda uzmanlaşan rehberler % 35 ile ikinci sıradadır. Ayrıca % 18'lik bir kesim mimarlıkla ilgili, % 17'si ise diğer sanat dallarıyla ilgili konulara odaklanmıştır. Rehberlerin % 9'u mavi yolculuk, % 5'i gastronomi, % 5'i

hiking-trekking, % 3'ü sualtı rehberliği ve % 18'i şehir içi yürüyüş turlarında görev yapmaktadır. Bu veriler, turistlerin tercihlerine ve katıldıkları tur türlerine bağlı olarak rehberlerin çeşitli alanlarda uzmanlaşmasının önemini vurgulamaktadır. Özellikle özel ilgi turizminin popülerliği göz önüne alındığında farklı konularda uzmanlaşmış rehberlerin sayısının artması beklenmektedir. Bu kapsamda da meslek örgütleri TUREB ve İstanbul Rehberler Odası, rehberlere farklı alanlarda uzmanlaşma fırsatı sunmak amacıyla eğitim programları, gezi organizasyonları, konferanslar ve seminerler düzenleyerek uzmanlaşmalarını teşvik etmektedir.

2.2.4. Profesyonel Turist Rehberleri Meslek Örgütleri

Turist rehberliği mesleğinde hizmetin kalitesi ve standartları, mesleki örgütlenmenin önemini ortaya koymaktadır. Mesleki örgütler, turist rehberlerinin eğitimini, sertifikasyonunu ve etik standartlarını belirlemekte, sektörde kalitenin ve profesyonelliğin korunmasını sağlamaktadır. Ayrıca, mesleki örgütlenme rehberler arasında bilgi paylaşımını teşvik eder, mesleki gelişim ve yükselme fırsatları yaratır. Bu kapsamda, turist rehberliği mesleğinin sürdürülebilirliği ve sektördeki saygınlığı için mesleki örgütlenmenin rolü büyüktür. Rehberlik mesleğinde, diğer birçok alanda olduğu gibi örgütlenme üç farklı seviyede gerçekleşmektedir. Bunlar yerel veya bölgesel örgütler, ulusal örgütler ve uluslararası örgütlerdir (Çolakoğlu vd., 2014). Dünyada ve Türkiye’de rehberlik mesleği örgütleri şu şekildedir:

Dünya Turist Rehberleri Birlikleri Federasyonu (World Federation of Tourist Guide Associations-WFTGA): 1985 yılında İsrail Rehberler Birliği'nin öncülüğünde düzenlenen ilk uluslararası turist rehberleri konferansında dünya çapında rehberlik mesleği için bir federasyon oluşturma fikri ortaya atılmıştır. Bu öneriyi takiben 1987'de Avusturya'da yapılan ikinci toplantıda federasyonun resmi kuruluşu gerçekleştirilmiştir. Federasyon, ulusal ve yerel rehberlik birliklerinin yanı sıra henüz bir örgütlenmeye sahip olmayan bölgelerdeki rehberlere bireysel üyelik imkânı sunmaktadır. Kâr amacı gütmeyen kurumlar da federasyona katılabilmektedir. Federasyonun ana hedefi rehberlerin kendi bölgelerini etkili bir şekilde temsil etmelerini teşvik etmektir. Bu federasyon, rehberlik birliklerinin faaliyetlerine destek sağlamanın yanı sıra herhangi bir yerde rehberlere ihtiyaç duyanların doğru rehberlerle buluşmasına da yardımcı olmaktadır (Çolakoğlu vd., 2014).

Federasyonun merkezi Londra'da bulunmakta ancak başvurular Viyana'ya yönlendirilmektedir. Federasyonun yetkili üyeleri ve alan temsilcileri, profesyonel turist rehberlerinden oluşmaktadır. Federasyonun resmi dili İngilizcedir. Yönetim işleri, iki yılda bir gerçekleştirilen toplantılarda seçilen yürütme komitesi tarafından idare edilmektedir. Ayrıca federasyon “Uluslararası Turist Rehberleri Günü” etkinliklerini koordine etmektedir. Her yıl 21 Şubat'ta rehberlik mesleğinin önemini ve değerini vurgulamak amacıyla üyeler, halk, yerel yönetimler ve medya temsilcileri bir araya gelerek mesleğin profilini yükseltmeyi amaçlamaktadırlar (Polat, 2001).

Avrupa Turist Rehberliği Birlikleri Federasyonu (European Federation of Tourist Guide Associations-FEG): Federasyon, mesleği Avrupa düzeyinde temsil etmek, Avrupa'ya gelen tüm ziyaretçilere sunulan hizmet kalitesini duyurmak ve geliştirmek ve Avrupa çapında profesyonel turist rehberliği bağlantılarını bir araya getirmek ve güçlendirmek amacıyla 1986 yılında Paris'te kurulmuştur. Üyeler, Avrupa'daki profesyonel ve nitelikli turist rehberleridir. Avrupa'daki profesyonel turist rehberlerinin sesidir ve turizmde yüksek standartların ve kalitenin savunucusu olarak kabul edilmektedir. Birçok Avrupa kuruluşu ve grubunun aktif bir üyesidir ve önemli Avrupa forumlarında katılımcı veya gözlemci olarak yer almaktadır. Mevcut asil üyeleri Avusturya, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Fransa, Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Letonya, Malta, Hollanda, Polonya, Portekiz, Romanya, Rusya, Slovenya, İspanya, İsveç ve Birleşik Krallık'tır. Kısmi üyeler ise Ermenistan, Estonya, Finlandiya, Macaristan, Kosova, Norveç, Sırbistan ve Ukrayna'dır. Tüm delegeler için her yıl düzenlenen Avrupa Turist Rehberleri Toplantılarının 22.si 2023 yılında Portekiz'de gerçekleştirilmiştir (FEG, 2023).

Turist Rehberleri Birliği (TUREB): 6326 Sayılı Turist Rehberliği Meslek Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle birlikte ilk olarak ülke çapında Turist Rehberleri Birliği (TUREB) adında bir üst birlik ve bu birliğin altında bölgesel ve il düzeylerinde rehber odaları da kurulmuştur. Merkezi Ankara'da bulunan bu birlik, ilk olarak 1998'de dört meslek örgütünün bir araya gelmesiyle kurulmuştur. Daha sonra 15 Nisan 2002'de yedi rehberlik meslek örgütünün katılımıyla genişlemiştir. İstanbul, İzmir, Ankara, Antalya, Kapadokya, Kuşadası ve Marmaris gibi şehirlerdeki rehberlik meslek örgütleri bu birlikte yer almışlardır. 3 Nisan 2006'dan itibaren bu birlik İstanbul, İzmir, Ankara, Kapadokya, Kuşadası, Karadeniz, Bodrum ve Çeşme gibi bölgelerdeki diğer derneklerin de katılımıyla çalışmalarına devam etmiştir. 2010 yılında ise tüm rehber kuruluşları, turist rehberlerinin tek bir çatı altında örgütlenmeleri ve “meslek” olarak kabul edilmeleri için yeni bir TUREB

protokolü ile bir araya gelmiştir. Bu protokol, turist rehberliği mesleği için sorunları çözmeyi ve bir meslek yasasının oluşturulmasını hedeflemiştir (Gökdemir, 2017).

TUREB, turist rehberlerinin bağlı olduğu ve en üst yetkiye sahip meslek kuruluşudur. Rehber odaları da TUREB' in altında yer alan ve tüzel kişiliğe sahip kamusal bir yapıdır. En az 150 turist rehberinin bulunduğu illerde, bu rehberlerin %33'ünün talebiyle kurulabilmektedir. Oda, kurulduğu ilin merkezinde yer alır ve aynı il içerisinde birden fazla oda kurulabilir. Oda bulunmayan illerde ise en az 50 turist rehberinin bakanlığa başvurusuyla bölgesel odalar oluşturulabilir. Bu odalar TUREB' in üyesi olarak faaliyet gösterir. Meslek kuruluşları, gerektiğinde turizm sektöründeki diğer özel veya resmi kurumlarla iş birliği yapabilir. Ayrıca, bu kuruluşlar ulusal ve uluslararası alanda faaliyet gösteren organizasyonlara üyelik haklarına sahiptir (Gökdemir, 2017). Tablo 4'te TUREB' e bağlı turist rehberleri odaları ve sorumlu oldukları iller gösterilmiştir.

Tablo 4. Turist rehberleri odalarının isimleri ve yetki çerçeveleri.

Turist Rehberleri Odaları	Yetki Çerçeveleri
Adana Bölgesel Turist Rehberleri Odası (ADRO)	Adana, Osmaniye, Mersin
Ankara Turist Rehberleri Odası (ANRO)	Ankara, Bartın, Çankırı, Çorum, Eskişehir, Karabük, Karaman, Kastamonu, Kırıkkale, Konya, Zonguldak, Afyonkarahisar
Antalya Turist Rehberleri Odası (ARO)	Antalya, Burdur, Isparta
Aydın Turist Rehberleri Odası (ATRO)	Aydın, Denizli
Bursa Bölgesel Turist Rehberleri Odası (BURO)	Bursa, Kütahya, Bilecik
Çanakkale Bölgesel Turist Rehberleri Odası (ÇARO)	Balıkesir, Çanakkale, Tekirdağ
Gaziantep Bölgesel Turist Rehberleri Odası (GARO)	Gaziantep, Kahramanmaraş, Kilis, Malatya, Hatay
İstanbul Turist Rehberleri Odası (İRO)	Bolu, Düzce, Edirne, İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Yalova, Kırklareli
İzmir Turist Rehberleri Odası (İZRO)	İzmir, Manisa, Uşak
Muğla Turist Rehberleri Odası (MUTRO)	Muğla
Nevşehir Turist Rehberleri Odası (NERO)	Aksaray, Kayseri, Kırşehir, Nevşehir, Niğde, Sivas, Yozgat
Şanlıurfa Bölgesel Turist Rehberleri Odası (ŞURO)	Adıyaman, Ağrı, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elâzığ, Hakkâri, Mardin, Muş, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak, Tunceli, Van
Trabzon Bölgesel Turist Rehberleri Odası (TRO)	Amasya, Ardahan, Artvin, Bayburt, Erzincan, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, Iğdır, Kars, Ordu, Rize, Samsun, Sinop, Tokat, Trabzon

Kaynak: (TUREB, 2023a)

Tablo 4'te görüldüğü üzere TUREB bünyesinde 6'sı bölgesel olmak üzere toplamda 13 adet meslek odası bulunmaktadır. Bu odalardan İstanbul, Antalya ve İzmir odaları

22.06.2012 tarihinde, geriye kalan 10 oda ise 11.03.2013 tarihinde 6326 Sayılı Turist Rehberliği Meslek Kanunu gereğince kurulmuşlardır.

2.2.5. Profesyonel Turist Rehberinin Çalışma Alanları ve Çalışma Şekilleri

Türkiye'de profesyonel turist rehberleri, yasal düzenlemeler dahilinde serbest olarak turist rehberliği yapma, bir seyahat acentesine bağlı olarak çalışma, seyahat acentesi kurma ve yönetme, kamu sektöründe görev alma, akademik alanda kariyer yapma ve turizm sektöründeki diğer işletmelerde çalışma gibi çeşitli olanaklara sahiptir (Kılıçhan, 2019).

Turist Rehberliği Meslek Kanunu'na göre, profesyonel turist rehberleri iki farklı şekilde faaliyet gösterebilir: eylemli ve eylemsiz. Rehberler kısa bir süreliğine mesleklerine ara vermek istediklerinde eylemsiz turist rehberliği statüsüne geçiş yapabilirler. Eylemli turist rehberliği ise bağımsız (freelance) olarak veya belirli bir seyahat acentesine bağlı olarak çalışma şeklinde iki farklı çalışma alanına sahiptir. Her iki rehberlik türü de farklı sorumlulukları beraberinde getirir. Bir seyahat acentesine bağlı çalışan bir rehberin bütün yasal sorumlulukları acenteyi kapsarken bağımsız olarak çalışan bir rehberin vergi ve sigorta gibi yükümlülükleri bireysel olarak karşılaması gerekmektedir. Son yıllarda yapılan vergi düzenlemeleriyle birlikte birçok turist rehberi vergi mükellefiyetini yerine getirmiştir. Ancak sektördeki ekonomik dalgalanmalar nedeniyle bazı rehberler, seyahat acenteleriyle çalışmaya başlamış veya geçici olarak eylemsiz turist rehberliğine geçmeyi tercih etmiştir. Bunların yanında profesyonel turist rehberlerinin, belirli bir sermayeyle yasalara uygun bir şekilde seyahat acentesi kurma ve işletme şansları da vardır. Ayrıca turizm sektöründeki diğer işletmelerde çalışma fırsatının yanı sıra Kamu Personeli Seçme Sınavı (KPSS) ile devlet kurumlarında görev alabilme olanakları da bulunmaktadır. Türkiye'deki turist rehberliği eğitime olan talebi karşılamak amacıyla Akademik Lisansüstü Eğitim Sınavı (ALES) ve dil sınavlarına (YDS, YÖKDİL, TOEFL vb.) girip akademik kariyer yaparak yükseköğretim kurumlarında çalışma imkanları da mevcuttur (Kılıçhan, 2019).

Türkiye'de turist rehberlerini sundukları bilgilere, uzmanlık alanlarına ve çalıştıkları konulara göre genel kültür rehberleri, konferansçı rehberler ve uzman rehberler olmak üzere üç kategoride değerlendirebiliriz. *Genel kültür rehberleri*; tarih, coğrafya, arkeoloji ve sanat tarihi gibi konularda geniş bilgiye sahip olan ancak belirli bir uzmanlık alanına odaklanmamış rehberlerdir. Temel turistik bilgileri sunarak müzelerin, tarihi mekanların ve

ülkenin genel tanıtımını gerçekleştirirler. *Konferansçı rehberler*; genel kültür rehberlerinin yaptığı işleri gerçekleştirirken özellikle şehirlerarası uzun yolculuklarda veya akşam yemeklerinden sonra gruplara özel konular hakkında sunumlar yapabilen kişilerdir. Sunumları, ülkenin eğitim sisteminden köy el sanatlarına kadar geniş bir yelpazeye sahip olabilir. Genellikle özel gruplar ve özel etkinlikler için görev alırlar ve konferans verecekleri konularda özel eğitim veya ilgiye sahip genel kültür rehberleri içinden seçilirler. *Uzman rehberler*, belirli bir bilgi veya etkinlik alanında derinlemesine bilgi sahibi olan profesyonellerdir. Bu “belirli bir konu” ifadesiyle Hititoloji, Hıristiyanlık Tarihi, fauna ve kuş göçleri gibi özel bilgi alanları kastedilmektedir. “Belirli bir etkinlik alanı” ifadesi ise sörf, sualtı yarışları, avcılık ve yürüyüş gibi sportif aktiviteleri içermektedir. Uzmanlık gerektiren konularda öncelikle genel kültür rehberleri arasından konuyla ilgili uzmanların seçilmesi tercih edilir. Bu seçim mümkün olmadığında doğrudan o alandaki uzmanların katılımıyla rehberlik hizmeti sağlanır (Tetik, 2012).

3. GEREÇ VE YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın yaklaşım ve yöntemi, evreni ve örnekleme, veri toplama aracı, verilerin nasıl değerlendirildiği ve araştırmanın sınırlılığı hakkında detaylı bilgiler verilmiştir.

3.1. Gereç

Bu çalışmada “Profesyonel turist rehberlerinin sağlık turizmine ilişkin algıları nelerdir?” sorusuna yanıt aranmıştır. Araştırmada fenomenolojik yaklaşım benimsenmiştir. Fenomenoloji, bireylerin belirli bir fenomen veya kavramla ilişkili anlayışlarını, duygularını, bakış açılarını ve algılarını ifade etmelerini sağlamak amacıyla kullanılan nitel bir araştırma yaklaşımıdır. Fenomenolojik araştırmalarda, belirli bir "fenomen" üzerinde vurgu yapılır ve katılımcıların bu fenomene yönelik algıları, bakış açıları, fenomeni nasıl anlamlandırdıkları, deneyimledikleri ve bu deneyimleri nasıl betimledikleri üzerine odaklanılır. Bu fenomen, bir kavram, bir düşünce veya bir duygudan oluşabilmektedir (Tekindal ve Arsu, 2020).

Çalışmanın evrenini Türkiye’deki tüm profesyonel turist rehberleri, çalışma evrenini ise Aydın Turist Rehberleri Odası’na (ATRO) bağlı olarak çalışan 833 adet profesyonel turist rehberi oluşturmaktadır. Nitel araştırmalarda tercih edilen amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolayda ulaşılabilir örnekleme ile çalışma evreninden 30 profesyonel turist rehberiyle yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın yöntemi kapsamında büyük bir örneklem grubuyla görüşme yapmak hem zaman açısından hem de maddi açıdan mümkün olamamaktadır. Amaçlı örnekleme yönteminde görüşme yapılması düşünülen kişilerin seçiminde evreni temsil etme gücü değil araştırmanın konusuyla doğrudan alakalı olup olmadığına bakılır. Bu şekilde verilerin derinlemesine çalışılmasına olanak sağlanmaktadır (Karataş, 2015).

Araştırma verilerinin toplanmasında yarı yapılandırılmış sorular kullanılmıştır. İki bölümden oluşan görüşme formunun ilk kısmında görüşme yapılan kişinin yaşı, eğitim durumu, mezun olduğu bölüm ve mesleki deneyimini içeren demografik özellikler hakkında

bilgi alınmıştır. İkinci kısımda ise araştırmanın amacı kapsamında görüşme yapılacak kişilerin sağlık turizmi ile ilgili bilgilerini, görüşlerini ve değerlendirmelerini belirlemeye yönelik 8 soru yer almıştır. Katılımcılara sorulan araştırma soruları, sağlık turizmiyle ilgili literatür taraması yapılarak Dalan ve Saltık (2021), Akdu ve diğerleri (2018), İrigüler ve Güler'in (2015) benzer çalışmalarından derlenerek araştırma konusuna uygun olacak şekilde araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. Uzman görüşleri alınarak, hazırlanan sorulara son şekli verilmiştir. Araştırma kapsamında sorulan temel sorular aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

1. Sağlık Turizmi kavramı size neyi ifade etmektedir?
2. Sağlık turizmi türleri hakkında bilginiz var mı? Bunlar nelerdir?
3. Sağlık turizminin diğer turizm türlerinden farkı sizce nedir?
4. Türkiye'nin sağlık turizmi potansiyeli hakkında düşünceleriniz nelerdir? Sağlık turizmi açısından sizce Türkiye tercih edilebilir bir yer midir? Neden?
5. Turist rehberliği mesleğinde uzmanlaşma alanı olarak sağlık turizmi rehberliği sizce gerekli midir? Neden?
6. Sağlık turizmi amacıyla gelen herhangi bir turiste rehberlik hizmeti verdiniz mi? Verdiyseniz turistlerin beklentileri nelerdir?
7. Sağlık turizmi rehberliği uzmanlaşma eğitimi düzenlense katılmayı düşünür müsünüz?
8. Türkiye'de sağlık turizminin geleceği hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

3.2. Yöntem

Nitel yöntemle gerçekleştirilen araştırmalarda, incelenen olay veya olguyla ilgili ayrıntılı bir algıya ulaşma çabası bulunmaktadır. Genellikle gözlem, görüşme, belge analizi ve söylev analizi gibi nitel veri toplama teknikleri kullanılarak gerçekleştirilen bu tür araştırmalarda, insanla ilgili algılar ve olaylar sosyal gerçeklikte ve doğal ortamda detaylı bir şekilde ele alınır. Nitel araştırma, farklı disiplinleri birleştiren bütüncül bir bakış açısına da sahip olarak insan deneyimini ve sosyal olayları derinlemesine anlama amacını taşır (Baltacı, 2019). Bu bilgilere dayanarak araştırmanın verileri, nitel araştırma yöntemlerinden

derinlemesine görüşme tekniği ile elde edilmiştir. Derinlemesine görüşme tekniğinin tercih edilme sebebi; araştırma konusunun tüm yönlerini kapsayan, çoğu zaman açık uçlu sorular sorulan ve ayrıntılı yanıtların alınmasına olanak tanıyan, birebir, yüz yüze görüşmeler yoluyla bilgiler elde edilmesine olanak tanıyan bir veri toplama tekniği olmasıdır. Verilerin toplanacağı kişilerin algısı, bilgisi, deneyimi ve gözlemleri görüşmeler yoluyla elde edilmektedir (Tekin ve Tekin, 2012).

Görüşmelerden elde edilen bulgular ise içerik analizi ile değerlendirilmiştir. İçerik analizi, ulaşılan verilerin daha derinlemesine incelenmesini ve bu verileri aydınlatan tema ve kavramlara ulaşılmasını gerektirdiği için benzer ve ilişkili olduğu düşünülen veriler belirli tema ve kavramlar çerçevesinde toplanır ve yorumlanır. İçerik analizi ile katılımcıların görüşlerinin içeriği sistematik olarak belirlenir (Karataş, 2015).

Araştırmanın sınırlılığını Aydın Turist Rehberleri Odası'na (ATRO) bağlı olarak çalışan profesyonel turist rehberleri oluşturmaktadır. Bunun amacı ise daha hızlı ve etkin yoldan verilere ulaşp değerlendirmelerin amaca uygun olarak belirlenen meslekteki kişilerin sağlık turizmi farkındalığına yardımcı olmaktır.

4. BULGULAR

Araştırma, ATRO' ya bağlı olarak çalışan 30 profesyonel turist rehberiyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmada kişisel verilerin saklı tutulması için profesyonel turist rehberleri “katılımcı 1, 2, 3, ..., 30” şeklinde kodlanmıştır. Katılımcılara yöneltilen 8 adet soru, ana ve alt temalar oluşturularak tablolaştırılmıştır. İlk tabloda katılımcıların demografik özellikleriyle ilgili bilgiler verilmiştir. Katılımcıların sorulara verdikleri yanıtlar içinden önemli olduğu düşünülen yorumlar tablolar altında belirtilmiştir.

Tablo 5. Profesyonel turist rehberlerinin demografik özellikleri.

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Düzeyi	Mezun Olunan Bölüm	Mesleki Deneyim
1	Erkek	24	Lisans	Turizm Rehberliği	1 Yıl
2	Erkek	28	Lisans	Turizm Rehberliği	4 Yıl
3	Erkek	48	Lisans	İngiliz Dili ve Edebiyatı	25 Yıl
4	Erkek	31	Lisans	Turizm Rehberliği	9 Yıl
5	Erkek	33	Doktorant	Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği	6 Yıl
6	Erkek	33	Lisans	Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği	6 Yıl
7	Erkek	36	Lisans	Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği	6 Yıl
8	Erkek	48	Lisans	Turizm Rehberliği	8 Yıl
9	Erkek	30	Lisans	Turizm Rehberliği	8 Yıl
10	Erkek	32	Lisans	Turizm Rehberliği	7 Yıl
11	Erkek	25	Lisans	Turizm Rehberliği	3 Yıl
12	Erkek	55	Lisans	Turizm Rehberliği	7 Yıl
13	Erkek	32	Lisans	Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği	9 Yıl
14	Erkek	50	Yüksek Lisans	İşletme	25 Yıl
15	Erkek	35	Lisans	Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği	8 Yıl
16	Erkek	32	Lisans	Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği	6 Yıl
17	Kadın	36	Lisans	Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği	12 Yıl
18	Kadın	52	Lisans	Turizm İşletmeciliği	26 Yıl
19	Kadın	36	Doktora	Turizm İşletmeciliği	11 Yıl
20	Kadın	39	Lisans	Uluslararası İlişkiler ve Avrupa Birliği	12 Yıl
21	Kadın	46	Ön Lisans	Turizm Rehberliği	10 Yıl
22	Kadın	32	Lisans	Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği	9 Yıl

Tablo 5. Profesyonel turist rehberlerinin demografik özellikleri (Devamı).

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Düzeyi	Mezun Olunan Bölüm	Mesleki Deneyim
23	Kadın	43	Yüksek Lisans	Klasik Arkeoloji	21 Yıl
24	Kadın	28	Lisans	Turizm Rehberliği	4 yıl
25	Kadın	28	Lisans	Turizm Rehberliği	1 yıl
26	Kadın	33	Lisans	Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği	3 yıl
27	Kadın	41	Lisans	Turizm Rehberliği	19 Yıl
28	Kadın	38	Lisans	Turizm Rehberliği	17 Yıl
29	Kadın	28	Lisans	Turizm Rehberliği	4 Yıl
30	Kadın	44	Lisans	Turizm Rehberliği	17 Yıl

Tablo 5’te, görüşme yapılan 30 profesyonel turist rehberinin demografik özellikleri gösterilmiştir. Görüşmelere katılan profesyonel turist rehberlerinden 14’ü kadın, 16’sı erkektir. Katılımcılardan 7 rehber 24-30 yaş, 14 rehber 31-40 yaş ve 9 rehber ise 41-55 yaş aralığındadır. Eğitim düzeylerine bakıldığında 1 rehber doktora, 2 rehber yüksek lisans, 25 rehber lisans ve 1 rehber ön lisans mezunuyken 1 rehber de doktora öğrencisi olarak eğitim hayatına devam etmektedir. Katılımcılardan 17’si “Turizm Rehberliği”, 9’u “Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği” bölümünden mezun olup 1 “İngiliz Dili ve Edebiyatı”, 1 “İşletme”, 1 “Uluslararası İlişkiler ve Avrupa Birliği” ve 1 de “Klasik Arkeoloji” bölümü mezunu rehber bulunmaktadır. Görüşmeye katılan profesyonel turist rehberlerinin 20’si 1-10 yıl arasında, 6’sı 11-20 yıl arasında, 4’ü ise 21 yıl ve üzerinde mesleki deneyime sahiplerdir. En uzun süre mesleki deneyime sahip olan rehberin 26 yıllık bir hizmet dönemi bulunmaktadır.

Tablo 6. Sağlık turizminin profesyonel turist rehberleri için ifade ettiği kavramlar.

Ana Tema	Alt Tema	N
Sağlık turizmi	Estetik operasyonlar	17
	Saç ekimi	9
	Diş tedavileri	9
	Cerrahi operasyonlar	9
	Kültürel turizm	9
	Ekonomik katkı	5
	Termal turizm	4
	Ülke reklamı	4
	Fiyat avantajı	3

Tablo 6’da “Sağlık turizmi kavramı size neyi ifade etmektedir?” soruna verilen cevaplar sonucunda ortaya çıkan kavramlar gösterilmiştir. Buna göre estetik operasyonlar 17

rehber, saç ekimi, diş tedavileri, cerrahi operasyonlar, kültürel turizm kavramları 9’ar rehber, ekonomik katkı 5 rehber, termal turizm ve ülke reklamı 4’er rehber, fiyat avantajı kavramı ise 3 rehber tarafından ifade edilmiştir. Bu soruya katılımcı 30: *“Benim için sağlık turizmi, daha başka pencerelerin açıldığı, Türkiye’nin tanıtımında sadece tarihin rol almadığı bir alandır.”* şeklinde cevap vermiştir. Katılımcı 22: *“İnsanların sağlık amacıyla yer değiştirerek turizm faaliyetlerine katılmasıdır.”* şeklinde ifade etmiştir. Katılımcı 9’un bu soruya vermiş olduğu cevap ise: *“Tedavi için başka bir yere seyahat eden birisinin aynı zamanda turizm faaliyetine de katılmış olması.”* şeklindedir. Katılımcı 17 ise farklı bir bakış açısıyla bu soruyu *“Yurtdışında fiyatların yüksek, hizmet kalitesinin düşük olmasından dolayı genellikle yabancı misafirlerin Türkiye’ye saç ekimi, diş tedavisi, estetik operasyonlar, cerrahi operasyonlar için gelip hem konaklama yapıp hem de bu işlemleri yaptırmaları.”* şeklinde cevaplamıştır.

Tablo 7. Profesyonel turist rehberlerinin sağlık turizmi türleri hakkındaki bilgileri.

Ana Tema	Alt Tema	N
Sağlık turizmi türleri	Saç ekimi	17
	Wellness – Termal turizm	15
	Estetik operasyonlar	14
	Diş tedavileri	13
	Cerrahi operasyonlar	7
	Engelli turizmi	2
	İleri yaş turizmi	2
	Bilgisi olmayanlar	7

Katılımcılara yöneltilen “Sağlık turizmi türleri hakkında bilginiz var mı? Bunlar nelerdir?” sorusuna verilen cevaplar tablo 7’de gösterilmiştir. Buna göre saç ekimini sağlık turizmi türlerinden biri olarak gören 17 rehber, wellness-termal turizm olarak 15 rehber, estetik operasyonlar olarak 14 rehber, diş tedavileri olarak 13 rehber, cerrahi operasyonlar olarak 7, engelli turizmi olarak 2, ileri yaş turizmi olarak gören de 2 rehber bulunmaktadır. 7 rehber ise hiçbir bilgisinin olmadığını ifade etmiştir. Katılımcı 12 sağlık turizmi türleri hakkındaki bilgisini, *“Lisans eğitiminden önce sağlık turizmi denilince aklıma ilk önce termal ve spa olanakları gelirdi. Eğitim aldıktan sonra sağlık turizmi türlerinin medikal turizm, engelli turizmi, yaşlı turizmi, termal ve spa-wellness turizmi olduğunu öğrendim.”* şeklinde ifade etmiştir. Katılımcı 14 sağlık turizmi türleri için estetik cerrahi, saç ekimi ve diş tedavisi ifadelerini kullandıktan sonra şu şekilde bir ekleme yapmıştır: *“Örneğin Amerika’da bir kruvaziyerde diyaliz makineleri bulunuyor. Diyaliz hastaları için 14 günlük*

turlar yapıyorlar. Bu kişiler hem geziyor hem aktivitelere katılıyorlar, aynı zamanda da gemide diyalize girerek tedavilerini oluyorlar. Bu da bir sağlık turizmi türü olabilir.”

Tablo 8. Sağlık turizminin diğer turizm türlerinden farkı.

Ana Tema	Alt Tema	N
Sağlık turizmi	Sağlık	18
	Paket program uygulaması	8
	Medikal yeterlilik	6
	Daha kazançlı	5
	İhtiyaç	5
	Ülkeye getiri ve reklam	5
	Sertifikasyon	4
	Riskli	4
	12 ay yapılabilmesi	3
Diğer turizm türleri	Kültür	11
	Keyif	8
	Turistik amaç	6
	Tatil-Eğlence	5

Tablo 8, “Sağlık turizminin diğer turizm türlerinden farkı sizce nedir?” sorusuna alınan cevaplar sonucunda oluşturulmuştur. Sağlık turizmi için katılımcıların 18’i sağlığın ön planda olduğunu, katılımcıların 8’i paket program uygulamalarının sunulduğunu yani sağlık turistlerinin daha çok paket programları tercih ettiklerini, katılımcıların 6’sı diğer turizm türlerinden farklı olarak medikal yeterliliğin iyi seviyede olması gerektiğini, 5 katılımcı diğer turizm türlerine oranla sağlık turizminin daha kazançlı olduğunu, katılımcılardan 5’i keyfi değil ihtiyaca bağlı olduğunu, yine katılımcılardan 5 kişi ülkeye getirisinin yüksek olduğunu ve ülkenin reklamını sağladığını, katılımcılardan 4’ü sağlık turizminin diğer turizm türlerine göre sertifikasyonunun ve kontrol mekanizmasının iyi olması gerektiğini, katılımcılardan 4’ü sağlık turizminin riskli olduğunu, 3 katılımcı ise sağlık turizminin diğer turizm türlerine oranla 12 ay yapılabilmesini ifade etmişlerdir. Diğer turizm türleri için ise 11 katılımcı kültürel gezileri kapsadığını, 8 katılımcı keyif için yapıldığını, katılımcıların 6’sı turistik amaçlı olduğunu ve 5’i ise deniz-kum-güneş tatili ve eğlence için yapıldığını vurgulamıştır. Yöneltilen bu soruya katılımcı 5: *“Turizmi her ülke yapabilir ama sağlık turizmini her ülke yapamaz. Sağlık turizmi için iyi bir eğitim altyapısının olması, tıp alanında en iyiye ulaşılması gerekmektedir. En önemli fark budur bence.”* şeklinde cevap vermiştir. Katılımcı 8 diğer turizm türlerini güneş, deniz, kum olarak değerlendirirken sağlık turizmini bir amaca yönelik turistik faaliyetler olarak ifade etmiştir ve *“Günümüzde romatizma, astım, solunum yolu gibi hastalıkları olan yabancılar 1-2 kere*

Türkiye'ye gelerek kendilerine iyi gelecek tatil beldelerini tespit edip sağlık sorunlarını çözmek için buralarda ev alıyorlar. Bu da bence sağlık turizmini farklı kılan bir parametredir.” diyerek ekleme yapmıştır. Katılımcı 9 ise sağlık turizminin diğer turizm türlerinden farkını şu şekilde belirtmiştir: *“Birincisi diğer kitle turizmine göre ülkeye daha fazla gelir sağlaması, ikincisi ülkenin reklamını ve pazarlamasını yapıp ülkeyi diğer ülkelere göre öne çıkarması, üçüncüsü iyi sonuçlanmış operasyonların ağızdan ağıza pazarlama yoluyla daha fazla turist getirmesidir. Aynı zamanda sektörde ekstra istihdam sağlanmış oluyor.”*

Tablo 9. Türkiye'nin sağlık turizmi potansiyeli ve tercih edilme sebepleri.

Ana Tema	Alt Tema	N
Sağlık turizmi potansiyeli	Yüksek	27
	Az	3
Türkiye'nin tercih sebebi	Fiyat uygunluğu	24
	Medikal yeterlilik	15
	Kaliteli hizmet	7
	Teknolojik imkanlar	7
	Tatil olanakları	5
	Ulaşım olanakları	3
	Coğrafi konum	2
	Kaplıcalar	2

“Türkiye'nin sağlık turizmi potansiyeli hakkında düşünceleriniz nelerdir? Sağlık turizmi açısından sizce Türkiye tercih edilebilir bir yer midir? Neden?” sorusuna verilen cevaplardan elde edilen bulgularla tablo 9 oluşturulmuştur. Buna göre Türkiye'nin sağlık turizmi potansiyelinin yüksek olduğunu düşünen 27 rehber, potansiyelin az olduğunu düşünen 3 rehber bulunmaktadır. Görüşme yapılan tüm rehberler Türkiye'nin tercih edilebilir bir yer olduğunu düşünmektedir. Tercih sebebi olarak da 24 rehber fiyatların uygun olduğunu, 15 rehber medikal açıdan yeterli olanaklara sahip olduğumuzu, 7 rehber kaliteli hizmet sunulduğunu, yine 7 rehber tıbbi açıdan teknolojik imkanlarımızın çok iyi seviyede olduğunu, 5 rehber sağlık hizmetleri alırken aynı zamanda tatil olanakları açısından tercih edildiğini, 3 rehber ulaşım olanaklarının tercih edilebilir düzeyde olduğunu, 2'ser rehber de coğrafi konum bakımından ve kaplıcaların olmasından dolayı Türkiye'nin tercih edildiğini belirtmişlerdir. Katılımcı 8 bu soru için *“Türkiye'deki sağlık turizminin kulaktan kulağa pazarlama yoluyla yayıldığına inanıyorum. Almanya, Fransa, İngiltere, Hollanda, Belçika, Avusturya'da yaşayan Türkler de Türkiye'ye gelip sağlık turizmi kapsamında işlem yaptırıyorlar. Daha sonra yaşadıkları ülkeye geri döndüklerinde*

yakınlarına, komşularına yaptırdıkları işlemler hakkında bilgi aktarıyorlar. Böylece yakınından bilgi edinen diğer kişiler de Türkiye'ye sağlık hizmeti almak için gelebiliyorlar. Bence bu da Türkiye'nin tercih edilme sebeplerinden biridir.” yorumunda bulunmuştur. Katılımcı 13, Türkiye'nin sağlık turizmi potansiyelinin yüksek ve tercih edilen bir yer olduğunu, iç pazarda bile özellikle termal turizmde iyi olduğumuzu söylemiştir. Bu ifadesi karşısında şöyle bir örnek vermiştir: “Iğdır'da bir tuz mağarası var. Burada Iğdır Kaymakamlığı, Sağlık Müdürlüğü ve Iğdır Üniversitesi ortak projesiyle tuz rehabilite merkezi kurulmuştur. Bu merkezde astım, koah vb. hastaların tedavisi için tuz odaları bulunmaktadır. Burası da ilgi çeken merkezlerden birisidir.” Katılımcı 18 de düşüncesini, “Türkiye tabii ki tercih edilebilir. Fiyat açısından cazip, doktor kadrosu kaliteli, teknolojik olarak gelişmiş bir ülkeyiz. Potansiyelimiz çok yüksek ancak doğru değerlendirilmiyor. Otelcilik hizmetleri gibi Türkiye'nin her yerinde sağlık turizmi karşımıza çıkmıyor.” şeklinde belirtmiştir.

Tablo 10. Sağlık turizmi amacıyla gelen herhangi bir turiste rehberlik hizmeti sunmaları ve sağlık turistlerinin beklentileri.

Ana Tema	Alt Tema	N
Hizmet sunumu	Evet	16
	Hayır	14
Sağlık turistlerinin beklentileri	Beklenti farkı yok	9
	Daha pratik ve kolay aktiviteler	4
	Ulaşım	2
	Konaklama	2
	Dil yeterliliği	2
	Merkeze yakınlık	1

Tablo 10'daki bulgular “Sağlık turizmi amacıyla gelen herhangi bir turiste rehberlik hizmeti verdiniz mi? Verdiyseniz turistin beklentileri nelerdi?” sorusuna verilen cevaplardan oluşmaktadır. Sağlık turizmi amacıyla gelen turiste rehberlik hizmeti veren 16 rehber, herhangi bir sağlık turistine hizmet vermeyen 14 rehber bulunmaktadır. Rehberlik hizmeti sunan katılımcılardan 9'u sağlık turistlerinin beklentilerinin diğer turistlerden farkı olmadığını belirtmiştir. Katılımcılardan 4'ü sağlık turistlerinin daha pratik ve kolay aktiviteleri tercih ettiklerini, 2'şer katılımcı da sağlık turistinin ulaşım, konaklama ve dil yeterliliği açısından beklentilerinin karşılandığını söylediklerini, 1 katılımcı da sağlık turistinin merkeze yakın konumları tercih ettiğini vurgulamışlardır. Bu konuyla ilgili, katılımcı 6 sağlık turizmi amacıyla gelen herhangi bir turistle rehberlik hizmeti vermediğini

ancak normal turizm faaliyetlerine gelen bir turisti saç ekimine ve diş tedavisine yönlendirdiğini belirtmiştir. Bu soruya katılımcı 10 *“Çok fazla turiste hizmet verdim. Kültürel amaçla gelmedikleri için diğerleri gibi çok beklentileri olmuyor ama eğer biz kültürel turlarla ilgili bilgilendirme, önerme yaparsak böyle bir beklentiye giriyorlar.”* şeklinde cevap vermiştir. Katılımcı 21 ise bu soru için *“Saç ekimi ve mide ameliyatı için gelen turistlere hizmet vermiştim. Beklenti farklılığı yok ancak operasyon geçirmiş kişinin fiziksel durumu açısından farklı istekleri olabiliyor. Örneğin liposuction olmuş bir hasta çok yürümek istemeyebilir ve tur programını buna göre planlamak gerekebilir.”* şeklinde düşüncesini belirtmiştir.

Bir diğer soru olan “Turizm rehberliği mesleğinde uzmanlaşma alanı olarak sağlık turizmi rehberliği alanı ihtiyacı gelecekte oluşabilir mi? Neden?” katılımcılara yöneltilmiştir. Soruya verilen olumlu ve olumsuz cevaplar arasında çok büyük fark bulunmamaktadır. Gelecekte ihtiyacın oluşacağını düşünen 16 rehber, ihtiyacın oluşmayacağını düşünen 14 rehber bulunmaktadır. Katılımcı 6 uzmanlaşma alanı olarak sağlık turizmi rehberliği değil de sağlık turizmi tercümanlığı ihtiyacının oluşabileceğini, asıl uzmanlaşmanın acentecilik kısmında olması gerektiğini belirtmiştir. Katılımcı 14 bu soru hakkındaki düşüncesini *“Sağlık turistlerini Türkiye’ye getirirken belli kültürel turların olduğu paketler sunuluyor ancak sadece bu paketler içindeki turlarda rehber ihtiyacı olabilir. Bu yüzden de ekstra bir eğitime gerek yok. Rehberin bu tarz turlarda tek yapması gereken tedavi gören müşterilerinin belli başlı yapmaması gereken şeyler varsa onların bilgilendirmelerini almasıdır. Örneğin benim bildiğim saç ekimi işlemi yapılmış bir kişiye yokuş yürütülmemeli çünkü saç diplerinin terlememesi gerekir.”* şeklinde ifade etmiştir. Katılımcı 23 ise ihtiyacın kesinlikle oluşacağını savunarak şunu eklemiştir: *“Günümüzde birçok hastane ve sağlık merkezi sağlık hizmeti alacak kişileri karşılayacak, tedavileri sırasında tercümelerini yapacak, sağlık kuruluşu dışındaki işlemlerde de yardımcı olacak insanlara ihtiyaç duyuyorlar. Böyle bir durumda yapılacak tercümeler için de sağlıkla ilgili terimlere ve o dildeki literatüre hâkim olmak gerekiyor. Bu yüzden de iyi bir hizmet sunabilmek için böyle bir uzmanlaşma eğitimine ihtiyaç olduğunu düşünüyorum.”*

Katılımcılara yöneltilen “Sağlık turizmi rehberliği uzmanlaşma eğitimi düzenlense katılmayı düşünür müsünüz?” sorusuna verilen cevapların çoğunluğu *“Evet, düşünürüm.”* şeklinde olmuştur. Katılımcılardan 20 rehber böyle bir eğitime katılmayı düşünebileceğini, 10 rehber ise katılmayı düşünmeyeceklerini belirtmişlerdir. Bazı katılımcıların bu konu hakkında yapmış oldukları yorumlar şu şekildedir: Katılımcı 3 profesyonel turist

rehberliğinin yanında İngilizce öğretmenliği de yaptığını ve şu anda devlet hastanesinde doktor ve personele İngilizce eğitimi verdiğini belirtmiştir. Bir rehber olarak da bir eğitmeni olarak da tıbbi İngilizce anlamında eksikliklerinin olduğunu ve böyle bir uzmanlaşma eğitiminin olumlu katkılarının olacağını ifade etmiştir. Katılımcı 5, gelecekteki kariyer hedeflerinin arasında şu an için böyle bir uzmanlaşmanın yer almadığını belirtmiştir. Katılımcı 14, *“Eğitimin her türünün faydalı olacağına inanıyorum. Uzmanlaşmadan ziyade sağlık turizmi nedir ve rehberler hangi konuda destek verebilirler, bu açıdan bakmak gerekir. Bir rehber sağlık turizmine pazarlama açısından ciddi bir katkı sağlayabilir. Örneğin tur programı içinde bir gün kültür hakkında, bir gün tarih hakkında bilgi verirlerken başka bir gün de sağlık turizmiyle ilgili bilgilendirme yapabilirler. Ülkemizde ne tür operasyonlar veya tedaviler nasıl yapılıyor, işleyiş nasıl ilerliyor gibi bilgiler aktarabilirler. Rehberler turistlerle birebir olduğu için pazarlama kısmında daha etkili olurlar.”* yorumunu yapmıştır. Katılımcı 21 de benzer görüşlere sahip olup yorumunu şu şekilde aktarmıştır: *“Bir rehber ne kadar çok şey bilirse karşıdaki turisti o kadar fazla etkileyebilir ve memnun edebilir. Kültür turizmi için gelenler bile ülkemizde sağlık turizmi kapsamında neler yapılıyor, hangi operasyon ve tedaviler yapılıyor diye soruyorlar. Bu yüzden bir rehber olarak bu konularda bilgi sahibi olursak sektör için daha çok hastanın gelmesi sağlanabilir ve ülkemize de bir o kadar döviz girişi olur.”*

Tablo 11. Profesyonel turist rehberlerinin Türkiye’de sağlık turizminin geleceği hakkındaki düşünceleri.

Ana Tema	Alt Tema	N
Olumlu	Hekim ve hizmet kalitesi	9
	Döviz kuru farkı	8
	Tanıtım-reklam	5
	Altyapı	3
	İklim şartları	1
	Ulaşım kolaylığı	1
Olumsuz	Denetim ve kontrol mekanizması	10
	Hekimlerin beyin göçü	4
	Turizm politikaları	3

Katılımcılara yönelttiğimiz son soru ise “Türkiye’de sağlık turizminin geleceği hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?” şeklindeydi. Tablo 11’de sağlık turizminin geleceğini etkileyen olumlu ve olumsuz durumlar gösterilmiştir. Katılımcılardan 9 rehber hekim ve hizmet kalitesinin, 8 rehber döviz kuru farkının, 5 rehber tanıtım ve reklam faaliyetlerinin

iyi olmasının, 3 rehber ise altyapının iyi olmasının, katılımcılardan 1'er rehber de iklim şartlarının uygun olmasının ve ulaşım kolaylığının olmasının sağlık turizminin geleceğini olumlu yönde etkilediğini belirtmişlerdir. Sağlık turizminin geleceğini olumsuz yönde etkileyen durumlar için katılımcılardan 10 rehber denetim ve kontrol mekanizmasının yeterli olmadığını, 4 rehber hekimlerin diğer ülkelere giderek beyin göçüne sebep olduklarını, 3 rehber de yürütülen turizm politikalarının sağlık turizmi potansiyelini tam olarak değerlendirememeye sebep olduğunu vurgulamışlardır.

Katılımcı 11 bu soruyu *“Sağlık turizminin geleceği açısından aynı standartları ve kaliteyi koruyabildiğimiz, daha ucuza kaçmak için gereksiz harcama kısıtlamasına gitmediğimiz takdirde ülkemizin şu anki konumunu koruyacağına inanıyorum. Bunun dışında gelişen bir sektör çünkü her yeni teknoloji ilk olarak Türkiye’de uygulanmaya başlıyor. Örneğin Antalya Akdeniz Üniversitesi Hastanesi’nin son zamanlarda yaptıkları el, göz, kol vb. nakilleri, deri nakli operasyonları çok daha büyük sağlık turizmi potansiyeli barındırıyor. Artık çok kapsamlı ameliyatlar yapılabiliyor bu yüzden her geçen gün gelişeceğine inanıyorum.”* şeklinde yanıtlamıştır. Katılımcı 17 bu konu hakkındaki fikrini *“Şu andaki standartlarla devam ederse düşüşe geçeceğini ve bu konuda çok kayıp yaşayacağımızı düşünüyorum çünkü çok fazla merdiven altı dediğimiz işlemler yapılmaya başlandı. İvedilikle kontrol ve denetimler sağlanmazsa, belli bir standardın üzerinde tutulmazsa 5 yıl gibi kısa bir süre içinde çok düşüşe geçeceğimizi düşünüyorum ama kontroller sağlanırsa çok daha iyi yerlere gelebiliriz.”* şeklinde belirtmiştir. Sağlık turizminin geleceği hakkında katılımcı 14 ise *“Türkiye sağlık turizminde henüz yeni doğmuş bir bebek gibi. Genel turizm de zaten Türkiye’de daha çocuk. Kültür turlarını, geliştirerek turizmin %50 kapasitesine ulaştırabilirsek o zaman daha çok gelişiriz. Ülkemizin turizm politikası zaten yeterli düzeyde değil o yüzden sağlık turizmi de iyi bir yere gelememektedir. Kültür turizmi bu haldeyken sağlık turizminin gelecekte gelişmesini beklemek çok mantıklı değil. Kısacası daha yapılacak çok iş var.”* şeklinde fikrini belirtmiştir.

5. TARTIŞMA

Sağlık turizmi, günümüzde giderek artan bir popülerlik kazanmaktadır ve bu sektörde faaliyet gösteren profesyonel turist rehberlerinin rolü önemli bir konu haline gelmektedir. Bu çalışma, profesyonel turist rehberlerinin sağlık turizmine ilişkin algılarını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Dünya genelinde sağlık turizminin dinamik bir büyüme yaşadığı göz önüne alındığında, rehberlerin bu özel sektördeki rolü ve katkıları üzerine odaklanmak, sektörün sürdürülebilir gelişimine ışık tutabilir. Bununla bağlantılı olarak çalışmanın bu bölümü, elde edilen bulguların literatürle nasıl bağlantılı olduğunu ve sağlık turizmi sektöründe profesyonel rehberlerin algılarının önemini vurgulayarak bu alandaki boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

Profesyonel turist rehberleriyle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular neticesinde, “Sağlık Turizmi” denilince turist rehberlerinin aklına ilk olarak estetik operasyonlar, saç ekimi, diş tedavileri, cerrahi operasyonlar ve termal tedaviler gibi sağlık hizmetleri geldiği belirlenmiştir. Ayrıca sağlık turizminin ülkeye ekonomik katkısının olduğunu ve ülke tanıtımında etkili olduğunu da ifade etmişlerdir. Verilen cevaplardan daha çok sağlık turizminin medikal turizm ayağının bilindiği, bunun sebebinin de Türkiye’de medikal turizm hizmetlerinin daha göz önünde olmasından ve bu hizmetlerin rağbet görmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Turist rehberlerine yöneltilen bir diğer soruda sağlık turizmi türleri hakkında bilgilerinin olup olmadığı sorulmuştur. Sonuç olarak çoğunluğu saç ekimi, estetik operasyonlar, diş tedavileri ve termal tedaviler gibi hizmetleri sağlık turizmi türü olarak ifade etmiştir. Az sayıda turist rehberi de bu konuda hiçbir bilgiye sahip olmadığını belirtmiştir. Sınırlı sayıda turist rehberi ise engelli turizmi ve ileri yaş turizminden bahsetmiştir. Bu sonuçlara göre turist rehberlerinin, sağlık turizminin medikal, termal-wellness, engelli ve ileri yaş olarak dört türünün olduğu bilgisine sahip olmadıkları söylenebilir. Dağlı’nın (2021) tıp fakültesi ve turizm fakültesi öğrencilerinin sağlık turizmi hakkındaki farkındalık düzeylerini belirlemeyi amaçladığı çalışmada da öğrencilerin sağlık turizmi konsepti, türleri ve uluslararası standartlar gibi konularda daha az bilgiye sahip oldukları sonucu çıkmıştır. Her iki çalışmanın sonuçları, katılımcıların bilgi eksikliğinin olması bakımından örtüşmektedir.

Sağlık turizminin diğer turizm türlerinden farkı hakkındaki düşüncelerini ortaya koymayı amaçlayan soruya verilen cevaplarda birçok farklılık ifade edilmiştir. Sağlık turizmi için katılımcılar, sağlığın ön planda olduğunu, paket program uygulamalarının sunulduğunu yani sağlık turistlerinin daha çok paket programları tercih ettiklerini, diğer turizm türlerinden farklı olarak medikal yeterliliğin iyi seviyede olması gerektiğini, diğer turizm türlerine oranla sağlık turizminin daha kazançlı olduğunu, keyfi değil ihtiyaca bağlı olduğunu, ülkeye getirisinin yüksek olduğunu ve ülkenin reklamını sağladığını, sağlık turizminin diğer turizm türlerine göre sertifikasyonunun ve kontrol mekanizmasının iyi olması gerektiğini, sağlık turizminin riskli olduğunu, sağlık turizminin diğer turizm türlerine oranla 12 ay yapılabildiğini ifade etmişlerdir. Diğer turizm türleri için kültürel gezileri kapsadığını, keyif için yapıldığını, turistik amaçlı olduğunu, deniz-kum-güneş tatili ve eğlence için yapıldığını vurgulamıştır. Bu verilere dayanarak turist rehberlerinin daha çok kültür turizmi alanında deneyimli oldukları için sağlık turizminin diğer turizm türlerinden ne şekilde ayrıldığına dair farkındalıklarının olduğu ifade edilebilir. Aksoy (2023) Kuşadası'nda faaliyet gösteren sağlık turizmi yetki belgesi olan seyahat acenteleri, sağlık turizmi yetki belgesi olmayan seyahat acenteleri ve 5 yıldızlı otel işletmeleri temsilcileriyle yapmış olduğu benzer çalışmasında çıkan sonuçlar, bu çalışmanın sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Kuşadası'nda yapılan çalışmanın katılımcıları, sağlık turizmi için sağlık odaklı bir turizm türü olduğunu, misafirlerin çoğunun bir ihtiyaç neticesinde ülkeyi ziyarete geldiğini, diğer turizm türlerine göre daha ticari, daha riskli, diğer turizm türlerine göre 12 ay yapılabilmesini, diğerlerine göre sağlık turizminin daha kazançlı olduğunu vurgulamışlardır. Diğer turizm türlerinin ise keyif, eğlence, kültür, tatil, seyahat amaçlı olduğunu söylemişlerdir.

Türkiye'nin sağlık turizmi potansiyeli hakkındaki görüşleri alındığında turist rehberlerinin büyük çoğunluğu potansiyelin yüksek olduğunu belirtmiştir. İran'da tıp bilimleri üniversitelerinin öğrencileriyle (Shaygani vd., 2023), Ankara ve Konya'daki üç farklı üniversitenin turizm fakültelerinde görev yapan akademisyenlerle (Gökmen vd., 2020) ve Muğla'daki sağlık turizmi paydaşlarıyla (Dalan ve Saltık, 2021) yapılan çalışmalarda da katılımcılar araştırmanın yapıldığı bölgeler için sağlık turizmi potansiyelinin yüksek olduğunu söylemişlerdir. Bu sonuçlar açısından bu çalışmanın sonucuyla örtüşmektedir. Ancak Sivas'ta sağlık çalışanları ile yapılan başka bir çalışmada bu araştırmanın tam tersi sonuç olan potansiyelin yetersiz olduğu sonucu çıkmıştır.

Araştırmaya katılan tüm rehberler sağlık turizmi açısından Türkiye'nin tercih edilebilir bir yer olduğunu söylemiştir. Turist rehberleri, fiyatların uygun olması, medikal açıdan yeterli olanaklara sahip olmamız, kaliteli hizmet sunulması, tıbbi açıdan teknolojik imkanlarımızın çok iyi seviyede olması, sağlık hizmetleri alırken aynı zamanda tatil olanaklarından da faydalanılması, ulaşım olanaklarının tercih edilebilir düzeyde olması, coğrafi konumun ve kaplıcaların iyi olması gibi faktörleri de turistlerin tercih sebepleri olarak vurgulamışlardır. Endonezya ve Malezya'dan dört araştırmacının yapmış oldukları çalışmada çıkan sonuca göre Endonezya ve Malezya'daki sağlık hizmetlerini tercih eden hastaların güvenilirlik, etkili iletişim, üstün hizmet kalitesi, uygun tıbbi maliyetler, modern tıbbi teknoloji, bütünsel hizmet anlayışı, artan hasta beklentileri ve kısa mesafe avantajları üzerine odaklandığını göstermiştir (Ratnasari vd., 2022). Ayrıca İstanbul'da faaliyet gösteren özel bir hastanede çalışan sağlık personelinin medikal turizm konusundaki algılarının ortaya konduğu başka bir çalışmada ise yabancı hastaların Türkiye'deki hastaneleri tercih etme sebepleri arasında ülkemizdeki yüksek sağlık standartları, tatmin edici hekim kadroları ve uluslararası tanınırlık öne çıkmıştır (Aba vd., 2019). Her üç araştırmanın çıkan sonuçlarında uzman hekim kadroları, uygun fiyat, kaliteli hizmet, modern tıbbi teknoloji ve ulaşım olanakları tercih sebebi olarak paralellik göstermektedir.

Araştırmaya katılan turist rehberlerinin neredeyse yarısı sağlık turizmi amacıyla gelen bir turiste rehberlik hizmeti verdiğini söylemiştir. Ayrıca bu katılımcılara sağlık turistinin beklentilerinin neler olduğu sorulmuştur. Rehberlerin çoğunluğu diğer turistlerden bir farkı olmadığını belirtirken diğerleri ise sağlık turistlerinin daha pratik ve kolay aktiviteleri tercih ettiklerini, sağlık turistinin ulaşım, konaklama ve dil yeterliliği açısından beklentilerinin karşılandığını söylediklerini, sağlık turistinin merkeze yakın konumları tercih ettiğini vurgulamışlardır. Beklentiler açısından çok büyük farkın olmamasının sebebinin genelde ağır işlemler olmayan diş tedavisi ve saç ekimi için gelen turistlere hizmet vermelerinden kaynaklandığı söylenebilir.

Gelecekte turist rehberliği mesleğinde uzmanlaşma alanı olarak “sağlık turizmi rehberliği” ihtiyacının oluşabileceğini düşünen rehberler çoğunluktadır. Ayrıca bu düşüncede olan turist rehberleri sağlık turizmi rehberliği uzmanlaşma eğitimi düzenlense katılabileceğini söylemiştir. Tam tersi düşüncede olan turist rehberleri de kariyer planlarında olmadığı için, ilgi alanları olmadığı için ve kazanç kapısı olarak görmedikleri için uzmanlığın gerek olmadığını ve uzmanlık eğitime katılmayı düşünmediklerini belirtmiştir. İrigüler ve Güler (2015) yaptıkları araştırmada, profesyonel turist rehberlerinin Türkiye'deki

gastronomi turizmi hakkındaki görüşlerini belirlemeyi amaçlamışlardır. Çalışmanın sonuçlarına göre katılımcılar gastronomi alanında uzmanlaşmanın gerekli olduğunu, düzenlenecek bir gastronomi rehberliği uzmanlaşma kursuna katılmayı gerekli bulduklarını belirtmişlerdir. Farklı turizm çeşitleri üzerine yapılan her iki çalışmada da turist rehberleri hem uzmanlaşmanın gerekliliğini savunmuşlardır hem de uzmanlık eğitimine katılabileceklerini belirtmişlerdir.

Son olarak katılımcılara sağlık turizminin Türkiye'deki geleceği hakkındaki düşünceleri sorulmuştur. Çoğu turist rehberi olumlu görüşler sunarken bazıları da olumsuz düşüncelerini iletmişlerdir. Çıkan sonuçlarda hekim ve hizmet kalitesinin, döviz kuru farkının, tanıtım ve reklam faaliyetlerinin iyi olmasının, altyapının iyi olmasının, iklim şartlarının uygun olmasının ve ulaşım kolaylığının olmasının sağlık turizminin geleceğini olumlu yönde etkilediğini belirtmişlerdir. Sağlık turizminin geleceğini olumsuz yönde etkileyen durumlar için de denetim ve kontrol mekanizmasının yeterli olmadığını, hekimlerin diğer ülkelere giderek beyin göçüne sebep olduklarını, yürütülen turizm politikalarının sağlık turizmi potansiyelini tam olarak değerlendirememeye sebep olduğunu vurgulamışlardır. Snyder ve arkadaşlarının (2013) Barbados'ta halk sağlığı hizmetleri paydaşları arasında yaptığı çalışmada, Khairunnisa ve Hatta'nın (2017) Malezya'da yaptıkları araştırmada, Korkutan ve Yıldız'ın (2017) Diyarbakır'da hastane yöneticileri arasında yaptıkları çalışmada, araştırmaların yapıldığı bölgelerde sağlık turizminin geleceği hakkında olumlu görüşlerin olduğu sonucu çıkmıştır. Bu bakımdan da bu çalışmanın sonucuyla örtüşmektedir. Manna ve arkadaşlarının (2019) İtalya'da yaptıkları bir çalışmada ise İtalya'da sağlık turizminin henüz emekleme aşamasında olduğu sonucu çıkmıştır. İki araştırmanın sonuçları bu açıdan paralellik göstermemektedir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Profesyonel turist rehberlerinin sağlık turizmine ilişkin algılarının değerlendirilmesi amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada ATRO 'ya bağlı 30 profesyonel turist rehberi ile görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi tekniğiyle incelenerek yorumlanmıştır.

Araştırma kapsamında elde edilen veriler, profesyonel turist rehberlerinin sağlık turizmine ilişkin algılarının daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmuştur. Katılımcıların büyük bir kısmı, sağlık turizminin önemli bir potansiyele sahip olduğunu ve sektördeki büyümenin sürdürülebilir olduğunu düşünmektedir. Ancak, rehberler arasında sağlık turizminin tanımı ve türleri konusunda bazı farklılıklar görülmüştür. Buna dayanarak profesyonel turist rehberlerinin sağlık turizmi konusundaki farkındalıklarının artırılması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bu noktada, rehberlere yönelik sağlık turizmi ve alternatif turizm türleri hakkında bilgilendirilmelerin yapılması ve sektördeki gelişmelerin takip edilebilmesi için kaynakların sağlanması önemli bir ihtiyaçtır.

Çoğu rehber, sağlık turizminin geniş bir yelpazede hizmet sunduğunu, ancak bu çeşitliliğin ve hizmetlerin karmaşıklığının birtakım zorlukları beraberinde getirdiğini belirtmiştir. Algılanan bilgi eksiklikleri ve sektöre yönelik belirsizlikler, rehberlerin sağlık turizmiyle ilgili daha etkili hizmet verebilme potansiyelini kısıtlamaktadır.

Elde edilen sonuçlardan yola çıkarak aşağıdaki öneriler sunulmuştur:

- Sağlık turizmi konusundaki bilgi eksikliğini gidermek amacıyla, profesyonel turist rehberleri için özel eğitim programları geliştirilmelidir. Bu programlar, sağlık turizmi trendleri, etik kurallar, sağlık hizmetleri hakkında temel bilgiler ve iletişim becerilerini içermelidir.
- Rehberlerin sektördeki gelişmeleri takip edebilmesi için, sağlık turizmi işletmeleri, sağlık kurumları ve turizm birlikleri ile daha güçlü bir iş birliği kurulmalıdır. Bu sayede rehberler, sektördeki yenilikleri ve fırsatları daha iyi anlayabilirler.
- Sağlık turizmi destinasyonlarının ve hizmetlerinin tanıtımı için etkili pazarlama stratejileri oluşturulmalıdır. Profesyonel rehberler, sağlık turizmi hedef kitlesine yönelik özel turlar ve etkinlikler düzenlemek konusunda teşvik edilmelidir.

- Rehberlere, sağlık turizmi sekt6r6ndeki g6ncel y6nelimleri takip etmeleri için kaynaklar ve platformlar sunulmalıdır. Bu sayede rehberler, seyahat edenlerin değişen taleplerine daha iyi cevap verebilirler.

Araştırmanın verilerinden elde edilen bir diğer 6nemli sonuç da sağlık turizmi rehberliği alanında uzmanlaşma konusudur. 6nemli bir konu olduğu için ayrıca yorumlanması ve 6nerilerde bulunulması gerektiği d6ř6n6lm6řt6r. Sağlık turizmi rehberliği uzmanlaşması konusunda olumlu ve olumsuz tutumların ortaya çıkması dikkat çekicidir. Bu açıdan bakıldığında farklı d6ř6nceleri bir araya getirmek ve bu alanda uzmanlaşmanın değerini vurgulamak için şu 6nerilere dikkat edilebilir:

- Eğer sağlık turizmi rehberliği uzmanlaşma eğitimleri d6zenlenecekse içeriğin çeşitlenmesi ve katılımcıları daha geniş bir bakış açısına taşıyacak konuların eklenmesi 6nemlidir. Bu, rehberlere sadece sağlık turizminin temel prensipleri değil aynı zamanda sekt6rdeki yenilikler, etik konular, k6lt6rel hassasiyetler ve pazarlama stratejileri gibi konularda da bilgi sağlar.
- Sağlık turizmi rehberliği uzmanlaşmasının kariyer olanaklarını ve sekt6rdeki potansiyel avantajları vurgulamak, rehberlerin bu alana y6nelik ilgi ve motivasyonlarını artırabilir. Bu konuda başarılı olan rehberlerin deneyimlerinin paylaşılması diğerlerini motive edebilir.
- Sağlık turizmi rehberliği uzmanlaşması ile ilgilenmeyen rehberlere, kariyer hedefleri ve kişisel gelişim planları konusunda destek olunabilir. Belirli uzmanlaşma alanlarının kariyerlerine nasıl katkı sağlayabileceğini anlamaları için rehberlere kılavuzluk edilebilir.

Bu 6neriler, sağlık turizmi rehberliği uzmanlaşması konusunda olumlu bir tutumu teşvik etmek, eğitim ve gelişim fırsatları sunmak ve rehberlerin kariyer potansiyellerini daha iyi anlamalarına yardımcı olmak amacıyla kullanılabilir.

Sonuç olarak, profesyonel turist rehberlerinin bilgi d6zeyini artırmak, sekt6rdeki b6y6meye katkı sağlamada ve turist deneyimini iyileştirmede 6nemli bir adımdır. Bu noktada, ilgili paydaşlar arasında iş birliği ve eğitim programlarının geliştirilmesi 6nemli bir rol oynayacaktır. Sağlık turizmi, turizm end6strisindeki dinamik bir alan olmaya devam etmektedir ve rehberlerin bu değişime ayak uydurabilmeleri için s6rekli destek ve eğitim sağlanması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Aba, G., Gümüş, R., & Çakır, Y. N. (2019). Sağlık Çalışanlarının Medikal Turizme Yönelik Algılarının İncelenmesi: Özel Hastane Örneği. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 17(3), 93-105.
- Acar, N., & Turan, A. (2016). Sağlık Çalışanlarının Sağlık Turizmi Farkındalığı Üzerine Bir Araştırma: Ahi Evran Üniversitesi Eğitim ve Araştırma Hastanesi Çalışanları Örneği. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17(1), 17-36.
- Acar, V. (2014). *Profesyonel Turist Rehberlerinin Liderlik Yönelimleri: Aydın Turist Rehberleri Odası'na Kayıtlı Olan Profesyonel Turist Rehberleri Örneği*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Ahipaşaoğlu, S. (2001). *Turizmde Rehberlik*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Ahipaşaoğlu, S., & Arıkan, İ. (2003). *Seyahat İşletmeleri Yönetimi ve Ulaştırma Sistemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Akbolat, M., & Deniz, N. G. (2017). Türkiye'de Medikal Turizmin Gelişimi ve Bazı Ülkelerle Karşılaştırılması. *Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 123-139.
- Akdu, U., & Akdu, S. (2018). Engelli Turizmi: Yasal Düzenlemeler ve Uygulamalar. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 9(23), 99-123.
- Akdu, U., Karakaş , D., Çelik, E., Zurnacı, J., & Tabu , Ö. (2018). Turizm Rehberliğinde Alan Uzmanlığı Önerisi: Sağlık Turizmi Rehberliği. *Turist Rehberliği Dergisi*, 1(2), 124-138.
- Akın, A. (2018). Dünyada ve Türkiye'de Turist Rehberliği Eğitiminin Karşılaştırılması. Y. Çobanoğlu içinde, *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Akademik Çalışmalar 1* (s. 183-200). Ankara: Gece Kitaplığı.
- Akoğlan, M. K., Acar, D., & Çiftçi, E. Z. (2019). Üçüncü Yaş Turizminin Geliştirilmesinde Yaşlı Dostu Şehir (YDŞ) Teması. *Turizm Akademik Dergisi*, 6(2), 99-114.
- Akpınar, A. (2020). *Turist Rehberliğinde Uzmanlaşma ve Verilen Uzmanlık Eğitimlerinin Analizi*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

- Akpınar, A., & Avcı, N. (2021). Turist Rehberliğinde Uzmanlaşma: Uzman Rehberlere Yönelik Bir Durum Çalışması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(2), 755-787.
- Aksoy, E. E. (2023). *Kuşadası'nda Faaliyette Bulunan Otel İşletmelerinde ve Seyahat Acentelerinde Sağlık Turizmi Farkındalığı*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Altın , U., Bektaş , G., Antep , Z., & İrbat, A. (2012). Sağlık Turizmi ve Uluslararası Hastalar İçin Türkiye Pazarı. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(3), 157-163.
- Ananchenkova , P., & Ogurtsova , N. (2022). Current Development Trends Of The Global Health Tourism Market. *City Healthcare*, 3(4), 114-121.
- Ap, J., & Wong, K. (2001). Case Study on Tour Guiding: Professionalism, Issues and Problems. *Tourism Management*, 22, 551-563.
- Aratoğlu, G. U. (2019). *Alanya Bölgesindeki Dört ve Beş Yıldızlı Konaklama İşletmelerinin Bedensel Engelli Turizmine Bakışı*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Arı, H. O. (2022). Türkiye'deki Sağlık Turizmi Politikalarının, Sektörel Hedefler Bağlamında Mevcut Durumunun Değerlendirilmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 10(1), 571-588.
- Arıcı, F. (2019). Türkiye'de Üçüncü Yaş Turizm Potansiyeli ve Kaynak Kullanımı. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 24(42), 123-138.
- Arkın, M. (2022). *Sağlık Personelinin Sağlık Turizmi Farkındalığı Üzerine Bir Araştırma: Tekirdağ İli Örneği*. Tekirdağ: Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Ayyıldız, T., Atay, H., & Yazıcı, A. (2014). Konaklama İşletmelerinin Engelliler İçin Olanakları ve Yöneticilerin Görüşleri: Kuşadası Örneği. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 2, 84-100.
- Babacan, E. (2023). *Sağlık Profesyonellerinin Sağlık Turizmine İlişkin Algılarını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma*. Tunceli: Munzur Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Balyalı, T. Ö., & Özkan, B. İ. (2023). Van'daki Profesyonel Turist Rehberlerinin “Van’ın Tarihi, Kültürü, Sanatı ve Arkeolojisi” İsimli Mesleki Eğitim Programına Yönelik Görüşleri. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 18-30.
- Başoda, A., Aylan, S., Kılıçhan, R., & Acar, Y. (2018). Gastronomi Uzmanlığı, Turları ve Rehberliği: Kavramsal Bir Çerçeve. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(1), 1809-1826.
- Belirdi, B. (2020). *Üçüncü Yaş Turizminde Seyahat Motivasyonları ve Eğilimlerini Etkileyen Faktörler: Yerli Turistler Üzerine Bir Araştırma*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Bookman, M., & Bookman, K. (2007). *Medical Tourism in Developing Countries*. London: Palgrave Macmillan.
- Bostan, A. (2020). Kuşadası’nda Termal Turizm Potansiyelinin Analizi. *Journal of New Tourism Trends*, 1(1), 40-54.
- Bucak, F. (2020). Yaşlı Turizmi. H. Eriş içinde, *Sağlık Turizmi* (s. 133-148). Ankara: İKSAD Publishing House.
- Budak, F. (2022). *Turizm Rehberliğinde Alan Uzmanlığı Önerisi: ‘Zeytin Tarımı ve Zeytinyağı’ Üzerine Turist Rehberliği*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Buldukoğlu, S. (2014). *Sağlık Turizminin Türkiye'deki Yeri ve Önemi*. Ankara: Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Burtan Doğan, B., & Aslan, A. (2019). Türkiye'de Sağlık Turizminin Mevcut Durumu ve Ülke Ekonomisine Katkıları. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(18), 391-420.
- Cabi, A. (2020). Sağlık Turizmi. F. Bilge, & A. Cabi içinde, *Turizm Türlerine Profesyonel Yaklaşım* (s. 157-174). Ankara: Sage Yayınları.
- Canver, Ş. S. (2015). *Kamu ve Özel Hastane Çalışanlarının Sağlık Turizmine İlişkin Algılarının Değerlendirilmesi*. İstanbul: Okan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

- Celep, O. (2022). Özel İlgi Turlarında Rehber İhtiyacı Kapsamında Uzmanlaşma Eğitimi. *Turist Rehberliği Dergisi*, 5(1), 27-45.
- Cengiz, F., & Aksöz, E. O. (2018). Müşteri Odaklı Pazarlama Kapsamında Engelli Turizmine Yönelik Teorik Bir İnceleme. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 126-138.
- Cohen, E. (1985). The Tourist Guide: The Origins, Structure and Dynamics of a Role. *Annals of Tourism Research*, 12, 5-29.
- Çabuk, Ş. (2023). *Sağlık Çalışanlarının Sağlık Turizmi ile İlgili Farkındalık Düzeylerinin Belirlenmesi ve Tele Tıp Uygulamasının Sağlık Turizmi ve Sağlık Hizmeti Sunumu Açısından Uygulanabilirliğinin Değerlendirilmesi: Bozyazı İlçesi Örneği*. Alanya: Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Çalışkan, U. (2009). *Turist Sağlığı Güvenliğinin Analizi: Türkiye Termal Tesisler Uygulaması*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2010). *Ulaşılabilirlik Stratejisi ve Eylem Planı*. Ankara: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.
- Çam, O., & Çılgınoğlu, H. (2021). Sağlık Turizmi Kapsamında Medikal Turizmde Öne Çıkan Sağlık Uygulamaları. *Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 197-216.
- Çavuş, Ş., Ege, Z., & Çolakoğlu, O. E. (2009). *Türk Turizm Tarihi: Yapısal ve Sektörel Gelişim*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Çetin, G., & Kızılırmak, İ. (2012). Türk Turizminde Kokartlı Turist Rehberlerin Mevcut Durumunun Analizi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 14(2), 307-318.
- Çılgınoğlu, H., & Aytuğar, S. (2021). Termal Turizm İşletmelerinde Sağlık Beklentileri ve Müşteri Memnuniyeti: Bolu Örneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 1088-1102.
- Çimrin, H. (1995). *Turizm ve Turist Rehberliğinin ABC'si*. Antalya: Akdeniz Kitabevi.
- Çolakoğlu, O. E., Efendi, E., & Epik, F. (2014). *Tur Yönetimi ve Turist Rehberliği*. Ankara: Detay Yayıncılık.

- Dağlı, M. (2021). *Tıp Fakültesi ve Turizm Fakültesi Öğrencilerinin Sağlık Turizmi Hakkındaki Farkındalık Düzeyleri*. Alanya: Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Dalan , C., & Saltık, I. A. (2021). Paydaşların Bakış Açısıyla Muğla İli Sağlık Turizmi. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 1451-1473.
- Darcy, S. (1998). *Tourism Patterns And Experiences of New South Wales People With A Physical Disability*. Sydney: Tourism New South Wales.
- Değirmencioğlu, A. Ö. (1998). *Türkiye'de Turizm Rehberliği Eğitimine Bir Yaklaşım*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Değirmencioğlu, Ö. (2001). Türkiye' de Turizm Rehberliği Eğitimi Üzerine Bir Araştırma. *Anatolia:Turizm Araştırmaları Dergisi*, 12, 189-196.
- Demir, B. (2020). Sağlık Turizmine Dair. A. Yıldız içinde, *Sağlık Turizminde Öne Çıkan Ülkeler - Sağlık Sistemleri ve Dünya Sağlık Turizmindeki Yerleri* (s. 1-33). Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.
- Dinçer, F. İ., & Kızılırmak, İ. (1997). *Hafta Sonu Semineri IV: Türkiye'de Turizmin Gelişmesinde Turist Rehberlerinin Rolü Turizm Rehberliğinin Gelişimi ve Türkiye'deki Konumu*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Nevşehir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu.
- Eker, N. (2015). *Profesyonel Turist Rehberleri Bakış Açısıyla Turizm Rehberliği Eğitim Müfredatlarının Uygulama Yeterliliği* . Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Ekici, B. (1996). *Sağlık Turizmi ve Türkiye'de Sağlık Turizminin Değerlendirilmesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- Erdem, A. T. (2022). *Sivas'ta Görev Yapan Sağlık Çalışanlarının Sağlık Turizmi Farkındalıkları Üzerine Bir Araştırma*. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Erdoğan, E., & Aklanoğlu, F. (2008). Termal Turizm ve Afyon Gazlıgöl Örneği. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 3(1), 83-92.
- Erdoğan, M. (2018). *Kamu Sağlık Politikalarında Yeni Bir Açılım Sağlık Turizmi: SDÜ Hastanelerinde Çalışan Hekimlerin Sağlık Turizmi Farkındalığı Üzerine Bir*

- Araştırma*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Eriş, H., & Barut, S. (2020). Sağlık Turizmi. H. Eriş içinde, *Sağlık Turizmi* (s. 45-62). Ankara: İksad Yayınevi.
- Ermakov , B. A., & Katashina , T. B. (2020). Medical Tourism: A Health-Care System Component or A Tourism Segment? *Recreation and Tourism*, 5(1), 4-12.
- Esen, F. Ö., & Gülmez, M. (2017). Turizm Rehberliği Eğitimi ve Eğitim Modelleri. Ö. Güzel, V. Altıntaş, & İ. Şahin içinde, *Turist Rehberliği Araştırmaları Öngörüler ve Uygulamalar* (s. 27-47). Ankara: Detay Yayıncılık.
- FEG. (2023). *About the European Federation of Tourist Guide Associations (FEG)*. Aralık 2023 tarihinde European Federation of Tourist Guide Associations: <https://www.feg-touristguides.com/about.php> adresinden alındı
- Filippova, A. A., & Okonnikova , T. I. (2019). Problems of Senior Tourism Development (On the Udmurt Republic Example). *Current Trends of Social Communications: History and Contemporaneity Collected Articles*, 141-144.
- Goroshko, N., & Patsala, S. (2018). Russia on the World Market of Medical Tourism. *Electronic Scientific and Methodological Journal of Omsk State Agrarian University*, 1(12), 1-13.
- Gökdemir, S. (2017). *Turist Rehberlerinde İş Doyumu ve Tükenmişlik İlişkisi: Bir Alan Araştırması*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- Gökmen, B., Şapcılar, M. C., & Büyükşalvarcı, A. (2020). Turizm Fakültesi Akademisyenlerinin Sağlık Turizmine Yönelik Farkındalığının Değerlendirilmesi. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 1180-1198.
- Gül, T. (2012). *Türkiye'deki Turizm Rehberliği Öğretim Programlarının Değerlendirilmesi*. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Gündüz, H. (2015). *Sağlık Turizmi Kapsamında Pamukkale Termal Kaynaklarının Değerlendirilmesi ve Sağlık Bakanlığı Belgeli Otellerde Müşteri Memnuniyetinin Belirlenmesi*. İzmir: İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

- GWİ. (tarih yok). *Wellness Economy Statistics & Facts*. 08 2023 tarihinde Global Wellness Institute: <https://globalwellnessinstitute.org/press-room/statistics-and-facts/> adresinden alındı
- İçöz, O. (2009). Sağlık Turizmi Kapsamında Medikal (Tıbbi) Turizm ve Türkiye'nin Olanakları. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 4(14), 2257-2279.
- İrigüler, F., & Güler, M. E. (2015). *Türkiye'deki Profesyonel Turist Rehberlerinin Gastronomi Turizmine Bakışı*. İzmir: I. International Gastronomic Tourism Congress.
- Jagyasi, P. (2010). Medical Tourism - Past, Present and Future Trends. P. Jagyasi içinde, *Medical Tourism - Research and Survey Report* (s. 9). Dubai: ExHealth.
- JCI. (2023). *JCI - Accredited Organizations*. Ekim 2023 tarihinde Joint Commission International: <https://www.jointcommissioninternational.org/who-we-are/accredited-organizations> adresinden alındı
- Kahriman, C. (2021). *Turist Rehberlerinin Yaşam Boyu Öğrenme Eğilim ve Yeterlikleri*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 62-80.
- Kaspar, C. (1996). Trend in Health Tourism. C. Kaspar içinde, *Yearbook of the Swiss Tourism Industry* (s. 53-61). St Gallen, Switzerland: Institute for Tourism and Transport Economics.
- Kazar , G., & Akpınar, T. (2021). Medikal Turizmde Ülke Profilleri. Y. A. Unvan içinde, *İktisadi ve İdari Bilimler Teori, Güncel Araştırmalar ve Yeni Eğilimler* (s. 65-86). Cetinje-Montenegro: IVPE.
- Khairunnisa, C., & Hatta, M. (2017). The Development of Health Tourism Industries in Malaysia. *Scientific Journal of PPI-UKM*, 4(1), 1-11.
- Kılıçhan, B. (2019). *Profesyonel Turist Rehberliği Mesleği: Mevcut Durum, Meslek Sorunlarının Tespiti ve Çözüm Önerileri*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

- Kılınç, Y. (2023). *Kamu Sağlık Çalışanlarının Sağlık Turizmi Algılarının Ölçülmesine Yönelik Araştırma*. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Kızıldağ, G. Ç. (2018). *Hekim Dışı Sağlık Personeli ve Sağlık Yöneticilerinin Medikal Sağlık Turizmi Konusunda Farkındalıklarının Değerlendirilmesi*. Ankara: Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Korkutan, M., & Yıldız , A. (2017). Hastane Yöneticilerinin Medikal Turizme İlişkin Algılarının Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(14), 385 - 397.
- Kozak, M. A., Acar, D., & Çiftçi, E. Z. (2019). Üçüncü Yaş Turizminin Geliştirilmesinde Yaşlı Dostu Şehir (YDŞ) Teması. *Turizm Akademik Dergisi*, 6(2), 99-114.
- Kozak, M. A., Evren, S., & Çakır, O. (2013). Tarihsel Süreç İçinde Turizm Paradigması. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 24(1), 7-22.
- Kurar, İ., & Baltacı, F. (2021). Medikal Turizm Potansiyeli Üzerine Nitel Bir Araştırma: Antalya Örneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 176-199.
- Kuzkaya, Ü. (2022). *Sağlık Turizmi Paydaşlarının Sağlık Turizmi Potansiyel ve Uygulamalarına Yönelik Tutum, Yaklaşım ve Önerileri: Alanya Örneği*. Alanya: Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2012). *6326 Sayılı Turist Rehberliği Meslek Kanunu*. Kasım 2023 tarihinde T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı: <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-45999/6326-sayili-turist-rehberligi-meslek-kanunu.html> adresinden alındı
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2014). *Turist Rehberliği Meslek Yönetmeliği*. Aralık 2023 tarihinde T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı: <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-264061/turist-rehberligi-meslek-yonetmeliği.html> adresinden alındı
- Manna, R., Cavallone, M., Ciasullo, M. V., & Palumbo, R. (2019). Beyond The Rhetoric of Health Tourism: Shedding Light On The Reality of Health Tourism in Italy. *Current Issues in Tourism*, 1-15.
- Medhekar, A., Wong, H. Y., & Hall, J. E. (2020). Health-Care Providers Perspective On Value in Medical Travel to India. *Tourism Review*, 75(4), 717-731.

- MTI. (2020). *Medical Tourism Index 2020-2021*. Ekim 2023 tarihinde Medical Tourism: <https://www.medicaltourism.com/mti/home> adresinden alındı
- Oduncuoğlu, F., & Efendi, M. (2020). Engelli Turizminde Turist Rehberliği Uygulamaları Üzerine Niteliksel Bir Araştırma. *Journal of Yasar University*, 15(60), 708-727.
- Ökem, Z. G., & Çelik , H. (2019). *Türkiye Hizmet İhracatında Yeni Hedefler: Yaşlı Bakım Turizmi*. İstanbul: TÜSİAD.
- Özalp, G. (2005). Sağlık Turizmi. *Hastane Dergisi* (7), 34.
- Özcan, Z. K., & Aydın, V. (2015). Sağlık Turizminin Özellikleri. Z. K. Özcan, & V. Aydın içinde, *Sağlık Turizmi (Teori ve Politika)* (s. 75). İstanbul: Umuttepe Yayınları.
- Özcan, Z. K., Aydın, V., & Derer, E. (2016). Antalya'daki Paydaşlar Açısından Sağlık Turizminin Kamu Politikası Perspektifinde Değerlendirilmesi. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 868-885.
- Özkan, M. E. (2019). Sağlık Turizmi Kapsamında Türkiye'nin Medikal Turizm Potansiyeline Yönelik Bir Değerlendirme. *Turizm Ekonomi ve İşletme Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 50-64.
- Özkan, O. (2020). Dünyada Sağlık Turizminin Gelişimi ve Öncü Ülkeler. H. Eriş içinde, *Sağlık Turizmi* (s. 431-480). Ankara: İKSAD.
- Özkartal, A. (2022). *Ankara'nın Jeotermal Olarak Zengin Olan Ayaş İlçesinde Çalışan Sağlık Personelinin Sağlık Turizmi Hakkındaki Bakış Açılarının ve Farkındalıklarının Değerlendirilmesi*. Ankara: Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Özkurt, H. (2007). Sağlık Turizmi Tahvilleri. *Maliye Dergisi*(152), 121-142.
- Öztürk, Y., Aydın, T., & Sert, S. (2023). Sağlık Çalışanlarının Sağlık Turizmi Farkındalık Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Journal of History School*, 16(64), 1263-1277.
- Peköz, M., & Yarcın, Ş. (1994). *Seyahat İşletmeleri*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Polat, T. (2001). *Seyahat İşletmelerinde Profesyonel Turist Rehberliği, Rehberlik Mesleğinin Sorunları ve Çözüm Önerileri Üzerine Bir Alan Araştırması*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

- Pond, K. L. (1993). *The Professional Guide: Dynamics of Tour Guiding*. New York: Van Nostrand Reinhold.
- Puczkó, L., Smith, M., & Pollard, K. (2018). *Exploring Health Tourism Executive Summary*. Madrid: World Tourism Organization and European Travel Commission.
- Ratnasari, R. T., Gunawan, S., Pitchay, A. A., & Salleh, M. C. (2022). Sustainable Medical Tourism: Investigating Healthcare Travel in Indonesia And Malaysia. *International Journal of Healthcare Management*, 15(3), 220–229.
- Sağlık Turizmi Dairesi Başkanlığı. (2023, Aralık 8). *Yetkili Sağlık Tesisleri ve Aracı Kuruluşlar*. Ekim 2023 tarihinde Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü: <https://shgmturizmdb.saglik.gov.tr/TR-101199/yetki-belgesi-listeleri-guncellenmistir.html#> adresinden alındı
- Saruhan, Ş. C. (1989). *Tercüman Rehberlik Mesleği Ders Notları*. İstanbul: Türsab Yayınları.
- Sevim, E. (2021). Sağlık Turizmi. A. Ünal içinde, *Türk Sağlık Sistemi* (s. 493-520). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Shaygani, F., Marzaleh, M. A., & Gheibi, Z. (2023). Knowledge and Attitude of Students of Medical Sciences Universities Regarding Health Tourism: A Cross-Sectional Study. *Health Science Reports*, 6(9), 1580.
- Sikorska, V. (2014). Development of Medical and Health Tourism in Modern Conditions. *Vestnik RMA*(3), 34-40.
- Snyder, J., Crooks, V., Turner, L., & Johnston, R. (2013). Understanding The Impacts of Medical Tourism On Health Human Resources in Barbados: A Prospective, Qualitative Study of Stakeholder Perceptions. *International Journal for Equity in Health*, 12(2), 1-11.
- Sözeri, P. (2020). *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Sağlık Çalışanlarının Sağlık Turizmi Algılarının Değerlendirilmesi: Özel Hastaneler Üzerine Bir Uygulama*. Gazimağusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Şapcılar, M. C., & İlyasov, A. (2021). Kütahya İlinin Termal Turizm Potansiyelinin Swot Analizi ile Değerlendirilmesi. S. Kavacık, S. Uslu, S. Aras, & F. E. Güleç içinde,

Turizm Araştırmaları Alternatif Yaklaşımlar (s. 17-49). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları.

Tanrısever, C., Bektaş, İ., & Koç, D. E. (2019). Dünyada Turist Rehberliği Eğitimi. *Turist Rehberliği Dergisi*, 2(1), 44-56.

Tastanbekova , S. O. (2016). Medical Tourism: History of Development, Essence and Main Components. *International Scientific and Practical Conference "World Science"*, 6(10), 46-50.

TDK. (2022). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. Türk Dil Kurumu: <https://sozluk.gov.tr> adresinden alındı

Tekin, H., & Tekin , H. (2012). Nitel Araştırma Yönteminin Bir Veri Toplama Tekniği Olarak Derinlemesine Görüşme. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(13), 101-116.

Tekindal, M., & Arsu, ř. U. (2020). Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Fenomenolojik Yaklaşımın Kapsamı ve Sürecine Yönelik Bir Derleme. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 153-182.

Tellioğlu , S., & Tekin, M. (2021). Engelli Bireylerin Konaklama İşletmelerindeki Memnuniyetini Ölçmeye Yönelik Bir Araştırma. *Journal of History School*, 14(53), 3060-3082.

Temizkan, S. P. (2010). *Profesyonel Turist Rehberlerinin Turizm Pazarlamasındaki Rolüne Etkisi Açısından Hizmetiçi Eğitim Seminerleri*. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi.

Tengilimoğlu, D. (2021). Sağlık Turizmi ve Devlet Teşvikleri. *Journal of Life Economics*, 8(1), 1-10.

Tetik, N. (2006). *Türkiye’de Profesyonel Turist Rehberliği ve Müşterilerin Turist Rehberlerinden Beklentilerinin Analizi (Kuşadası Örneği)*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Tetik, N. (2012). *Turist Rehberlerinin Ekoturizm Alanındaki Yeterlilikleri: Doğu Karadeniz Örneği*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.

Tontuş, Ö. (2019). Sağlık Turizmi Nedir? Ö. Tontuş içinde, *Tüm Yönleriyle Sağlık Turizmi* (s. 38). Ankara: SATÜRK.

- TUREB. (2014). *Tursit Rehberliği Meslek Yönetmeliği*. Kasım 2023 tarihinde Tursit Rehberleri Odaları Birliği (TUREB): <https://www.tureb.org.tr/tr/Page/Detail/62> adresinden alındı
- TUREB. (2023a). *Turist Rehberleri Odaları Birliği*. Kasım 2023 tarihinde Üye Odalar: <https://www.tureb.org.tr/tr/Oda> adresinden alındı
- TUREB. (2023b). *Rehber İstatistikleri*. Kasım 2023 tarihinde Turist Rehberleri Odaları Birliği: <https://www.tureb.org.tr/tr/RehberIstatistik/> adresinden alındı
- TÜİK. (2023, Mart 17). *İstatistiklerle Yaşlılar 2022*. Türkiye İstatistik Kurumu: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Yaşlılar-2022-49667&dil=1#:~:text=Birleşmiş%20Milletler%20dünya%20nüfus%20tahminlerine,8%27ini%20yaşlı%20nüfus%20oluşturdu.> adresinden alındı
- TÜİK. (2023). *Turizm İstatistikleri, III. Çeyrek: Temmuz - Eylül, 2023*. Ekim 2023 tarihinde Türkiye İstatistik Kurumu: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turizm-Istatistikleri-III.-Ceyrek:-Temmuz---Eylul,-2023-49604> adresinden alındı
- Ulu, O. (2021). *Kastamonu İlinin Üçüncü Yaş Potansiyelinin Tespiti ve Değerlendirilmesi*. Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- United Nation. (2022). *World Population Prospects 2022*. New York: Department of Economic and Social Affairs Population Division.
- USHAŞ. (2023). *Sağlık Turizmi Verileri*. Ekim 2023 tarihinde Uluslararası Sağlık Hizmetleri A.Ş.: <https://www.ushas.com.tr/saglik-turizmi-verileri/> adresinden alındı
- Uygun, M. (2018). *Türkiye'de Sağlık Turizmi Alanında Paydaş Analizi: Ankara'da Sosyal Ağ Analizi Yaklaşımı Uygulaması*. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- Vysotskaya, O. A. (2015). The “Third Age” Tourism As a Regional Economic Development Factor: Foreign Experience and The Russian Market Trends. *Northern Region: Science, Education, Culture*(1), 104-109.
- WFTGA. (2003). *About WFTGA*. Kasım 2023 tarihinde World Federation of Tourist Guide Associations: <https://wftga.org/about/> adresinden alındı

- Yaba, M. (2022). *Sağlık Turizmi Farkındalık Düzeyinin Belirlenmesi Üzerine Bir Alan Araştırması*. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Yalçın, B. (2013). *Antalya İli Sağlık Turizmi Potansiyeli Araştırması*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- Yenipınar, U., & Zorkirişçi, A. (2013). Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkelerinde Turist Rehberliği Eğitimi. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 111-136.
- Yıldırım, S. (1997). Üçüncü Yaş Turizmi ve Bunun Türkiye Açısından Değerlendirilmesi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 77-81.
- YÖK. (2023). *Yükseköğretim Program Atlası*. Aralık 2023 tarihinde Yükseköğretim Kurulu: <https://yokatlas.yok.gov.tr> adresinden alındı
- Yumuk, Y., & İli, N. D. (2022). Turist Rehberliği Eğitimi Alan Öğrenciler Mesleki Uzmanlaşmaya Nasıl Bakıyor? *Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel*, 211-222.
- Yüceler, A., & Kafes, M. (2021). Sağlık Turizmi. Ş. D. Kaya içinde, *Sağlık Hizmetleri Yönetimi* (s. 289-308). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Zengin, B., & Eker, N. (2017). Turist Rehberliği Meslek Kanununun Profesyonel Turist Rehberlerince Değerlendirilmesi. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 14(2), 142-156.